

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛЬ

**ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ШАЛТГААН НӨХЦӨЛ,
УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АРГА ЗАМ**

Судалгааны тайлан

**Улаанбаатар хот
2022 он**

**АГУУЛГА
УДИРТГАЛ**

**НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГИЙН
ОЙЛГОЛТ, МӨН ЧАНАР**

§1.1. Залилах гэмт хэрэг, эрх зүйн зохицуулалт

§1.2. Гадаадын зарим оронд залилах гэмт хэрэгт хүлээлгэж буй эрүүгийн хариуцлага

**ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРЭГТ ХИЙСЭН ДҮН
ШИНЖИЛГЭЭ**

§2.1. Залилах гэмт хэргийн статистикт хийсэн дүн шинжилгээ

§2.2. Залилах гэмт хэргийн шийдвэрлэлт

**ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН
СЭРГИЙЛЭХ АРГА ЗАМ**

§3.1. Залилах гэмт хэрэг мөрдөн шалгахад тулгамдаж буй асуудал

§3.2. Залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ, хэрэгжилт, үр дүн

**ДҮГНЭЛТ
САНАЛ**

УДИРТГАЛ

Судалгааны ажлын үндэслэл, шаардлага:

Сүүлийн жилүүдэд Монгол Улсад бүртгэсэн гэмт хэргийн 50-с багагүй хувийг өмчлөх эрхийн эсрэг (ЭХ-17 дугаар бүлэг) гэмт хэрэг тогтмол дангаараа эзэлж байгаа нь энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэж буй төрийн бодлого, механизм оновчтой бус, үр дүнгүй байгааг харуулж байна. Нийт бүртгэгдсэн гэмт хэргийн 20-30 хувийг залилах гэмт хэрэг эзэлдэг ба цаашид энэ төрлийн гэмт хэрэг өсөн нэмэгдэж, нийгмийн хор хохирол улам ихсэх прогноз байгааг жил жилийн гэмт хэргийн статистик судалгаа харуулж байна.

Залилах гэмт хэрэгт хуурч, эсхүл баримт бичиг, эд зүйл, цахим хэрэгсэл ашиглаж, эсхүл зохиомол байдлыг зориудаар бий болгох, сүсэг бишрэлийг далимдуулах, бодит байдлыг нуух замаар бусдыг төөрөгдөлд оруулж, эсхүл нэр хүнд, урьдын харилцааны явцад бий болсон итгэлийг урвуулан ашиглаж эзэмшигч, өмчлөгчийн эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн авсан хууль бус үйлдлийг ойлгодог. Энэ төрлийн гэмт хэргийн нэг онцлог нь мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах цар хүрээ ихтэй, хугацаа их ордог, гэмт этгээдүүд үргэлжлүүлэн хууль бус үйлдлээ хийсээр байдагт оршино.

Нийгэмд ард иргэдийн ахуй амьдрал муу байгаатай холбоотойгоор бага хугацаанд их хэмжээний ашиг олох гэсэн эрмэлзэл нь залилах гэмт хэргийн нөхцөл нь болж, ард иргэдийн санхүү, эрх зүйн мэдлэг дутмаг байдал нь шалтгаан болж байна.

Энэ хүрээнд Цагдаагийн ерөнхий газрын Мөрдөн байцаах албанаас 2021 онд ирүүлсэн саналыг үндэслэн залилах гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг тодорхойлох криминологийн судалгааны ажлыг эхлүүлэх шаардлага бий болсон юм.

Сэдвийг судалсан байдал:

Энэ чиглэлээр олон тооны онолын болон практик сурах бичиг, нэг сэдэвт бүтээл, гарын авлага байдгаас дагнан судалгаа явуулсан судлаачид болох шинжлэх ухааны доктор Ж.Болдбаатар¹, хууль зүйн доктор Т.Оюунчимэг², Г.Эрдэнэбат³, Б.Эрдэнэбилэг, Г.Наранбаатар⁴, Ц.Цэлмэг⁵ нар болон Цагдаагийн ерөнхий газрын Мөрдөн байцаах алба, Мэдээлэл, дүн шинжилгээ, шуурхай удирдлагын алба⁶ зэргийг дурдаж болно. Эдгээр судалгааны ажлууд нь зөвхөн тодорхой нэг институт, тухайлбал, хэрхэн мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах, эсхүл залилах гэмт хэргийн статистик тоон мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх зэрэг эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тодорхой нэг үе шатын талаар судлах байдлаар хийгдсэн бөгөөд энэ удаагийн судалгааны ажил нь залилах гэмт хэргийн тоон статистик, шийдвэрлэлт, энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх арга замыг тодорхойлох буюу цогц судалгааны ажил хийгдэж байгаагаараа онцлогтой.

¹ Эрүүгийн эрх зүйн үндэс. Сурах бичиг. УБ., 2005 он

² Зарим төрлийн гэмт хэрэг мөрдөх тактик. УБ., 2010 он.

³ Эрүүгийн эрх зүй. Гарын авлага. УБ., 2007 он.

⁴ Залилах гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах мөрдөгчийн гарын авлага. УБ., 2021 он.

⁵ Залилах гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрт хийсэн дүн шинжилгээ. УБ., 2021 он.

⁶ Залилах гэмт хэргийн нөхцөл байдалд хийсэн дүн шинжилгээ, судалгаа. УБ., 2020 он.

Судалгааны зорилго:

Залилах гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг тодорхойлж, цаашид энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэрэгслийг бий болгоход оршино.

Судалгааны зорилт:

Судалгааны ажлын зорилгыг хангах үүднээс дараах зорилтуудыг дэвшүүлсэн болно. Үүнд:

1. Залилах гэмт хэргийн криминологийн болон эрүүгийн эрх зүйн шинжийг тодорхойлох;
2. Залилах гэмт хэргэтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалтад дүн шинжилгээ хийх;
3. Залилах гэмт хэргийг иргэний эрх зүйн маргаанаас ялгах онцлог, шинжийг судлах;
4. Залилах гэмт хэргийн статистикт дүн шинжилгээ хийх;
5. Залилах гэмт хэргийн шийдвэрлэлтийн байдалд дүн шинжилгээ хийх;
6. Энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга замын талаар санал, зөвлөмж боловсруулах зэрэг болно.

Судалгааны ажлын зохион байгуулалт:

Судалгааны ажлыг удирдамжийн хүрээнд календарчилсан төлөвлөгөө боловсруулан, Эрдэм шинжилгээний нэгдсэн хүрээлэнгийн захирлаар батлуулан хэрэгжүүлсэн. Судалгааны ажлын тайланг Эрдэм шинжилгээний нэгдсэн хүрээлэнгийн Гэмт явдал, цагдаа судлалын хүрээлэнд нэгтгэн боловсруулсан.

Судалгааны арга:

Судалгааны ажилд түүхчлэх, баримт бичигт судалгаа хийх, статистик мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх, задлан шинжлэх, нэгтгэн дүгнэх, асуулга явуулах, ярилцлага хийх зэрэг шинжлэх ухааны түгээмэл аргуудыг ашигласан.

Хамрах хүрээ:

Монгол Улсад бүртгэсэн залилах гэмт хэргийн сүүлийн 10 жилийн хугацааны статистик тоон мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийсэн.

Судалгааны үр дүнгийн ашиглалт:

Судалгааны ажлын үр дүнд тайланг их сургууль, хамтран гүйцэтгэсэн байгууллагын удирдлагад танилцуулж, практик байгууллага, ГХУСАЗЗАА-нд хүргүүлнэ.

Энэ чиглэлээр нэгээс доошгүй эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, илтгэлийг тус тус боловсруулж, нийтлүүлж, хэлэлцүүлнэ. Судалгааны ажлын үр дүнг олон нийтэд танилцуулах зорилгоор ярилцлага, контент бэлтгэж, түгээнэ.

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ОЙЛГОЛТ, МӨН ЧАНАР

§1.1. Залилах гэмт хэрэг, эрх зүйн зохицуулалт

Сүүлийн жилүүдэд үйлдлийн төрөл, хүрээ хязгаар нь улам нь өргөжиж буй гэмт хэргүүдийн нэг нь залилах гэмт хэрэг бөгөөд нийгэм, эдийн засаг, эрх зүй, ёс суртахууны түвшингээс шууд хамаардаг. Энэ гэмт хэргийн улмаас зөвхөн хувь хүн бус аж ахуйн нэгж, төр, хуулийн этгээдээс гадна олон улсын байгууллагууд эд хөрөнгийн хохирол амссаар байна. Түүнчлэн залилах гэмт хэргийг орчин үеийн шинжлэх ухааны ололт, дэвшилтэд тулгуурлан үйлдэх болсон нь анхаарал татах боллоо. Богино хугацаанд их хэмжээний хохирол учруулах, хохирогчдын тоо ч улам өсөх хандлагатай байгаа нь энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн эрүүгийн бодлогыг олон улсын жишигт нийцүүлэн тодорхойлох, шинэчлэх, зарим төрлийн арга хэлбэрийг хуульчлах, өргөжүүлэх шаардлага үүсэх боллоо. Залилах гэмт хэрэг нь эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргийн бүлэгт хамаардаг ба өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргийн нийтлэг шинжийг агуулахаас гадна өөрийн гэсэн онцлогтой нь уг гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн шинжээр илэрдэг. Залилах гэмт хэрэг гэдэг нь бусдын эд хөрөнгийг хуурч, эсхүл баримт бичиг, эд зүйл, цахим хэрэгсэл ашиглаж, эсхүл зохиомол байдлыг зориудаар бий болгох, сүсэг бишрэлийг далимдуулах, бодит байдлыг нуух замаар бусдыг төөрөгдөлд оруулж, эсхүл нэр хүнд, урьдын харилцааны явцад бий болсон итгэлийг урвуулан ашиглаж эзэмшигч, өмчлөгчийн эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг гэм буруугийн шууд санаагаар шилжүүлэн авсан, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.3 дугаар зүйлд хуульчлан тодорхойлж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан, нийгэмд аюултай үйлдэл юм. Залилах гэмт хэргийг Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 17.3 дугаар зүйлд:

“1.Хуурч, эсхүл баримт бичиг, эд зүйл, цахим хэрэгсэл ашиглаж, эсхүл зохиомол байдлыг зориудаар бий болгох, сүсэг бишрэлийг далимдуулах, бодит байдлыг нуух замаар бусдыг төөрөгдөлд оруулж, эсхүл нэр хүнд, урьдын харилцааны явцад бий болсон итгэлийг урвуулан ашиглаж эзэмшигч, өмчлөгчийн эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн авсан бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс арван дөрвөн мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

2.Энэ гэмт хэргийг:

2.1.албан тушаалын байдлаа ашиглаж;

2.2.бусдад ноцтой, эсхүл их хэмжээний хохирол учруулж үйлдсэн бол арван мянган нэгжээс дөчин мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

3.Энэ гэмт хэргийг:

3.1.байнга үйлдэж амьдралын эх үүсвэр болгосон;

3.2.олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргаар үйлдсэн;

3.3.зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн бол таван жилээс арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ” гэж үндсэн, хүндрүүлэх болон онц хүндрүүлэх шинжтэйгээр хуульчилсан ба гэмт хэргийн ангиллын хувьд үндсэн шинж нь хөнгөн, хүндрүүлэх, онц хүндрүүлэх шинж нь хүнд гэмт хэрэгт хамаардаг.

Залилах гэмт хэргийн бүрдэлдэхүүний шинж:

Объект: Бусдын өмчлөх эрх буюу эдийн ба эдийн баялгийг өмчлөх эрх байна. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 3-д “Монгол улсын иргэн, хөдлөх хөрөнгө шударгаар олж авах, эзэмших, өмчлөх, өв залгамжлуулах эрхтэй. Хувийн өмчийг хууль бусаар хураах, дайчлан, авахыг хориглоно. Төр, түүний эрх бүхий байгууллага нь нийгмийн зайлшгүй хэрэгцээг үндэслэн хувийн өмчийн эд хөрөнгийг дайчлан авбал нөхөн олговор, үнийг төлнө”, Иргэний хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1-д “Өмчлөгч нь бусад этгээдэд хууль буюу гэрээгээр олгогдсон эрхийг зөрчихгүйгээр, хуулиар тогтоосон хэмжээ, хязгаарын дотор өмчлөлийн зүйлээ өөрийн үзэмжээр чөлөөтэй эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах бөгөөд аливаа халдлагаас хамгаалах эрхтэй” гэж тус тус заасан.

Халдлагын зүйл нь гэмт хэрэг үйлдсэн хүний “бусдын эд хөрөнгийг хууран мэхэлж, итгэл эвдэн өөрийн өмчлөлд хууль бусаар шилжүүлэн авсан материаллаг эд зүйлс байна.

Объектив тал: Хуурч, эсхүл баримт бичиг, эд зүйл, цахим хэрэгсэл ашиглаж, эсхүл зохиомол байдлыг зориудаар бий болгох, сүсэг бишрэлийг далимдуулах, бодит байдлыг нуух замаар бусдыг төөрөгдөлд оруулж, эсхүл нэр хүнд, урьдын харилцааны явцад бий болсон итгэлийг урвуулан ашиглаж эзэмшигч, өмчлөгчийн эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн авсан идэвхтэй үйлдэл байна.

Залилах гэмт хэрэг хохирлын хэмжээ шаардахгүй буюу хэлбэрийн шинжтэйгээр хуульчилсан. Өөрөөр хэлбэл, хуульд заасан аргаар бусдын эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн авснаар залилах гэмт хэрэг төгссөн байхыг шаардана.

Эрүүгийн хуулийн 17.3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт залилах гэмт хэрэг үйлдэх аргыг заасан учраас объектив талын үндсэн шинжийг илэрхийлж, гэмт хэргийн зүйлчлэлд нөлөөлнө. Өөрөөр хэлбэл, гэмт этгээд энэ гэмт хэргийг хуурах, эсхүл баримт бичиг, эд зүйл, цахим хэрэгсэл ашиглах, эсхүл зохиомол байдлыг зориудаар бий болгох, сүсэг бишрэлийг далимдуулах, бодит байдлыг нуух замаар бусдыг төөрөгдөлд оруулах, эсхүл нэр хүнд, урьдын харилцааны явцад бий болсон итгэлийг урвуулан ашиглах аргаар үйлдэгдсэн байна.

Гэмт хэргийн объектив талын шинж болох үйлдлийн аргыг диспозицид дэлгэрэнгүй заасан нь өмчлөх эрхийн эсрэг бусад гэмт хэрэг, иргэний эрх зүйн зөрчлөөс энэ гэмт хэргийг ялган зүйчлэхэд ач холбогдолтой.

Бусдын эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн авсан гэж хуульд заасан арга хэрэглэж, хохирогчийг төөрөгдүүлсний үндсэн дээр түүний зөвшөөрлийн дагуу хариу төлбөргүйгээр, бусдын эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг өөрийн өмчлөлд хууль бусаар авах үйлдлийг хэлнэ.

Хуурах гэж гэмт хэрэг үйлдсэн хүн бусдын эд хөрөнгө, өмчлөх эрхийг өөртөө хууль бусаар олж авахын тулд эзэмшигч, өмчлөлийг бодит байдалд илт нийцээгүй, худал хуурмаг байдалд оруулж төөрөгдүүлэхийг ойлгоно.

Баримт бичиг, эд зүйл, цахим хэрэгсэл ашиглах гэж бусдын эд хөрөнгө, өмчлөх эрхийг өөртөө хууль бусаар авахын тулд хуурамч бичиг баримт, эд зүйл, цахим хэрэгсэл, цахим сүлжээ, цахим мэдээлэл, дууны, дүрсний, дуу-дүрсний бичлэг, техник хэрэгсэл, ашиглах, тусгай албаны хувцас, хэрэгсэл, цол, тэмдэг хэрэглэж, зориудаар төөрөгдүүлэх, дутуу буюу зориулалтын бус, эсхүл хуурамч буюу чанарын доголдолтой эд зүйлээр төлбөр хийх зэргийг ойлгоно.

Зохиомол байдлыг бий болгох гэж эд хөрөнгийн эзэмшигч, өмчлөгчийг төөрөгдүүлэх, хууран мэхлэхийн тулд зохиомол байдлыг зориудаар бий болгохыг ойлгоно. Тухайлбал, өөрийгөө амжилттай бизнесмен, баян, их хэмжээний эд хөрөнгийн өв залгамжлагч, томоохон үл хөдлөх эд хөрөнгийн өмчлөгч, ашигтай бизнес, өгөөжтэй төсөл, тогтвортой бизнес эрхэлдэг, нэр хүндтэй, хөрөнгийн өмчлөгч, эзэмшигч, хуурамч барьцаа, хүчин төгөлдөр бус гэрээгээр халхавчлах гэх мэтээр зохиомол байдлыг бүрдүүлж болно.

Сүсэг бишрэлийг далимдуулах гэж бусдын эд хөрөнгө, өмчлөх эрхийг өөртөө хууль бусаар авахын тулд хохирогчийн сүсэг бишрэл, шашны итгэл үнэмшлийг ашиглан төөрөгдүүлэхийг ойлгоно. Тухайлбал, бусдыг бөө болгож өгөх, хохирогчид болон түүний ойр дотнын хүнд таагүй зүйл тохиолдохоос “аргалах” зэргээр хохирогчийг төөрөгдүүлж, түүнээс мөнгө, эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн авах явдал түгээмэл байна.

Бодит байдлыг нуух замаар төөрөгдөлд оруулах гэж дампуурсан, үйл ажиллагаа нь зогссон доголдсон, санхүүгийн алдалтай, хөрөнгө оруулалт шаардлагатай байхыг нуух, хуурамч аудитын дүгнэлт гаргуулах зэргээр бусдыг төөрөгдүүлж, эд хөрөнгө, эд хөрөнгийг өмчлөх эрхийг шилжүүлэн авахыг ойлгоно.

Нэр хүнд, урьдын харилцааны явцад бий болсон итгэлийг урвуулан ашиглах гэдгийг шууд ойлгож, хэрэглэнэ. Тухайлбал, урьд эрхэлж байсан ажил, албан тушаал, нэр хүндийг ашиглах, олон жилийн хамтран бизнес хийсэн, гэрээт борлуулагчаар ажилласан, олон жилийн өмнөөс бие биеэ мэдэх болсон байдал, итгэлийг урвуулах зэрэг хэлбэртэй байж болно.

Залилах гэмт хэргийн субъектив шинж:

Субъектив тал: Гэм буруугийн санаатай хэлбэрээр үйлдэгдэнэ. Бусдын эд хөрөнгө, өмчлөх эрхийг буцааж өгөхгүй, хариу төлбөр огт хийхгүй, эсхүл хагасыг нь хийнэ гэсэн субъектив санаа зорилго гэмт этгээдийн хувьд гэмт үйлдлээ хэрэгжүүлж эхлэхээс өмнө бий болсон байдгаараа залилах гэмт хэрэг нь гэрээний эрх зүйн маргаанаас ялгаатай. Залилан мэхлэх гэмт хэргийн гол онцлог нь гэмт этгээд бусдын эзэмшилд байгаа эд хөрөнгийг өөрийн мэдэлд авч, анхнаасаа эргэж хэзээ ч өгөхгүй гэсэн санаа бодол төрсөн байдаг боловч мөн гэрээгээр хүлээсэн үүрэг нь биелэгдэх боломжгүй болмогц түүгээр шалтаглаж бусдын эд хөрөнгө, эсхүл түүнийг өмчлөх эрхийг бүгдийг буюу заримыг шилжүүлэхгүй байх гэмт санаа зорилго төрж, үүнийгээ хэрэгжүүлэхийн тулд эзэмшигч, өмчлөгчийг төөрөгдүүлэх замаар хуурч мэхлэх, итгэл эвдэх, тодорхой үйлдэл хийсэн нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад тогтоогдвол залилан мэхлэх гэмт хэрэг гэж үзэж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ гэж тайлбарласан байдаг. Энэ талаар

Доктор Д.Адьяабазар өөрийн бүтээлдээ залилан мэхлэх гэмт хэргийг иргэний эрх зүйн төстэй харилцаанаас ялгахад үйлдлийн арга биш субъектив санаа зорилгоор ялгаатай гэж тодорхойлжээ.

Субъект: Эрүүгийн хуульд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан 16 насанд хүрсэн, хэрэг хариуцах чадвартай, тухайн эд хөрөнгийг эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхгүй Монгол улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн, хоёрдмол харьяалалтай хүн байна.

Залилах гэмт хэргийн хүндрүүлэх шинж: /Эрүүгийн хуулийн 17.3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг/. Албан тушаалын байдлаа ашиглаж үйлдсэн гэж: Хууль тогтоомж болон эрх бүхий байгууллагын шийдвэр, гэрээний үндсэн дээр олгогдсон албаны бүрэн эрх, албан тушаалын байдлаар бусдыг залилж, түүний эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг хууль бусаар шилжүүлэн авах гэмт үйлдлээ давуу тал болгон ашигласан байхыг ойлгоно.

Бусдад ноцтой, эсхүл их хэмжээний хохирол учруулж үйлдсэн гэж: Хохирогчийн амьдралын эх үүсвэр болсон эдийн засгийн ач холбогдол бүхий эд хөрөнгийн эрхэд хохирол учирсан, эсхүл тавин мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөг, түүнээс дээш хэмжээний хохирол учирсныг ойлгоно.

Эрүүгийн хуулийн 17.3 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг.

Байнга үйлдэж амьдралын эх үүсвэр болгосон гэж: Залилах гэмт хэргийг 3 ба түүнээс дээш удаа тогтвортой үйлдэж олсон хууль бус орлогоороо өөрийгөө болон гэр бүл, бусдыг тэжээн тэтгэж амьдралаа залгуулдаг явдлыг ойлгоно.

Олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргаар үйлдсэн гэж: Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлд Монгол улсын нутаг дэвсгэрт эрхлэхийг хориглосон аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулах замаар үйлдсэнийг ойлгоно.

Олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйвар гэж: Бусдыг элсүүлэх, эрх олж авахын тулд тодорхой хэмжээний хөрөнгө оруулалт шаардан, бусдыг элсүүлсний төлөө мөнгө өгөх бизнес, хууль бус үйл ажиллагааг хэлнэ .

Хүндрүүлэх шинжид энэ үйлдлийн аргыг хуульчилсан нь практикт түгээмэл үйлдэгдэж, иргэдэд их хэмжээний хохирол учруулдаг “Сүлжээний луйвар”-тай тэмцэхэд ач холбогдолтой.

Зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн гэж гэмт хэрэг байнга үйлдэж ашиг олох зорилгоор урьдчилан нэгдсэн гурав, түүнээс олон хүний тогтвортой нэгдэл үйлдсэнийг ойлгоно.

Залилах гэмт хэргийн тайлбар, зүйчлэл:

Залилах гэм хэргийн тухайд гэмт этгээд анхнаасаа бусдын эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн аваад буцаан өгөхгүй, өмчлөх эрхийг сэргээхгүй байх санаа зорилготой байх бөгөөд ингэхийн тулд өмчлөгчийг хууран мэхэлж, төөрөгдүүлсний улмаас эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн авсан байдаг.

Өөрөөр хэлбэл хохирогч ирээдүйд эд зүйлс, өмч хөрөнгөөрөө хохирохыг үл ухааран тэдгээрийг гэмт хэрэгтэнд сайн дураар шилжүүлдэг онцлогтой. Гэм буруутай этгээдээс

хохилогчийг өөрийн эд хөрөнгөө сайн дураар өөрт нь шилжүүлэн өгөхөд хүргэсэн хуурч мэхлэх арга нь хуурамч бичиг баримт үйлдэх, иргэний эрх зүйн харилцаагаар халхавчилсан дүр үзүүлсэн гэрээ хэлцэл хийж хохирогчдын эд зүйлс, өмч хөрөнгийг өөрийн болгож авах эсвэл хохирогч итгэж үнэмшин өөрөө өмчөө шилжүүлэн өгөх нь залилан мэхлэх гэмт хэрэгт ашигладаг нэгэн арга юм.

Гэрээний харилцаа нь Иргэний хууль тогтоомжийн дагуу үүсэж, гэрээний биелэлтийн талаар мэдээлэл солилцож, харилцан гомдлын шаардлага гаргаж, гэрээгээ дүгнэж байсны эцэст эрсэлд орсны улмаас үүссэн маргааныг, өөрөөр хэлбэл, гэрээний эрсдэлийг залилах гэмт хэрэг гэж үзэхгүй .

Харин гэрээгээр хүлээсэн үүрэг нь биелэгдэх боломжгүй болмогц түүгээр шалтаглаж, бусдын эд хөрөнгө, өмчлөх эрхийг бүгдийг буюу заримыг шилжүүлэхгүй байх гэмт санаа зорилго төрж, үүнийгээ хэрэгжүүлэхийн тулд эзэмшигч, өмчлөгчийг төөрөгдүүлэх замаар хуурч мэхлэх, итгэл эвдэх, тодорхой үйлдэл хийсэн бол залилах гэмт хэргээр зүйлчилнэ.

Байгалийн давтагдашгүй хүч, нийгэм, эдийн засгийн харилцааны зохицуулалтын өөрчлөлт, гэнэтийн осол, өвчин эмгэг, хорио цээр зэрэг талуудаас үл шалтгаалах хүчин зүйл буюу нөхцөл байдлыг урьдчилан тооцох боломжгүйгээр гэнэт өөрчлөгдсөний улмаас гэрээний үүрэг биелэгдээгүй залилах гэмт хэрэг гэж үзэхгүй.

Залилах гэмт хэргийн халхавч болсон гэрээ хэлцэл нь хуурч мэхлэх, итгэл эвдэх арга дээр үндэслэгдсэн, шунахайн сэдэлтэйгээр, дан ганцаар ашиг олох, гэрээнд оролцогч нөгөө талаа хохироох зорилгоор хийгдсэн байдаг бол иргэний эрх зүйн гэрээний харилцаа нь талуудын чөлөөт байдал, тэгш эрх, харилцан тодорхой үр дүнд хүрэхийн тулд хийгддэг учир гэрээ анхнаасаа биелэгдэх бодит боломжгүй байсан нь тогтоогдсон, үүнийгээ гэрээний нэг тал урьдчилан мэдсээр байж байгуулсан, нөгөө тал \хохилогч\ нь мэдээгүй буюу мэдэх боломжгүй байсан бол залилах гэмт хэрэг гэж үзнэ.

Бусдын эд хөрөнгийг зээл нэрээр халхавчлан залилах нь уг зээлийг буцаах төлөх бодит баталгаагүй, тухайлбал

барьцааны хөрөнгөгүй, хөрөнгө нь байлаа ч гэсэн эрхийн зөрчилтэй, тухайн эд хөрөнгийг барьцаалах гэрээ байгуулах журмыг санаатай зөрчсөн байдаг зэргээр иргэний эрх зүйн зээлийн гэрээнээс ялгагдана.

Мөн хохирогчийг зохиомол байдлыг бий болгон төөрөгдөлд оруулах, бодит нөхцөл байдлын талаар буруу ташаа зүйл баталж, үнэмшүүлэхийг эрмэлзэж, нотлох гэж оролддог. Эдгээр үйлдэл нь дараах хэлбэрийн аль нэгээр илэрч болно.

- Залилагч этгээд үнэн бодит байдалд үл нийцэх зүйлийг итгүүлэн, үнэмшүүлэхийг оролддог.

- Залилагч этгээд үнэн бодит нөхцөл байдлыг нуун далдалж, мушгин гуйвуулдаг.

Залилагч этгээд хууран мэхэлж гэмт үйлдлээ ухамсарлан санаатайгаар хэрэгжүүлсэн, хохирогчийг төөрөгдөхийг урдаас мэдэж хүсэж үйлдсэн байна. Залилан мэхлэх гэмт хэргийн субъектив шинж нь хохирогчийг хууран мэхлэх, итгэл эвдэх үйлдлээс өмнө хадлагын зүйлийг буцааж өгөхгүй байх гэмт санаа бодол үүссэн, бусдын

өмчийг хууль бусаар авч ашиг олох гэсэн санаа зорилготой байдгаараа иргэний гэрээнээс ялгаатай.

Зарим тохиолдолд иргэний гэрээний харилцаа байсан боловч гэрээгээр хүлээсэн үүрэг нь биелэгдэх боломжгүй болмогц түүгээр далимдуулан залилах гэмт санаа бодол үүсэж цаашид хэрэгжүүлэн гэмт хэрэг үйлдсэн байж болно.

Иргэний гэрээгээр халхавчлан итгэл үнэмшил үзүүлж залилах гэмт хэрэг үйлдэж байгаа явдал нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад ээдрээ маргаантай байдлыг бий болгодог.

Шүүхийн практикт иргэний гэрээний маргааныг шүүхээр шийдвэрлэхэд хугацаа их шаарддаг, хохирлоо төлүүлэхэд цаг хугацаа их алддаг, гэрээгээр халхавчилсан залилах гэмт хэрэг болгон эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх журмаар шалгуулах сонирхолтой байдаг. Сүүлийн жилүүдэд залилах гэмт хэргийн гаралт нэмэгдэх, үйлдлийн арга, хэлбэр, улам нарийсаж өргөжин, зохион байгуулалтын шинжтэй болох төлөвтэй байна.

Залилан мэхлэх гэмт хэргийг үйлдэхдээ иргэний эрх зүйн харилцааны зээлийн гэрээг ашиглан уг гэмт хэргийг үйлдэж байна. Гэхдээ залилан мэхлэх гэмт хэргийн объектив талын 1 шинж болох хуурч мэхлэх үйлдлийг иргэний хуулийн 59 дүгээр зүйлийн Хууран мэхэлж хийсэн хэлцлээс ялгаж харах шаардлагатай.

Хууран мэхэлж хийсэн хэлцлийн үр дүнд эд хөрөнгийг хууран мэхлэгч этгээд өөртөө шилжүүлэн авсан тохиолдолд шударга бус эзэмшигч болдог. Хууль ёсны эзэмшигч нь шударга бус эзэмшигчээс Иргэний хуулийн 106 дугаар зүйлийн 106.1–т заасны дагуу өөрийн өмчлөлийн зүйлээ шаардах эрхтэй байдаг. Харин гэм буруу нь эцэслэн шийдвэрлэгдээгүй байхад мөрдөн байцаалтын шатанд хохирлыг нөхөн төлүүлж байгаа нь гэм буруугүйн презумпцийн зарчимд харш хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагааны практик тогтсон байдаг.

Энэ нь иргэний эрх зүйн маргааныг гэрээгээр халхавчилсан залилан болгон заргыг эрүүгийн журмаар хянан шийдвэрлүүлж хохирлыг албадан төлүүлэх гэсэн сонирхлын улмаас иргэний эрх зүйн маргааныг залилан мэхлэх гэмт хэрэг болгон шийдвэрлэж байна.

Ингэхдээ Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасны дагуу шинээр илэрсэн нөхцөл байдлын улмаас гэсэн үндэслэлийн дагуу иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад эрүүгийн хэрэг давхар үүсгэн шалгах хууль бус жишиг байгаа нь залилан мэхлэх гэмт хэрэг болон иргэний эрх зүйн гэрээ, хэлцлийг өөрсдийн хүссэн эрх зүйн харилцаандаа хувиргаж байгаа нь энэ төрлийн гэмт хэргийг адилтгаж байгаа гол шалтгаан мөн.

Гэрээний үүргийн биелэлтийг үүрэг гүйцэтгэгч анхнаасаа биелүүлж чадахгүй, хангах боломжгүй байдлыг санаатайгаар нуун дарагдуулсан үүнийг гэрээний нөгөө тал мэдээгүй буюу мэдэх боломжгүй байдаг нь залилан мэхлэх гэмт хэрэг болно.

Иргэний эрх зүйн хууран мэхэлж хийсэн хэлцэл нь тухайн гэрээ, хэлцлийг хийхдээ бодит байдлыг гуйвуулан тухайн этгээдийг төөрөгдүүлэн хэлцэл хийх эрх чөлөөг нь хязгаарладгаараа залилан мэхлэх гэмт хэргээс ялгаатай. Жишээ нь санал бодол, үзэмж, байр суурь, зар сурталчилгаа, гоёж чимсэн магтаал эсхүл нийтлэг яриа, хэллэг орно. Өөрөөр хэлбэл: мэхлэгдсэн этгээд хэлцлийн талаар төөрөгдсөн байдаг. Зээлийн гэрээ,

зээлээр худалдах худалдан авах гэрээ, барьцааны гэрээний хувьд хуульд заасан зохих журмын дагуу байгуулагдсанаар үүргийн эрх зүйн харилцаа үүснэ.

Үүрэг гүйцэтгэгч гэрээний үүргээ санаатай болон болгоомжгүй хэлбэрээр зөрчсөн тохиолдолд хуульд заасан хариуцлагын, өөрөөр хэлбэл, шаардах эрхийн хэмжээг нэмэгдүүлэх болон түүнийг хязгаарлах эсэхээ талууд чөлөөтэй тохиролцож болно. Энэ нь гэрээний чөлөөт байдлын зарчимтай холбоотой. Үүргээ биелүүлэх боломжгүй болох тохиолдол бүрийг анхаарах ёстой. Энд гэрээний ердийн эрсдэл, гэрээ байгуулагдсанаас хойш нөхцөл байдал ноцтой өөрчлөгдсөн, эсхүл энэ нөхцөл байдлын талаарх талуудын төсөөлөл буруу ташаа болох нь илэрхий болсон, үүрэг гүйцэтгэх хугацаа хэтрэх зэрэг нь үүрэг гүйцэтгэхэд учирсан нөхцөл гэж иргэний эрх зүйд үзэж үүний улмаас учирсан хохирлоо нөхөн төлүүлэх эрх үүсдэг онцлогтой.

Баримт.

Чингэлтэй дүүргийн шүүхийн 2009 оны 7 дугаар сарын 16-ны өдрийн 217 дугаар шийтгэх тогтоолоор:

...Д.Э нь бүлэглэн 2004 оны 12 дугаар сарын 21-ний өдөр, 2005 оны 2 сарын 7-ны өдрүүдэд шунахайн сэдэлтээр өөрийн ажиллаж байсан Х банкны Чингэлтэй дүүрэг дэх салбараас гурван удаагийн үйлдлээр 55 сая төгрөгийг орон сууц өмчлөх эрхийн хуурамч бичиг баримт барьцаалан хуурч мэхлэх аргаар залилан мэхэлж авсан хэрэгт холбогджээ. Эрүүгийн хуулийн 148 дугаар зүйлийн 148.4 дэх хэсэгт зааснаар 5 жил 1 сар хорих ял шийтгэж ... шийдвэрлэжээ.

Харин давж заалдах шатны шүүх ялтан, тэдгээрийн өмгөөлөгчдийн гаргасан гомдлыг үндэслэн 2009 оны 8 дугаар сарын 25-ны өдрийн 742 дугаар магадлалаар шийтгэх тогтоолын тогтоох хэсэгт шүүх ял шийтгэснийг хүчингүй болгож, Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.1.1-д зааснаар гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнгүй шийдвэрлэжээ. Хэрэгт авагдсан 2004 оны 1 дүгээр сарын 24-ний өдрийн 40 дүгээр шийтгэх тогтоолоос үзвэл орон сууцны өмчлөх эрхийн гэрчилгээ болон өмчлөх эрхтэй холбоотой эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн лавлагааг хуурамчаар бүрдүүлж түүнийгээ ашиглан банкнаас зээл нэрээр хууран мэхэлж, мөнгө авдаг байсан ба үүнийг давж заалдах шатны шүүх анхааралгүй ямар үндэслэлээр гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнгүй гэж үзсэнээ тайлбарлаагүй банкны барьцаанд тавьж байгаа үл хөдлөх хөрөнгө нь өөрөө бодитойгоор байхгүй, үл хөдлөх хөрөнгө өмчлөх эрхийн гэрчилгээ нь хуурамчаар үйлдэгдсэн, тухайн үл хөдлөх эд хөрөнгөд үүрэг ногдуулсан эсэхийг нотолсон баримт болох эрхийн улсын бүртгэлийн лавлагаа хуурамч байхад иргэний хэрэг болгож шийдвэрлэсэн байна.

§1.2. Гадаадын зарим оронд залилах гэмт хэрэгт хүлээлгэж буй эрүүгийн хариуцлага

ОХУ: Өмч бол улс орны нийгмийн оршин тогтнох эдийн засгийн үндэс учир түүнийг хамгаалах төрийн үндсэн үүрэг гэж хүлээн зөвшөөрдөг. Үүний зэрэгцээ төрөөс өмчийн эрхийг хамгаалах эрүүгийн эрх зүйн арга хэмжээнд ихээхэн ач холбогдол өгч байгаа хэдий ч өмчийн эсрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэх олон арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байгаа боловч гэмт хэргийн гаралт, хор хохирлын хувьд өмч хөрөнгийг залилах хууран мэхлэх хэргүүд ихэнх хувийг эзэлсээр байна.⁷ Төрийн эдийн засгийн үндэс суурь өөрчлөгдөж, мэдээллийн технологийн хурдацтай хөгжлийг дагаад эдгээр гэмт хэргийг үйлдэх шинэ, илүү боловсронгуй арга замууд гарч ирж байгаа ч мөн чанар нь өөрчлөгдөөгүй хэвээр байгаа нь эргэлзээгүй. Өмчийн эсрэг гэмт хэргийн үндсэн хувийг эзэлдэг хулгай, дээрэм, санхүүгийн луйвар зэрэг өмчид халдсан гэмт хэргийн гаралтын тоон үзүүлэлт өөрчлөгдөөгүй хэвээр байна.

1996 онд батлагдаж 2002 онд шинэчлэн найруулсан ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 21 дүгээр бүлэг буюу Өмчийн эсрэг гэмт хэрэг хэмээх бүлгийн 159 дүгээр зүйлд залилан мэхлэх гэмт хэргийг тодорхойлсон бөгөөд гэмт хэргийн шинжийн хувьд хуурч мэхлэх болон итгэлийг эвдэх замаар бусдын эд хөрөнгө болон эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлж авсан үйлдлийг ойлгохоор зааж, бүлэглэж, албан тушаалын байдлаа ашиглаж, бусдад ноцтой, их хэмжээ болон онц их хэмжээний хохирол учруулж, зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн гэх зэрэг шинжүүдийг хүндрүүлэх нөхцөлд тооцохоор хуульчилжээ. Залилан мэхлэх (*мошенничество*)⁸ буюу бусдын эд хөрөнгө, өмчлөх эрхийг хуурч мэхлэх эсхүл итгэл эвдэх замаар, урьдчилан үгсэн тохиролцсон, албан тушаалын байдлаа ашиглаж, зохион байгуулалттай бүлэглэл онц их хэмжээний эсхүл орон байраа алдах хэмжээний хохирол учруулж, бизнесийн үйл ажиллагааны хүрээнд хүлээсэн гэрээний үүргийг санаатайгаар зөрчсөн бол торгох, албадан хөдөлмөр эрхлэх, эрх чөлөөг хязгаарлах, баривчлах, хорих ял оноодог байна.

ОХУ-ын хуульчид судлаачид Эрүүгийн хуулийн 159-р зүйлд заасан залилах гэмт хэргийн төрөлжүүлэлт, эрүүгийн хуулийн 159-р зүйлд заасан залилах гэмт хэргийн бүрэлдэхүүн хэсгүүд түүний элементүүд, шинж чанарын талаар олон талаас судалсан байна. Жишээлбэл, судлаач К.С. Мамадович “*New regulations on fraud in the Criminal Code of the Russian Federation: Special features and distinctions*” судалгааны өгүүлэлдээ эрүүгийн хуулийн 159-р зүйлийн гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний шинж, хууль сахиулах түвшинд тулгарч буй бэрхшээлийг судалсан байна. Судлаач шүүхийн шатанд болон мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад нотлох баримтад тулгуурлан өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргийг эд хөрөнгийн үнэлгээний асуудлыг тодорхойлохыг оролдсон байна. Залилах гэмт хэргийн төрөлд моргейжийн залилан, төлбөрийн залилан, төлбөрийн картын залилан, бизнесийн луйвар, даатгалын луйвар дийлэнх хувийг эзэлж байна.⁹

⁷ Epifanova E.V Objective Imputation as Reality in Modern Criminal Law Vestnik Samarskoi gumanitarnoi akademii Seriya «Pravo», 2007, №2 pp 65-68

⁸ Мошенничество, то есть хищение чужого имущества или приобретение права на чужое имущество путем обмана или злоупотребления доверием, -

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/8012ecdf64b7c9cfd62e90d7f55f9b5b7b72b755/

⁹ K.S. Mamadovich's New regulations on fraud in the Criminal Code of the Russian Federation: Special features and distinctions [J] 2013 Russia, Moscow

Эрх зүйн зохицуулалтын хувьд ОХУ-ын Дээд шүүх Пленумын 2007 оны 12-р сарын 27-ны өдрийн 51-р тогтоолд залилан мэхлэх, завших, үрэгдүүлэхтэй холбогдсон шүүхийн практикийн асуудлыг хөндөж нэмэлт өөрчлөлт оруулах, одоогийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй Эрүүгийн хуулийн зарим зохицуулалтыг илүү дэлгэрэнгүй тодруулах шаардлагатайг онцолсон.

Сибирийн хуулийн сургуулийн судлаач Юлия С.Пестерва, Ирина Г.Рагозина, Елена И. Чекмезова нарын “*ROLE OF THE PLENUM OF RUSSIAN SUPREME COURT IN THE JUDICIAL PRACTICE FORMATION*” судалгааны ажлын агуулгад ОХУ-ын дээд шүүхийн тайлбар шийдвэр, кейст тулгуурлан хийж гүйцэтгэсэн энэхүү судалгаа нь 1-р бүлэгт ОХУ-ын Дээд шүүхийн бүгд хурлын тогтоолууд нь шүүхийн практикийн эх сурвалж болох үндэслэл, 2-р бүлэгт ОХУ, ЗСБНХУ-ын Дээд шүүх Пленумын шийдвэрээр хууль сахиулах практикийг бүрдүүлэх буюу / бэлгийн халдашгүй байдал, бэлгийн эрх чөлөөний эсрэг гэмт хэргийн жишээ/, 3-р бүлэгт ОХУ-ын Дээд шүүх Пленумын шийдвэрээр хууль сахиулах практикийг бүрдүүлэх буюу /өмчийн эсрэг гэмт хэргийн жишээн дээр./, 4-р бүлэгт Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт, хүчтэй, хортой бодистой холбоотой гэмт хэргийн жишээн дээр ОХУ-ын Дээд шүүхийн Пленумын¹⁰ тогтоолоор хууль сахиулах практикийг бүрдүүлэх талаар тодорхойлсон байна. Хууль сахиулах ажлын хүрээнд хулгайлах, залилах гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлийг тогтоох, энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухайд ОХУ-ын эрүүгийн хуулийн үзэл баримтлал болон хууль сахиулах практикт өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд ямар хариуцлагыг тогтоохоор хууль тогтоомжид албан ёсны тодорхойлсныг харгалзан үзэж буй практикт өөр өөр үзэл баримтлал байсаар байна. Хууль зүйн хувьд хэрэгт ач холбогдол бүхий шинж байдал, нарийн төвөгтэй мэргэшлийн асуудал, хохирлыг үнэлэх, талаар эрүүгийн хуулийн үр нөлөө, урьдчилан сэргийлэх, шийтгэлийн талаар хуульчид янз бүрийн албан ёсны байр суурь илэрхийлж байна.¹¹

ОХУ-ын Дээд шүүхийн Эрүүгийн хэргийн танхим 2020 оны 9-р сарын 29-ний өдрийн 12- UDP20-5-K68 тоот тогтоолд иргэн Кактанд холбогдох хэргийг хэлэлцэж түүнийг гэм буруутай хэмээн буруутгасан байна. ОХУ-ын эрүүгийн хуулийн 159.3-д нэмэлт өөрчлөлт орсон хэдий боловч "цахим төлбөрийн хэрэгслийг ашиглан залилан мэхлэх" агуулгыг тодруулах шаардлагатай гэдгийг онцолсон нь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн үйлдлийг хуульд зааснаар илүү өргөн хүрээг хамарч хохирол учруулсан нь хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах, төлбөрийн карт нь төлбөрийн хэрэгсэл болохын зэрэгцээ картыг ашиглан бусдыг залилан мэхлэхийг үгүйсгэхгүй юм. Энэ тохиолдолд бусдын картыг ашиглан худалдан авалт хийх асуудалд залилан мэхлэх, эсвэл бусдын төлбөрийн картыг хулгайлах үйлдэл гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний шинжийг ялгах нь зайлшгүй тулгарч буй асуудал хэмээн Российская газета- сонинд нийтэлсэн байна. ОХУ-ын хувьд гэмт хэрэг үйлдэгдсэн байдлаар нь нийтийн аюулын зэрэглэл тогтоогддог.

¹⁰ Plenum of the Supreme Court of the Russian Federation

¹¹ Borkov V.N., Nikolaev K.D. Violation of the Rules of Qualification Can Not Compensate Gaps in the Criminal Law.[J] Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Pravo = Tomsk State University Journal of Law, 2020, no. 36, pp. 30–39. DOI: 10.17223/22253513/36/3.

Өнөөдөр бидний үзэж байгаагаар гэмт хэрэгтэн хэн нэгний банкны картыг ашигласан тохиолдолд хулгай, залилан мэхлэх хоёрыг ялгах асуудал чухал болж байна.¹²

ОХУ-ын эрүүгийн хуульд залилан мэхлэх гэмт хэргийг нэгдсэн байдлаар нэг зүйлд оруулж хуульчилснаараа манай улстай төстэй байгаа бол ХБНГУ-ын зохицуулалтаас ялгаатай болохыг харуулж байна.¹³

Хууль тогтоомжийн хувьд авч залилах гэмт хэргийн төрлийг дараах байдлаар тодорхойлсон байна.Тухайлбал:

1.Зээлийн залилан: Зээлийн залилан /159.1дүгээр зүйл/: Зээлийн хүрээнд банк болон бусад зээлдүүлэгчид илт худал мэдүүлэг өгч эд хөрөнгийг олж авсан, бүлэглэж, урьдчилан үгсэж тохирсон бүлэг үйлдсэн, албан тушаалын байдлаа ашиглаж, мөн их хэмжээгээр үйлдсэн, зохион байгуулалттай бүлэг, эсхүл онц их хэмжээгээр үйлдсэн бол мөн торгох, албадан хөдөлмөр эрхлэх, эрх чөлөөг хязгаарлах, баривчлах, хорих ял оноодог байна.¹⁴

2. Төлбөр хүлээн авахдаа залилан хийх /159.2 дугаар зүйл/: Төлбөр хүлээн авах буюу хууль тогтоомж болон бусад эрх зүйн актаар тогтоосон тэтгэмж, нөхөн олговор, татаас, бусад нийгмийн төлбөрийг хүлээн авахдаа хуурамч мэдээлэл өгөх эсхүл төлбөр төлөлт зогсох үйл явдлын талаар мэдэгдээгүй нуун дарагдуулсан, урьдчилан үгсэж тохиролцсон бүлэг үйлдсэн, албан тушаалын байдлаа ашиглан, мөн их хэмжээгээр үйлдсэн, зохион байгуулалттай бүлэг, эсхүл онц их хэмжээгээр үйлдсэн бол торгох, албадан ажил хийлгэх, засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх, эрх чөлөөг хязгаарлах, баривчлах, хорих ял тус тус шийтгэдэг байна.¹⁵

3. Цахим төлбөрийн хэрэгсэл ашиглаж залилах: Цахим төлбөрийн хэрэгсэл ашиглаж залилах /159.3 дугаар зүйл/: Цахим төлбөрийн хэрэгсэл ашиглаж залилан хийсэн, урьдчилан үгсэж тохирсон, албан тушаалын байдлаа ашиглан, мөн их хэмжээгээр үйлдсэн, зохион байгуулалттай бүлэг, эсхүл онц их хэмжээгээр үйлдсэн бол торгох, албадан ажил хийлгэх, засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх, эрх чөлөөг хязгаарлах, хорих ял тус тус шийтгэнэ.

4. Даатгалын салбарт залилан хийх /159.5 дугаар зүйл/: Даатгалын салбар буюу даатгалын үйл ажиллагаатай холбогдуулан хууран мэхлэх замаар бусдын эд хөрөнгийг завших, хууль тогтоомж, гэрээнд заасны дагуу даатгуулагчид болон өөр этгээдэд төлөх даатгалын нөхөн төлбөрийг хууль бусаар өөртөө шилжүүлэн авсан, урьдчилан үгсэж тохиролцсон бүлэг эсхүл их хэмжээний хохирол учруулж үйлдсэн, албан тушаалын байдлаа ашиглаж, мөн их хэмжээгээр үйлдсэн, зохион байгуулалттай бүлэг, эсхүл онц их хэмжээгээр үйлдсэн бол торгох, албадан ажил хийлгэх, эрх чөлөөг хязгаарлах, албадан хөдөлмөр хийлгэх мөн хорих ялаар шийтгэнэ.

5.Компьютерын мэдээллийн салбарт залилан хийх: Компьютерын мэдээллийн салбарт залилан хийх /159.6 дугаар зүйл/:¹⁶ Компьютерын мэдээллийн салбарт хууран

¹² On amendments to the Criminal Code of the Russian Federation: Feder. law of 23 Apr. 2018 No. 111-FZ. Rossiyskaya gazeta. 2018, 25 Apr.

¹³ Шүүхийн ерөнхий зөвлөл. Эдийн засгийн гэмт хэрэг. 2017., 35-37 дахь тал

¹⁴Ц.Цэлмэг, Д.Оросоо "Залилах гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ" Нээлттэй Нийгэм Форум. Шүүхийн шийдвэрийн судалгаа: Цуврал 2. УБ., 2021. 172-175 дахь тал

¹⁵Монгол, Орос, Хятад, Герман улсын эрүүгийн хууль. УБ., 2021 . 159 дэх тал

¹⁶Монгол, Орос, Хятад, Герман улсын эрүүгийн хууль. УБ., 2021. 159-160 дахь тал

мэхлэх буюу компьютерын мэдээллийг оруулах, устгах, хаах, өөрчлөх эсхүл компьютерын мэдээлэл хадгалах хэрэгслийн үйл ажиллагаанд оролцох, компьютерын болон мэдээлэл харилцааны сүлжээг дамжуулах хийх замаар бусдын эд хөрөнгийг ашиглан шамшигдуулсан, урьдчилан үгсэж тохиролцсон бүлэг үйлдсэн, Албан тушаалын байдлаа ашиглаж, Их хэмжээгээр, Банкны данс, цахим мөнгөний хувьд үйлдсэн, зохион байгуулалттай бүлэг, эсхүл онц их хэмжээгээр үйлдсэн бол торгох, албадан ажил хийлгэх, засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх, эрх чөлөө хязгаарлах, албадан хөдөлмөр хийлгэх, баривчлах, хорих ялаар тус тус шийтгэхээр заасан байна.

ХБНГУ: Герман Улсын эрүүгийн хуулийн онцлог нь хууль үгүй бол ял үгүй буюу гэмт хэрэг үйлдэхээсээ өмнө тухайн хэргийг хуульд ял шийтгэл хүлээлгэхээр заасан тохиолдолд түүнд ял оногдуулахаар заажээ.

Эрүүгийн хариуцлагын хувьд хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй бөгөөд тухайн эс үйлдэл нь идэвхтэй үйлдэл хийсэнтэй адил Эрүүгийн хуульд заасан шинжийг хангаж байгаа тохиолдолд эс үйлдлээр гэмт хэрэг үйлдсэн гэж үздэг байна. Мөн Хэн нэгэн өөрийн төсөөллийн дагуу гэмт хэргийн шинжийг хангахад чиглэсэн шууд үйлдэл хийснийг гэмт хэрэгт завдсан гэнэ. Гэмт хэрэг үйлдэхээр завдсан тохиолдол болгонд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ. Хэрэв хуульд заасан бол эрүүгийн зөрчлийн завдалтад эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.¹⁷

ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулийн 22 дугаар бүлгийн нэр нь Залилан мэхлэх болон ашиглан завших гэмт хэрэг бөгөөд залилан мэхлэх гэмт хэргийг хэд хэдэн зүйлд хуваан тодорхойлсон онцлогтой байна. Тухайлбал, залилан мэхлэх (263 дугаар зүйл), компьютерын залилан (263а дугаар зүйл), нөхөн төлбөрийн залилан (264 дүгээр зүйл), үндсэн хөрөнгө оруулалтын залилан (264а дүгээр зүйл), даатгалын залилан (265 дугаар зүйл), гэсэн гэмт хэргүүдийг тодорхойлсон.

Залилан мэхлэх гэмт хэргийн ерөнхий шинжийг тодорхойлохдоо өөртөө болон өөр этгээдэд хууль бус материаллаг давуу байдал бий болгох зорилгоор бодит байдлыг гуйвуулж, нуун дарагдуулж, хуурамч байдалд түшиглэн бусдыг төөрөгдүүлж бусдад эд хөрөнгийн хохирол учруулсан бол гэмт хэрэгт тооцохоор заасан байна. Энэ нь ерөнхий агуулгын хувьд манай Эрүүгийн хуулийн зохицуулалттай ижил төстэй гэж ойлгож болохоор байна.

Мөн түүнчлэн албан тушаалын байдлаа ашиглаж, их хэмжээний хохирол учруулж, зохион байгуулалттай гэмт бүлгийн гишүүний хувиар үйлдсэн шинжийг хүндрүүлэх нөхцөлд тооцсон нь адилхан байгаа бол бусдыг санхүүгийн хүнд байдалд оруулсан, арилжаа, бизнесийн зорилгоор үйлдсэн гэх шинжүүдийг бусдад ноцтой хохирол учруулсан, байнга үйлдэж, амьдралын эх үүсвэр болгосон гэх манай улсын эрүүгийн хуульд заасан шинжүүдтэй ижил төстэй нийтлэг шинжүүдтэй байна.

Залилан мэхлэх гэмт хэрэг оногдуулах ял шийтгэлийн хувьд манай эрүүгийн хуульд гурван шатлал байгаа бол Герман улсад энгийн бүрэлдэхүүнтэй залилан мэхлэх гэмт хэрэг үйлсэн бол таван жил хүртэл хорих ял, эсхүл торгох ял оногдуулж болохоор, хүндрүүлэх

¹⁷Монгол, Орос, Хятад, Герман улсын эрүүгийн хууль. УБ., 2021 354-359 дэх тал

нөхцөлтэй үйлдсэн бол нэг жилээс арван жил хүртэл хорих ял оногдуулахаар хуульчилжээ.

Залилан мэхлэх гэмт хэрэгтэй холбоотой онцлог зохицуулалтын хувьд ХБНГУ-ын эрүүгийн хуульд залилангийн хэргийн олон төрлийг бие даасан гэмт хэрэг болгон зүйлчилсэн байгаа нь анхаарал татаж байгаа бөгөөд ялангуяа аж ахуй, бизнесийн харилцаатай холбоотой залилах гэмт хэргийн шинжийг нарийвчлан судалж, манай улсад үйлдэгдэж байж болзошгүй гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг эрүүгийн хуульд тусгах талаар нарийвчилсан судалгаа, дорвитой дүгнэлт хийх шаардлага байгааг үгүйсгэх аргагүй юм. Тухайлбал, нөхөн төлбөрийн залилан хийх гэмт хэргийн олон шинжийг тодорхойлсныг манай эрүүгийн хуулийн 18.2 болон 18.15 дугаар зүйлд заасан хууль бусаар нийгмийн халамж үйлчилгээ авсан, мөн хууль бусаар даатгалын нөхөн төлбөр авсан үйлдлүүдийг зарим талаар адилтгаж болох боловч, үүнээс үүдэлтэйгээр даатгалаас бусад төрлийн нөхөн олговор, тэтгэлэг, төлбөр зэргийг хууль бусаар авахыг эрүүгийн хуулиар бүрэн хориглож чадсан эсэх, эсхүл эдгээр үйлдлийг залилах гэмт хэргээс ялгаж зүйлчлэх зэрэг нь хууль хэрэглээний хувьд бэрхшээл дагуулж болзошгүй юм. Үүнтэй нэгэн адил үндсэн хөрөнгө оруулалт, хувьцаа болон даатгалын харилцаатай холбоо бүхий зах зээлийн нийгэмд үйлдэгддэг залилах болон луйврын шинжтэй хууль бус үйлдлийг зөв олж таньж, оновчтой томъёолоход хуульч эрдэмтэд төдийгүй, практик хуульчдын санаачилга, оролцоо чухал юм¹⁸.

Залилах /263 дугаар зүйл/: Өөртөө болон гуравдагч этгээдэд эд хөрөнгийн давуу байдал үүсгэхийн тулд дүр эсгэх эсвэл бодит баримтыг гажуудуулах болон нуун дарагдуулах замаар андуурал бий болгох буюу андууралд хүргэж бусдад хохирол учруулсан бол таван жил хүртэл хугацаагаар хорих юм уу торгох ял шийтгэнэ. Уг гэмт хэргийн завдалтад ял оногдуулна¹⁹.

Онц ноцтой тохиолдлын хувьд 6 сараас арван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. Онц ноцтой тохиолдол гэдэгт:

а) гэмт хэрэгтэн бизнесийн зорилгоор эсвэл хуурамч гэрчилгээ үйлдэх , залилах гэмт хэргийн байгуулалттай бүлгийн гишүүний хувьд үйлдсэн;

б) их хэмжээний хохирол учруулсан эсвэл олон тооны хүмүүсийг эд хөрөнгөө алдах эрсдэлд оруулахын тулд залилах гэмт хэргийг байнга үйлдсэн;

в) бусдыг санхүүгийн хүнд байдалд оруулсан;

г) өөрийн бүрэн эрх, төрийн албан хаагч эсвэл Европын холбооны албан хаагч зэрэг албан тушаалын байдлыг урвуулан ашигласан;

д) өөртөө болон бусдад даатгалын тохиолдлыг зохиомлоор бий болгохын тулд үнэ бүхий эд юмыг шатаасан эсвэл шатаах явцдаа тухайн эд юмсыг бүхэлд нь буюу хэсэгчлэн устгасан , хөлөг онгоцыг живүүлсэн буюу гүехэн усанд суулгасан зэргийг ойлгоно.

¹⁸ Шүүхийн ерөнхий зөвлөл. Эдийн засгийн гэмт хэрэг. 2017., 26-30 дахь тал

¹⁹Ц.Цэлмэг, Д.Оросоо "Залилах гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ" Нээлттэй Нийгэм Форум. Шүүхийн шийдвэрийн судалгаа: Цуврал 2. УБ., 2021. 179 дэх тал

Энэ зүйлийн өмнөх хэсэгт заасан гэмт хэргийг зохион байгуулалттай гэмт бүлгийн гишүүний хувьд үйлдсэн бол 1-10 жилийн хугацаатай хорих ял, хүндэвтэр тохиолдлын хувьд 6 сараас таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

Компьютерын залилан/263а дугаар зүйл/: Өөртөө болон гуравдагч этгээдэд эд хөрөнгийн давуу байдал үүсгэхийн тулд буруу зохион бүтээсэн программаар худал эсвэл бүрэн бус мэдээллээр, зөвшөөрөлгүй мэдээлэл ашиглан эсвэл үйл явцад зөвшөөрөлгүйгээр нөлөөлөх зэргээр мэдээлэл боловсруулах ажиллагааны үр дүнд нөлөөлж бусдад хохирол учруулсан бол таван жил хүртэл хугацаагаар хорих юм уу торгох ялаар шийтгэнэ. Ийм төрлийн гэмт хэрэг үйлдэх зорилгоор компьютерын программ үйлдвэрлэх, өөртөө олж авах буюу бусад этгээдэд олж өгөх, зарах, хадгалах эсвэл бусдад үлдээх зэргээр энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан гэмт хэрэгт бэлтгэсэн бол гурван жил хүртэл хорих юм уу торгох ялаар шийтгэнэ²⁰.

Мөнгөн тусламжийн залилан /264-р зүйл/: Эрх бүхий байгууллагад эсвэл мөнгөн тусламж олгох ажиллагааг хариуцсан газарт эсвэл аливаа этгээдэд / Мөнгөн тусламж олгогч/ өөртөө буюу бусад этгээдэд мөнгөн тусламж авах тухай хүсэлт гаргахдаа тусламж авах үндэслэлтэй мэтээр худал эсвэл бүрэн бус мэдээлэл өгсөн, бүрдүүлсэн баримт бичиг хуурамчаар үйлдсэн бол таван жил хүртэл хугацаагаар хорих эсхүл торгох ял шийтгэнэ. Харин онц ноцтой тохиолдлын хувьд зургаан сараас арван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

Онц ноцтой тохиолдол гэдэгт: хуурамч баримт бичиг үйлдэж их хэмжээний мөнгөн тусламж олгуулсан, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашигласан зэрэг хамаарна.

Хөрөнгө оруулалтын залилан /264а дугаар зүйл/: Аливаа хувьцаанаас ашиг олох, ханшийг нь өсгөхийн тулд хөрөнгийн танилцуулга, тайлан мэдээлэл дотор худал мэдээлэл оруулсан эсхүл сул талыг нуун дарагдуулсан бол гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих, эсхүл торгох ял шийтгэнэ.

Даатгалын залилан /265 дугаар зүйл/: Өөртөө болон гуравдагч этгээдэд даатгалын нөхөн төлбөр олгуулахын тулд эвдрэх, гэмтэх, нөлөөлөлд орох, элэгдэх, алдагдах эсвэл хулгайн даатгалтай эд юмсыг гэмтээсэн, устгасан, ашиглалтад нөлөөлсөн, хаясан эсвэл бусдад орхисон тохиолдолд ХБНГУ-ын эрүүгийн хуулийн 263 дугаар зүйлийн дагуу ял шийтгэхээргүй бол гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих эсвэл торгох ял шийтгэнэ. Уг гэмт хэргийн завдалтад ял оногдуулна.

Хууран мэхлэх замаар ашиг олох /265а дугаар зүйл/: Нийтийн харилцаа холбоонд буюу аливаа арга хэмжээ эсвэл байгууллага руу нэвтрэн ороход ашиглагддаг автомат машины хураамж эсвэл нийтийн харилцаа холбооны сүлжээний төлбөр зэргийг төлөхгүй байхын тулд хууран мэхэлсэн бол эрүүгийн хуулийн өөр зүйлийн дагуу илүү хүнд ял шийтгэхээргүй бол нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих эсвэл торгох ял шийтгэнэ. Уг хэргийн завдалтад ял оногдуулна.

Зээлийн залилан /265b дугаар зүйл/: Аливаа үйлдвэр эсвэл компанид зээл олгох эсвэл үргэлжлүүлэх тухай шийдвэр, зээлийн нөхцөл өөрчлөх тухай өргөдөл гаргахдаа ямар

²⁰Ц.Цэлмэг, Д.Оросоо "Залилах гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ" Нээлттэй Нийгэм Форум. Шүүхийн шийдвэрийн судалгаа: Цуврал 2. УБ., 2021. 180 дахь тал

нэгэн өөр үйлдвэр, компанийн нэр дээр эсвэл хуурамч үйлдвэр, компанийн нэр дээр хуурамч баримт бичиг бүрдүүлсэн, зээл авахын тулд хуурамч баримт бичиг бүрдүүлсэн, санхүүгийн уналтад байгаа нөхцөл байдлын талаар мэдээлээгүй бол гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. Зээл гэдэгт бүх хэлбэрийн мөнгөн зээл, хүлээн авах зээл, төлбөр олж авах болон мөнгөний нэхэмжлэлийг хойшлуулах, барьцаа болон чекийн хөнгөлөлт, батлан даалт, баталгаа болон бусад төрлийн мөнгөн баталгаа зэргийг ойлгоно.

Спортын бооцооны залилан /265с дугаар зүйл/: Тамирчин эсвэл дасгалжуулагчийн хувьд зохион байгуулагдаж буй спортын тэмцээний үйл явц эсвэл үр дүнд өрсөлдөгчид ашигтай байдлаар нөлөөлж, үүний улмаас энэхүү тэмцээнтэй холбоотой олон нийтийн спортын бооцооноос хууль бус ашиг олж авах байдлаар өөртөө эсвэл гуравдагч этгээдэд давуу байдал үүсгэхийн тулд тэднээс хариу төлбөр шаардсан, амлалт өгсөн эсвэл ийм төрлийн ашиг орлогыг хүлээн авсан бол гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих эсвэл торгох ял шийтгэнэ. Спортын тэмцээний бооцооноос ашиг олохоор өөртөө эсвэл бусдад давуу байдал бий болгосон, шүүгчийн спортын тэмцээний үйл явцад нөлөөлөхөөр хууль бус шийдвэр гаргасан мөн адил ял шийтгэдэг байна. Мөн үндэсний болон олон улсын спортын байгууллагаас гишүүн байгууллагуудад гаргасан заавал дагаж мөрдөх журмыг баримтлан зохион байгуулагдаж буй бүх төрлийн спортын үйл ажиллагаанууд эрүүгийн хуульд заасан зохион байгуулагдаж буй спортын тэмцээнд хамаарахаар зохицуулсан байна.

Итгэл эвдэх /266 дугаар зүйл/: Хуулийн дагуу, эрх бүхий байгууллагын даалгавраар эсвэл эрх зүйн хэлцлийн хүрээнд бусдын хөрөнгийг захиран зарцуулах буюу бусдад үүрэг хүлээлгэх бүрэн эрхээ урвуулан ашигласан эсвэл хүчин төгөлдөр хуулийн дагуу, эрх бүхий байгууллагын даалгавраар, эрх зүйн хэлцлийн хүрээнд эсвэл фидуцийн харилцааны дагуу бусдын хөрөнгийн ашиг сонирхлыг хамгаалах үүргээ зөрчсөний улмаас хөрөнгийн ашиг сонирхлоо итгэл хүлээлгэн даатгасан хүнд сөрөг нөлөө бий болгосон бол таван жил хүртэл хугацаагаар хорих эсвэл торгох ялаар шийтгэнэ²¹.

Итгэл эвдэх хүрээнд ажил олгогч ажилтанд цалин, хөлс өгөхгүй байх, шамшигдуулах, төлбөр төлөхтэй холбоотой чек болон зээлийн картыг урвуулан ашиглах зэрэг үйлдлийг гэмт хэрэг хэмээн тусад нь зүйлчилж оруулсан байдаг.

Бүгд найрамдах солонгос улсын залилах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт: Тус улсын Үндсэн хууль, 1953 оны Эрүүгийн, 1954 оны Эрүүгийн процессын хуулиуд нь эрүүгийн эрх зүйн эх сурвалж болно. Эрүүгийн материаллаг болон процессын төрөлжүүлэн нэгтгэсэн хуультай учир эх газрын эрх зүйн бүлд хамаардаг. Мөн эрүүгийн хэргийг мөрдөн шүүх болон мэтгэлцэх зарчмын үндсэн дээр шийдвэрлэдэг онцлогтой. 2016 оны 12 дугаар сарын 20-нд шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хууль нь хүчин төгөлдөр болж үйлчилж эхэлсэн бөгөөд уг хууль 42 бүлэг, 372 зүйлээс бүрддэг. Хэрэг хариуцах нас нь 14 наснаас эхэлдэг бөгөөд манайх шиг зарим гэмт хэрэгт “16 наснаас эхэлнэ” гэсэн өөр шатлал байхгүй²².

²¹Монгол, Орос, Хята, Герман улсын эрүүгийн хууль. УБ., 2021. 456-461 дэх тал

²²Мөн тэнд

Хэрэг хариуцах чадваргүй этгээдийг эрүүгийн хариуцлагад татахгүй бөгөөд “хэлгүй, дүлий болон сохор хүн гэмт хэрэг үйлдсэн бол хариуцлагыг хөнгөрүүлнэ”²³ гэсэн заалттай. Гэм буруугийн хэлбэрийг санаатай ба болгоомжгүй гэж ангилах бөгөөд гэм буруугийн андуурал, бодит байдлын андуурал хууль зүйн андуурлыг Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангидаа тусгасан байна. “Хохирогчийн зөвшөөрлөөр аргагүй байдалд орж түүнд хохирол учруулсныг гэмт хэрэгт тооцохгүй” гэсэн заалттай. Хамтран оролцогчдын хувьд хамтран гүйцэтгэгч, хатгагч болон хамжигч гэсэн гурван хэлбэр байхаар тусгажээ. Гэмт хэрэгт хатгагчийг гүйцэтгэгчтэй адил, харин хамжигчийг гүйцэтгэгчээс бага ялаар шийтгэхээр хуульчилсан байна²⁴.

Давтан гэмт хэргийн талаар Эрүүгийн хуулийн 35 дугаар зүйлд хуульчилсан байх бөгөөд нэг гэмт хэргийг гурван жилийн дотор давтан үйлдвэл рецидивист гэмт хэрэгтэн гэж үзэж тухайн зүйл ангийн хамгийн хатуу ялаар шийтгэх ёстой гэж заажээ.

Хэд хэдэн гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдолд хуульд заасан хорих ялын дээд хэмжээнд багтаан ялуудыг нэмж нэгтгэнэ. Үүнд цаазаар авах ялтай хэрэг байвал багтааж нэгтгэнэ. Энэ ял хуульд нь байгаа ч сүүлийн 20 жил гүйцэтгээгүй байна. Энэ ялыг шүүхийн тогтоол хүчин төгөлдөр болсны дараа Хууль зүйн сайд болон Ерөнхийлөгчийн зөвшөөрлөөр гүйцэтгэнэ. Хуулийн этгээдийг эрүүгийн хариуцлагад татна, согтуурсан буюу мансуурсан үедээ гэмт хэрэг үйлдсэн бол хүлээх хариуцлагыг нь хөнгөрүүлдэг онцлогтой.

Эрх хасах ялыг нэмэгдэл буюу үндсэн чанартай оногдуулдаг, хугацаа нь 1-15 жил хүртэл байх бол баривчлах 1-30 хувьд хоногийн хугацаатайгаар тусгаарлан байрлуулдаг. Торгуулийн ялыг гүйцэлдүүлээгүй нөхцөлд гурван жил хүртэл, зөрчилд оногдуулсан жижиг торгуулийг төлөөгүй бол 1-30 хоног албадан ажил хийлгэх ялаар солино. БНСУ-ын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 39 дүгээр бүлэг нь “Залилан мэхлэх болон далайлган сүрдүүлж бусдын өмчид халдах” нэртэй бөгөөд залилангийн гэмт хэргийг доорх гурван зүйл ангид хуваан хуульчилжээ.

Залилан мэхлэх болон далайлган сүрдүүлж бусдын өмчид халдах

347 дугаар зүйл. Хуурч мэхлэх, бусад аргаар бусдын эд хөрөнгийг авсан бол хохирлын хэмжээнээс хамаарч 20 сая хүртэл воноор торгох буюу 10 жил хүртэл хорих ялаар шийтгэнэ. Энэ зүйл ангид хуурамч баримт бичгээр хөнгөлөлт эдэлсэн, нийгмийн халамж хүртсэнийг мөн гэмт хэрэгт хамааруулан ойлгодог байна.

348 дугаар зүйл. Компьютер, тусгай хэрэгсэл ашиглан бусдын эд хөрөнгийг хууран мэхэлж авсан гэмт хэрэг үйлдсэн бол хохирлын хэмжээнээс хамаарч 20 сая хүртэл воноор торгох буюу 10 жил хүртэл хорих ялаар шийтгэнэ.

349 дүгээр зүйл. “Мэргэшсэн залилан” гэдэг гарчигтай бөгөөд хүүхэд, сэтгэхүйн хувьд гүйцэд хөгжөөгүй хүнийг хууран мэхэлж эд зүйлийг нь авсан бол 20 сая хүртэл воноор торгох буюу 10 жил хүртэл хорих ялаар шийтгэнэ.

Япон улсын залилах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт: Тус улсын эрх зүйн тогтолцоонд Ром-Германы болон Англи-Саксоны эрх зүйн бүлийн нөлөө их, тиймээс холимог тогтолцоотой гэж үздэг. Шүүхийн прецедент, Засгийн газрын болон нутгийн

²³ [https://ru.qwe.wiki/wiki/Pena_code_\(South_Korea\)](https://ru.qwe.wiki/wiki/Pena_code_(South_Korea))

²⁴ Ц.Цэлмэг, Д.Майцэцэг. Харьцуулсан эрүүгийн эрх зүй. УБ., 2021 184 дэх тал

захиргааны байгууллагын актууд нь зарим гаргасан тохиолдолд эрх зүйн эх сурвалж болдог. Гэмт хэргийн нэгдсэн тодорхойлолт өгөөгүй, тэгэхдээ дотор нь:

- үйлдлээ хэрэгжүүлсэн байдлаар нь төгссөн, төгсөөгүй гэмт хэрэг;
- хор уршгаар нь хүнд, хүндэвтэр, цагдаагийн гэмт хэрэг ;
- хуульчилсан үндэслэлээр хуульчлан зөвшөөрсөн (естественный) , хуульчлан тогтоосон (позитивный) гэмт хэрэг,
- эрх зүйн хамгаалалтад халдсан байдлаар нь улс, нийгмийн болон хувийн ашиг сонирхолд халдсан гэмт хэрэг гэж хэд хэд ангилдаг²⁵.

Ялыг үндсэн болон нэмэгдэл гэж хоёр ангилахын дээр цаазаар авах, хорих, торгох, баривчлах, бага хэмжээний торгууль оногдуулах, эд хөрөнгө хураах зэрэг төрөлтэй.

Хорих ял нь хугацаатай ба хугацаагүй байхаас гадна албадан хөдөлмөрлүүлдэг болон хөдөлмөр эрхэлдэггүй ял гэж дотроо хуваагдана. Хугацаатай хорих ял нь нэг сараас 15 жилээр заагддаг. Хугацаагүй хорих ялтай этгээд 10 жилийн ялыг биечлэн эдлээд суллагдах хүсэлтээ илэрхийлж шүүх магадланд орох эрхтэй байдаг бол хугацаагүй хорих ялыг өөрчилсөн тохиолдолд 20 жилийн хорих ялаар сольж болно. Баривчлах ялын хувьд нэгээс 30 хоног тусгаарлаж баривчлах байранд байлгадаг.

Торгуулийн хувьд 10,000 иен болон түүнээс дээш хэмжээтэй байхад жижиг торгууль нь 1,000-10,000 иен байна “Япон Улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 37 дугаар бүлэгт” Залилан мэхлэх болон далайлган сүрдүүлэх " хэргийн бүрэлдэхүүнийг доорх байдлаар хуульчилжээ.

246 дугаар зүйл. Залилах. Бусдыг хуурч мэхлэн эд хөрөнгийг нь авсан бол 10 жил хүртэл хорих ялаар шийтгэнэ;

246. 2 дугаар зүйл. Бусдыг хуурч мэхлэх үйлдлээ хэрэгжүүлэхдээ хуурамч баримт бичиг, тусгай техник хэрэгсэл, хувцас хэрэгсэл ашиглаж зохиомол орчин бий болгосон бол эд хөрөнгийг нь хурааж 10 жил хүртэл хорих ялаар шийтгэнэ;

247 дүгээр зүйл. Итгэлийг хортойгоор урвуулах. Бусдын итгэлийг хортойгоор урвуулан ашиглаж эд хөрөнгийг нь завшсан бол 50,000 иенээр торгох буюу таван жил хүртэл хорих ялаар шийтгэнэ гэжээ. Олон улсын түвшинд залилангийн хэргийг дараах үндсэн гурван хэлбэртэй байна гэж үздэг²⁶. Үүнд:

- 1) хуурч мэхлэх;
- 2) итгэл эвдэх , багаж хэрэгсэл хэрэглэх;
- 3) завших буюу ашиглан шамшигдуулах.

Эндээс хуурч мэхлэх, итгэл эвдэх, завших буюу ашиглан шамшигдуулах шинжүүд нь манай Эрүүгийн хуульд тодорхойлогдсон байдаг учраас “багаж хэрэгсэл ашиглах” гэсэн заалтыг тодруулан авч үзье.

²⁵ Ц.Цэлмэг, Д.Оросоо "Залилах гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ" Нээлттэй Нийгэм Форум. Шүүхийн шийдвэрийн судалгаа: Цуврал 2. УБ., 2021. 182 дахь тал

²⁶ Ц.Цэлмэг, Д.Оросоо "Залилах гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ" Нээлттэй Нийгэм Форум. Шүүхийн шийдвэрийн судалгаа: Цуврал 2. УБ., 2021. 182-183 дахь тал

Багаж хэрэгсэл ашиглан залилахыг “итгэл эвдэх” -тэй нэг дор авч үздэгийн учир нь итгэл эвдэхэд гэрээ, хөрөнгө оруулалт, худалдан авах хэлцэл зэргийг ашигладаг бол “багаж хэрэгсэл хэрэглэх” гэдэг нь тусгайлан бэлдсэн төхөөрөмж ашиглахыг хэлж байгаа юм. Жишээлбэл, гудамжны янз бүрийн жижиг үзүүлбэрээр луйвардах аргууд байдаг, үүнд манайд нэг хэсэг тоглуулж байсан гурван аяга эргэлдүүлэн резинэн бөмбөг хаана орсныг таалгадаг гудамжны тоглоом орно. Харин энэ хоёр үйлдлийн адил төстэй зүйл нь хохирогч өөрийгөө залилангийн хохирогч болж байгаагаа буюу залилуулж байна тэдгээр мэдээгүй байдагт оршино.

Гадаадын зарим орны Эрүүгийн хууль тогтоомжид залилах гэмт хэргийн талаар хэрхэн тусгагдсан, оногдуулах ялын төрөл хэмжээ, улс орны онцлог зэргийг судлахад залилах гэмт хэргийг зөвхөн “Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг” гэсэн бүлгээр хязгаарладаггүй, төрөл бүрээр нь тусгайлан хуульчилсан байдаг онцлогтой. Тухайлбал, нийгмийн халамж, нийгмийн даатгалын залилан, үнэт цаасны залилан, хөдөлмөрийн залилан, даатгалын залилан, дампуурч залилах зэрэг олон төрлийг Эрүүгийн хуульдаа тусгасан байна.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 18 дугаар бүлэг буюу “Эдийн засгийн гэмт хэрэг” гэсэн бүлгийн 18.9 дүгээр зүйлд үнэт цаасны зах зээлийг урвуулан ашиглах, 18.10 дугаар зүйлд зориуд, зохиомлоор дампуурах, 18.12 дугаар зүйлд хууль бусаар нийгмийн халамж, үйлчилгээ авах, 18.14 дүгээр зүйлд заасан нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөхөөс зайлсхийх, 18.15 дугаар зүйлд заасан хууль бусаар даатгалын нөхөн төлбөр авах гэмт хэргүүд нь залилах гэмт хэрэгтэй төсөөтэй байдлаар тусгагджээ. Харин хөдөлмөрийн залилангийн талаар Монгол Улсын хууль тогтоомжид тодорхой тусгагдсан зүйл байхгүй учир цаашид Эрүүгийн болон Зөрчлийн тухай хуулиудад нэмж оруулах шаардлагатай гэж судлаачдын зүгээс үздэг²⁷.

Франц: Франц нь эрүүгийн төрөлжсөн хуулийн анхны загварыг бүтээхэд түүхэн үүрэг гүйцэтгэсэн төдийгүй бичмэл эрх зүйн арвин баялаг уламжлалтай орон юм. Тус улсын хуулиар залилах нь гэмт хэрэгт тооцогдох бөгөөд Францын эрүүгийн хуулийн 313.1 дэх хэсэгт “Залилан мэхэлж авах нь бодит байдлыг урвуулан ашиглах замаар эсхүл хууль бус оролдлогуудаар хувь хүн болон хуулийн этгээдийн хуурамч нэр ашиглаж эсхүл дүр эсгэх, хууран мэхлэх үйлдлээр бусдад эсхүл гуравдагч этгээдэд мөнгөн хөрөнгө шилжүүлэх үнэт зүйл болон эд хөрөнгөнд хохирол учруулах зөвшөөрсөн үйлдэл хийх, үүрэг гүйцэтгэх хохирол учруулах үйлдэл” гэж тодорхойлсон байна²⁸.

Хэн ч хийгээгүй үйлдлийн төлөө эрүүний хариуцлага хүлээхгүй болно. (2000 оны 7-р сарын 11-ний 8 тоот хуулиар болон 7-р сарын 10-ны 2000-647 тоот хуулиар нэмсэн)

Төрийн байгууллагаас бусад хуулийн этгээд нь өөрийн эрх ашгийн төлөө байгууллага эсвэл хуулийн этгээдийн төлөөлөгчийн үйлдсэн гэмт хэрэгт эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ. Хуулийн этгээдийн эрүүгийн хариуцлагад тухайн гэмт хэргийн гүйцэтгэгч эсвэл хамтрагч хувь хүн хамаардаггүй. Санамсаргүй байдлаар үйлдэгдсэн гэмт үйлдэл, эс үйлдэл эрүүгийн хариуцлагад хамаарахгүй.

²⁷ Ц.Цэлмэг, Д.Оросоо "Залилах гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ" Нээлттэй Нийгэм Форум. Шүүхийн шийдвэрийн судалгаа: Цуврал 2. УБ., 2021. 182-183 дахь тал

²⁸ Б.Баярсайхан. Харьцуулсан эрүүгийн эрх зүй. УБ., 2011, 191 дэх тал

Дани: Данийн Эрүүгийн хууль 1930 онд батлагдсан ба 1933 оны 1 сарын 1-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлжээ. Энэхүү Эрүүгийн хууль нь Данийн хууль тогтоомжийн олон зууны хөгжлөөс үүдэлтэй гэж үздэг.

Дани улсад Эрүүгийн хууль нь эрүүгийн эрх зүйн цорын ганц эх сурвалж биш юм. Тухайлбал, хүрээлэн буй орчны хуульд зарим гэмт хэргийг хуульчилсан төдийгүй хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд шүүхийн жишиг нэлээд үүрэг гүйцэтгэдэг. Хэрэг маргааныг таслахдаа шүүхийн үзэмжээр хуулийг төсөөтэй хэрэглэхийг зөвшөөрдөг. Мөн өөртөө болон бусдад хууль бус ашиг олж авахын тулд бусдыг хууран мэхлэх, төөрөгдүүлэх замаар хууран мэхлэгдсэн хүн эсхүл бусад этгээд эд хөрөнгөө алдахад хүргэх аливаа үйлдлийг бусдаар үйлдүүлэхийг өдөөсөн, цахим өгөгдлийг боловсруулах зорилго бүхий мэдээлэл, программыг хууль бусаар өөрчилсөн, нэмсэн, устгасан эсхүл өөр ямар нэгэн байдлаар ийм өгөгдлийг боловсруулалтын үр дүнд нөлөөлөх оролдлого хийсэн аливаа этгээд цахим залилангийн гэмт хэрэгт буруутайд тооцогдоно.

Хэрэв хүнд ангилалд багтах шинж чанартай, уг хэргийг хэд хэдэн хүн хамт бүлэглэн үйлдсэн, зэвсэг эсхүл бусад аюултай багаж хэрэгсэл ашигласан, эсхүл хулгайлагдсан үнэ цэнтэй эд зүйл, түүний хадгалагдаж байсан нөхцөл байдлаас шалтгаалан үйлдэгдсэн, эсхүл олон тооны гэмт хэрэг үйлдсэн бол ялыг зургаан жилээс хэтрэхгүй хугацаагаар хорих хүртэл нэмэгдүүлж болно. Мөн залилангийн гэмт хэрэг үйлдсэн арга барилаасаа хамааран хүнд ангилалд багтах шинж чанартай, уг хэргийг хэд хэдэн хүн хамт бүлэглэн үйлдсэн, эсхүл олж авсан эсхүл төлөвлөсөн ашгийн хэмжээ их, эсхүл олон тооны гэмт хэрэг үйлдэгдсэн бол ялыг найман жилээс хэтрэхгүй хугацаагаар хорих хүртэл нэмэгдүүлж болно.

Дүгнэлт: Оросын холбооны улс нь залилан мэхлэх гэмт хэргийг үндсэн 2 аргаар үйлдвэл гэмт хэрэгт тооцохоор хуульчилсан бөгөөд хүндрүүлэх нөхцөлд хохирлын хэмжээг их хэмжээний, ноцтой, онц их хэмжээгээр авч үздэг. Залилах гэмт хэргийн төрлийн хувьд цахим төлбөрийн хэрэгсэл ашиглах, даатгалын залилан, компьютерын мэдээллийн салбарт залилан хийх, зээлийн залилан, төлбөр хүлээн авахдаа залилан хийх зэргээр өргөн хүрээнд багтаасан.

ХБНГУ-ын хувьд залилан мэхлэх болон ашиглан завших гэмт хэрэг бөгөөд залилан мэхлэх гэмт хэргийг залилан мэхлэх, компьютерын залилан, нөхөн төлбөрийн залилан, үндсэн хөрөнгө оруулалтын залилан, даатгалын залилан, спортын залилан гэж хэд хэдэн зүйлд хуваан тодорхойлсон ба санхүүгийн хүнд байдалд оруулснаараа онцлогтой байна.

Франц улс нь бодит байдлыг урвуулан ашиглах замаар эсхүл хууль бус оролдлого хийх, дүр эсгэх, хууран мэхлэх үйлдлээр залилан хийсэн бол гэмт хэрэгт тооцохоор хуульчилсан.

Дани улсын хувьд өөртөө болон бусдад хууль бус ашиг олж авахын тулд бусдыг хууран мэхлэх, төөрөгдүүлэх замаар өгөгдлийн боловсруулалтын үр дүнд нөлөөлөх оролдлого хийсэн аливаа этгээд цахим залилангийн гэмт хэрэгт буруутайд тооцогддог.

2.2. Англи-Саксоны эрх зүйн бүлд хамаарах зарим улсуудын залилах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт

Англи: Их Британийн парламент Залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх болон гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг цээрлүүлэх зорилгоор арван гурван хэсэг бүхий “Залилах гэмт хэргийн тухай Акт, 2006 (Fraud Act, 2006)”-г 2006 оны арван нэгдүгээр сарын наймны өдөр баталж 2007 оны нэгдүгээр сарын арван тавны өдрөөс эхлэн хэрэглэж эхэлсэн. Тус акт нь Англи болон Уэлс, Хойд Ирландад үйлчилнэ²⁹.

Тус актаас өмнө 1968 онд батлагдсан “Хулгайн гэмт хэргийн тухай акт, 1968 (Theft Act, 1968)” болон “Хулгайн гэмт хэргийн тухай акт, 1978 (Theft Act, 1978)” нь Залилах гэмт хэргийг зохицуулах гол эх сурвалж байсан бол “Залилах гэмт хэргийн тухай акт, 2006 (Fraud Act, 2006)” батлагдсанаар дээрх актын хэд хэдэн хэсэг хүчингүй болсон байна. Тухайлбал:

Хулгайн гэмт хэргийн тухай акт, 1968 (Theft Act, 1968)-ын хувьд:

- 15 дугаар хэсэг (хууран мэхлэх замаар бусдын газрыг авах)
- 15А дугаар хэсэг (хууран мэхлэх замаар мөнгөн шилжүүлэг хийх)
- 16 дугаар хэсэг (хууран мэхлэх замаар зардлын ашигтай байдал үүсгэх)
- 20(2) дугаар хэсэг (хууран мэхлэх замаар ач холбогдол бүхий ажиллагааг гүйцэтгэх)

Хулгайн гэмт хэргийн тухай акт, 1978 (Theft act, 1978)-ын хувьд:

- 1 дүгээр хэсэг (хууран мэхлэх замаар үйлчилгээ авах)
- 2 дугаар хэсэг (хууран мэхлэх замаар өр төлбөрөөс зайлсхийх)

Эдгээр хулгайн актуудын тус заалтууд 2007 оны нэгдүгээр сарын арван тавны өдрөөс өмнө үйлдэгдсэн залилах гэмт хэргүүдэд үйлчилсэн хэвээр байна³⁰. Залилах гэмт хэрэг бусад гэмт хэрэгт тооцогдох нь: Их Британид ихэнх тохиолдолд залилах гэмт хэрэг нь хулгайн гэмт хэрэгт давхар тооцогддог байна. Мөн зарим тохиолдолд бусад гэмт хэргийн шинжийг агуулсан залилах гэмт хэрэг үйлдэгдсэн байж болно. Эдгээр нь:

- Хуурамч тайлан (17 дугаар хэсэг, Хулгайн тухай акт, 1968 (Theft Act, 1968))
- Төлбөр төлөлгүй оргон зайлах (3 дугаар хэсэг, Хулгайн тухай акт, 1978 (Theft Act, 1978))
- Шударга бусаар үйлчилгээ авах (11 дүгээр хэсэг, Залилангийн тухай Акт, 2006 (Fraud Act, 2006))
- Компьютерыг зүй бусаар ашигласантай холбоотой акт, 1990 (Computer misuse Act, 1990)-д холбогдох гэмт хэргүүд
- Хуурамч тэмдэгт болон бичиг баримт үйлдэх тухай акт, 1981 (Forgery and Counterfeiting Act, 1991)-д холбогдох гэмт хэргүүд
- Иргэний үнэмлэхийн тухай акт, 2006 (Identity Act, 2006)-д холбогдох гэмт хэргүүд

²⁹ Wikipedia, Fraud Act 2006, 1 December 2021, Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Fraud_Act_2006

³⁰ (Legal guidance, Fraud and economic crime, 7/16/2020, Retrieved from <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/fraud-act-2006?fbclid=IwAR3PoxZKhhoh4KpILulFu-OXGl-6Lon4kXkeInbfbiG9pz3Z4DiJ10zylUOs>)

- Санхүүгийн үйлчилгээ болон зах зээлийн тухай акт, 2000 (Financial services and Markets Act, 1990)-д холбогдох гэмт хэргүүд.

Залилах гэмт хэрэг нь эрүүгийн гэмт хэрэг болох нь:

Залилах гэмт хэргийн тухай актын 1 дэх хэсэгт залилах гэмт хэргийн ерөнхий ойлголтыг тусгасан бол 2, 3 болон 4 дэх хэсгүүдэд тэдгээрийг нарийвчлан зохицуулжээ. Дараах шинжүүдийг залилах гэмт хэргийн шинжүүд гэж үздэг байна

1. 2 дахь хэсэгт заасан: Худал мэдээлэл ашиглан залилах (fraud by false representation)

2. 3 дахь хэсэгт заасан: Мэдээллийг мэдэгдэх үүрэгтэй үед мэдэгдэлгүй залилах (Fraud by failure to disclose information when there is a legal duty to do so)

3. 4 дэх хэсэгт заасан: Албан тушаалаа урвуулан ашиглаж залилах (Fraud by abuse of position)

Залилах гэмт хэрэг тус бүрд:

- Яллагдагчийн үйлдэл нь шударга бус байх ёстой
- Яллагдагчийн зорилго нь ашиг олох эсвэл бусдад хохирол учруулах, эрсдэлд оруулсан байх.
- Ашиг, алдагдал хүлээх зайлшгүй шаардлагагүй байх.
- Хамгийн дээд тал нь 10 жилийн хорих ял онооно.

2 дахь хэсэг: Худал мэдээлэл ашиглан залилах (fraud by false representation)

Шинж нь:

- худал мэдэгдэл хийсэн
- шударга бус үйлдэл хийсэн
- мэдэгдэл нь худал эсвэл төөрөгдүүлсэн байсан эсвэл байж магадгүй гэдгийг мэдсээр байж хийсэн
- өөртөө болон бусдад ашиг олох, бусдад хохирол учруулах, бусдад алдагдал үүсгэхээр эрсдэлд оруулах зорилгоор үйлдсэн байна.

3 дахь хэсэг: Мэдээллийг мэдэгдэх үүрэгтэй үед мэдэгдэлгүй залилах (Fraud by failure to disclose information when there is a legal duty to do so)

Шинж нь:

- Мэдээллийг нөгөө этгээдэд мэдээлээгүй
- Мэдээлэх үүрэгтэй үед мэдээлээгүй
- Санаатайгаар шударга бус үйлдэл хийсэн, тус үйлдлээрээ ашиг олохыг санаархсан.

2-р хэсэг (болон 4-р хэсэг)-тэй адил энэ гэмт хэрэг нь бүхэлдээ гэмт этгээдрүү чиглэгдэнэ. Яллагдагч нь шударга бусаар буюу санаатайгаар мэдээллийг мэдэгдэх үүрэгтэй байсан хэдий ч мэдэгдэлгүй өнгөрсөн нөхцөлд гэмт хэрэг үйлдэгдсэнд

тооцогдоно. Энэ нь хууран мэхлэх гэмт хэргээс ялгаатай нь хэн нэгэн хууран мэхлэгдсэн эсвэл эд хөрөнгө олж авсан эсвэл алдсан эсэх нь чухал ач холбогдолгүй байна.

Тус хэсгийг үндэслэн яллагдагчид ял оногдуулахад:

- Мэдээллийг задруулсан гэж нотолсон прокурорын яллах дүгнэлт
- Энэ үүргийг бий болгосон нарийн харилцаа
- Яллагдагч мэдээллийг задруулж чадаагүй тухай мэдээлэл тус тус шаардагдана.

Яллах дүгнэлтэд дээрх гурван шаардлага маш нарийн бичигдсэн байх ёстой. Ямар нэгэн ашиг, алдагдлыг яллах дүгнэлтэд тусгахгүй. Гэвч энэ асуудал ял оногдуулах, нөхөн төлбөр төлүүлэх, эд хөрөнгийг хураахад холбоотой байна.

4 дэх хэсэг: Албан тушаалаа урвуулан ашиглаж залилах (Fraud by abuse of position)

Шинж нь:

- тодорхой нэгэн эрх бүхий албан тушаалтан байна
- албан тушаалаа урвуулан ашигласан байна
- шударга бус үйлдэл байна
- үйлдлээрээ ашиг олох/алдагдал үүсгэх зорилготой байна

Албан тушаал урвуулан ашиглаж залилах нь үйлдлээс илүүтэй хайхрамжгүй байдлын шинжээр илэрсэн байж болно.

Залилах гэмт хэргийн тухай актын бусад хэсгийг дурдвал:

- 6 дугаар хэсэг: Ашиг ба алдагдал (“Gain” and “loss”)
- 7 дугаар хэсэг: Хууран мэхлэлтэд ашиглах зүйл хийх, нийлүүлэх (Making or supplying articles for use in frauds)
- 8 дугаар хэсэг: Хэлэлцээр (“Article”)
- 9 дүгээр хэсэг: Хувиараа бизнес эрхлэгч Залилангийн бизнест оролцох (Participation by sole trader in fraudulent business)
- 10 дүгээр хэсэг: Компанийн залилан: ял (Participating in fraudulent business carried on by company etc.: penalty)
- 11 дүгээр хэсэг: Шударга бусаар үйлчилгээ авах (Obtaining services dishonestly)
- 12 дүгээр хэсэг: Компанийн үйлдсэн зөрчилд компанийн ажилтнуудын хариуцлага тооцох (Liability of company officers for offenses by company)
- 13 дүгээр хэсэг: Нотлох баримт (Evidence)³¹.

Ял, шийтгэлийн тухайд 1, 7, 9 дүгээр зүйлд заасан гэмт хэрэгт оногдуулах ялын дээд хэмжээ нь хөнгөнд 12 сар, яллах дүгнэлт үйлдэгдсэн тохиолдолд 10 жилийн хорих ялтай

³¹ (Fraud Act 2006, legislation.gov.uk, **retrieved from** <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/35/notes?fbclid=IwAR2w7JdQ1Z0rqYDp9gVLoKUVq1g1s-3Ehb5nQ2mZV5EMlyXW-OTNEpdNNSs>)

байна. Тус актын 10-р хэсэгт заасан гэмт хэрэг нь 1985 оны Компанийн тухай хууль* (Companies Act, 1985)-ийн 458-р хэсэгт харшлах гэмт хэрэгт оногдуулах шийтгэлийн дээд хэмжээг нэмэгдүүлж, 10 жилийн хорих ялаар шийтгэнэ.

*Компанийн тухай хуулийн 458-р хэсэг: Компани аливаа бизнесийн үйл ажиллагаагаа тухайн компанийн зээлдүүлэгч компани эсвэл зээлдүүлэгч хувь этгээдийг залилах сэдэлтэй явуулж байгаа бөгөөд уг бизнесийг явуулахад мөн санаатайгаар оролцсон хүн бүр хорих ял, торгох ял, эсвэл тус хоёр ялыг хамтад нь эдэлнэ. Тус үндэслэлээр ял оногдуулахад тухайн компани татан буугдсан эсвэл татан буугдаж байгаа эсэх үл хамаарна.

6, 11 дүгээр хэсэгт заасан гэмт хэрэгт оногдуулах ялын дээд хэмжээ нь хөнгөнд 12 сар, яллах дүгнэлт үйлдэгдсэн тохиолдолд 5 жилийн хорих ялтай байна.

Залилах гэмт хэрэг нь Их Британид хамгийн их тохиолддог гэмт хэрэг юм. Залилах гэмт хэрэг нь Их Британид жил бүр олон тэрбум фунт стерлингийн хохирол учруулдаг байна. Зах зээлийг урвуулан ашиглах, хуурамчаар үйлдэх гэх мэт залилан болон түүнтэй холбоотой гэмт хэргийн нөлөөлөл нь эмзэг бүлгийн хохирогчдод учирсан хувийн хохирлоос эхлээд байгууллагуудын бизнесээ үргэлжлүүлэх чадварт нөлөөлөх хүртэл маш их хор хөнөөлтэй байж болно.

Залилах гэмт хэргийн хохирогчид нь эмзэг бүлгийн хүмүүс, томоохон корпорацууд, жижиг бизнес эрхлэгчид болон төрийн сектрынхэн байдаг. 2017 онд болсон залилангийн гэмт хэргийн жилийн дундаж тооцооллоор Их Британи улс жил бүр ойролцоогоор 190 тэрбум фунт стерлингийн залилах гэмт хэрэгт алдагдал хүлээсэн байх бөгөөд үүнээс хамгийн их нь хувийн хэвшил 140 тэрбум фунт стерлингийн алдагдалд хүлээсэн байна. Төрийн салбар 40 тэрбум фунт стерлинг, хувь хүмүүс 7 тэрбум фунт стерлингийн алдагдалд ордог байна.³²

АНУ: АНУ-д жилд бүртгэгддэг 31 сая гэмт хэргийн ихэнх нь өмчийн эсрэг гэмт хэрэг байдаг. Хувийн гэмт хэрэг-мөнгөн ашиг хонжоо олох зорилгоор нэг хүн нөгөө хүний эсрэг хүч хэрэглээгүй гэмт үйл ажиллагаа явуулдаг. Жишээ нь, хуурамч чек бичих, орлогын албан татвараа нуух, нийгмийн халамжийн луйвар хийх гэх мэт

Итгэл урвуулан ашиглах гэмт хэрэг-бизнесийн ажилтнууд буюу төрийн албан хаагчид ажил олгогч эсвэл үйлчлүүлэгчдээ үнэнч байх үүргээ зөрчиж бизнесийн хээл хахууль, эд хөрөнгө ашиглан шамшигдуулах, зардлын хуурамч тооцоо бүрдүүлэх зэрэг үйлдэл байна.

Хуулийн бус юм уу шударга бусаар ямар нэгэн зүйл олж авахын тулд хүн санаатайгаар хууран мэхлэх үйлдлийг залилан хийдэг. Ихэнх мужуудад залилангийн үйлдлийг иргэний болон эрүүгийн гэмт хэрэг гэж ангилж болно. Хамгийн түгээмэл залилангийн төрлүүдийн зарим нь:

➤ Луйврын залилан: Интернэт худалдаа, интернэт луйвар гэх мэт

³² (The threat from fraud, nationalcrimeagency.gov.uk, retrieved from <https://www.nationalcrimeagency.gov.uk/what-we-do/crime-threats/fraud-and-economic-crime>)

➤ Зээлийн картын залилан: Энэ гэмт хэргийн онцлогоос хамааран хувийн мэдээллийг хулгайлах, хэн болохыг таамаглах, залилан мэхлэх гэж ангилдаг. Хуурамч компаниуд зээлийн картын төлбөрөөс эхлээд татвар хүртэлх бүх төрлийн өрийг арилгахад туслах зар сурталчилгаа болон бусад хүсэлтийг гаргадаг. Хохирогч нь төлбөрийн болон зээлийн картыхаа мэдээллийг хариуцаж, хариуд нь юу ч авахгүй, ихэвчлэн бусад луйварчдад мэдээллээ худалддаг.

➤ Даатгалын луйвар: Хувь хүн эсвэл аж ахуйн нэгж өөрт хамаарахгүй нөхөн төлбөр, тэтгэмж авахын тулд хуурамч даатгалын нэхэмжлэл гаргасан тохиолдолд үүсдэг. Даатгалын луйвар нь олон хэлбэрээр үйлдэгддэг ч төрлөөс үл хамааран бүх улсын хэмжээнд ноцтой гэмт хэрэгт тооцогддог. Энэ ойлголтыг судлахын тулд даатгалын залилангийн дараах тодорхойлолтыг анхаарч үзээрэй. 1. Даатгалын компанийг нөхөн төлбөр, тэтгэмжийг хууль бусаар авах зорилгоор хууль бусаар буюу гэмт хэргийн шинжтэй мэхлэлт.

➤ Даатгалын луйвар гэж юу вэ Даатгалын залилан гэдэг нэр томьёо нь даатгалын нэхэмжлэлийн үед нааштай, гэхдээ луйврын шинжтэй үр дүнд хүрэхийн тулд аливаа үйлдэл хийхийг хэлнэ. Даатгалын залилан нь тухайн этгээдийг бүхэлд нь худал даатгалын нэхэмжлэл гаргах, эсвэл нөхөн төлбөр авахын тулд хохирол, гэмтэл, бусад хохирлыг хэтрүүлэхэд хүргэж болзошгүй. Даатгалын залилан мэхлэх нь даатгалын компанид өргөдөл гаргаж болно гэдгийг олон хүн боддоггүй. Хүмүүс даатгалын луйвар хийдэг гол шалтгаан нь санхүүгийн хувьд ашиг олох явдал юм. Даатгалын даатгалд хамрагддаг олон хүмүүс удаан хугацааны туршид шимтгэл төлсөн тул даатгалын нөхөн төлбөр авах эрхтэй гэдэгт итгэдэг. Заримдаа нэхэмжлэл нь хууль ёсны боловч тухайн хүн бодит байдлаасаа илүү хүнд гэмтэл, илүү их хохирлыг нэхэмжлэх замаар нөхөн төлбөрийн хэмжээг нэмэгдүүлэхийг оролддог.

Зарим тохиолдолд хүмүүс даатгалын компаниасаа авах гэж буй төлбөр нь өөрт нь илүү үнэ цэнтэй байвал өөрсдийн өмчийг ч сүйтгэдэг. Даатгалын луйврын төрлүүд Даатгалын луйврын олон төрөл байдаг ч шүүхийн систем нь ихэвчлэн хатуу залилан, зөөлөн залилан гэж ангилдаг. Даатгалын компаниас мөнгө авахын тулд осол, хулгай, гэмтлийг санаатайгаар хуурамчаар үйлдэх үед хатуу луйвар үүсдэг.

Даатгалын луйврын төрлүүд Даатгалын луйврын олон төрөл байдаг ч шүүхийн систем нь ихэвчлэн хатуу залилан, зөөлөн залилан гэж ангилдаг. Даатгалын компаниас мөнгө авахын тулд осол, хулгай, гэмтлийг санаатайгаар хуурамчаар үйлдэх үед хатуу луйвар үүсдэг. Зөөлөн луйвар нь тухайн хүн хүчин төгөлдөр даатгалын нөхөн төлбөртэй боловч хамгийн их ашиг хүртэхийн тулд нэхэмжлэлийн зарим хэсгийг хуурамчаар үйлдэх эсвэл хохирлыг хэтрүүлсэн тохиолдолд үүсдэг.

Залилан мэхлэх гэмт хэргийг иргэний эрх зүйн зөрчил гэж үздэг. Харьяаллын бүс болгон луйврын тухай тодорхой тодорхойлолттой байдаг ч энэ нь ерөнхийдөө чухал баримтуудыг зориудаар төөрөгдүүлсэн гэж үздэг. Иргэний зөрчлийг авч үзэхийн тулд тодорхой элементүүд байх ёстой,

Үүнд:

➤ Гэмт хэрэг үйлдэх үеийн гэмт хэрэгтэн болон хохирогчийн сэтгэл санааны байдлыг нотлох,

- Луйврыг тодорхой, багтай нотлох баримтаар нотолсон байна.

Хууран мэхлэх нь эрүүгийн гэмт хэрэг залилангийн зарим төрлийг эрүүгийн гэмт хэрэг гэж ангилдаг бөгөөд голчлон гэмт хэрэгтэн нь хилс хэргээр хулгайн гэмт хэрэгт холбогдсон. Иргэний зөрчлийн нэгэн адил залилан мэхлэх гэмт хэрэг эрүүгийн гэмт хэргийн ангилалд багтахын тулд тодорхой элементүүд байх ёстой.

БНТУ: Турк улсын эрүүгийн хуулийн 157-р зүйлд заасан Залилан мэхэлж хулгай хийх (Theft by Deception (Article 157, PENAL CODE OF TURKEY)) заалтыг ашигладаг байна. Тус зүйл заалтаар залилах гэмт хэргийг хулгайн хэрэгт тооцсон байх бөгөөд мөн гэмт хэргийн бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг зааж өгсөн. Турк улсын Эрүүгийн хуульд зааснаар бусдыг хууран мэхлэх замаар залилж, өөртөө болон бусдад ашиг хонжоо олж, хохирогч болон бусдад хохирол учруулсан бол нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял, таван мянган хоног хүртэлх хугацаагаар торгох ялаар шийтгэнэ³³.

Тус улсын эрүүгийн хуульд зааснаар залилах гэмт хэрэг гэдэг нь **хууран мэхлэх үйлдлээр хэн нэгнийг хуурч, эдгээр үйлдлээрээ залилан мэхлэгдсэн этгээд болон гуравдагч этгээдээс ашиг олохыг хэлнэ.** Энэхүү тодорхойлолтоор залилангийн гэмт хэргийн шинж нь:

1. Залилан мэхлэх үйлдэл
2. Дээрх үйлдлээс ашиг олох
3. Залилан мэхлэгдсэн этгээд эсвэл гуравдагч этгээдийг хохироох явдал байна.

Залилах гэмт хэрэгт гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, арга барил, холбогдох этгээд, гэмт этгээдийн тоо, хохирогчийн төрлөөс хамааран 1-5 жилийн хорих ял оноогддог байна. Мөн залилангийн гэмт хэрэгт оногдуулах ялын дээд хэмжээ 20 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял эдлэхээр байж болно.

Залилах гэмт хэрэгт хамгийн ихээр яригддаг зүйл бол тус гэмт хэргийн гэрээний маргаанаас ялгагдах ялгаа нь байдаг. Залилах гэмт хэргийн талаарх олон гомдлыг прокурорууд “иргэний эрх зүйн гэрээний маргаан” мэтээр хэрэгсэхгүй болгож иргэний хэргийн шүүхээр шийдвэрлэдэг. Залилах гэмт хэрэг болон иргэний эрх зүйн гэрээний маргаан хоёрын хооронд зарим тохиолдолд маш бага зөрүү байдаг тул прокурор залилах гэмт хэргээр эрүүгийн хэрэг үүсгэх эсвэл тухайлсан үйлдлийг иргэний эрх зүйн гэрээний маргаан гэж үзэж тухайн хэргийг хэрэгсэхгүй болгох эсэхийг өмгөөлөгчид хүртэл таамаглаж чаддаггүй байна.

- 1 дүгээр бүрэлдэхүүн хэсэг: Залилан мэхлэх үйлдэл

Залилан мэхлэх үйлдэл дутуу гэсэн шалтгаанаар Турк улсад гэмт хэрэг үйлдсэн тал хохирогчийн зардлаар үндэслэлгүйгээр ашиг олсон байсан хэдий ч энэ нь гэрээний маргаанд тооцогдох тул гэмт хэрэгт тооцогддоггүй өнгөрөөгддөг.

Туркийн дээд шүүхийн шийдвэрийн дагуу залилах гэмт хэрэг нь иргэний эрх зүйн гэрээний маргаанаас системчилсэн залилан мэхлэх үйлдлээрээ ялгагдана гэж үздэг. Энэ

³³ (Theft by decision Turkey, lewik.org, retrieved from <https://www.lewik.org/term/14743/theft-by-deception-article-157-penal-code-of-turkey/>)

утгаараа гэрээгээ үл биелүүлж төлбөрөө авсан хэрнээ бараа, эд хөрөнгө, үйлчилгээгээ үзүүлэхгүй байх нь дангаараа иргэний эрх зүйн гэрээний маргаан учраас гэмт хэрэгт тооцогддоггүй³⁴.

Залилах гэмт хэрэгт холбогдох хэргүүд болон тэдгээрийн хуулийн зохицуулалт Турк улсад Залилах гэмт хэргийг тухайн тохиолдлын агуулгыг үндэслэн өөр, өөр хууль тогтоомжийн зүйл заалтуудыг ашигладаг. Жишээ нь: Нягтлан бодох бүртгэлийн залилан нь Татварын байцаан шийтгэх хуулийн 359 дүгээр зүйлд (No 213) (Article 359 of the Tax Procedural Code (No 213)) заасан байдаг. Арилжааны дэвтэрт хуурамч тайлан, тооцоолол хийх, арилжааны дэвтэрт хийсэн гүйлгээг худал эсвэл буруу тэмдэглэх, дахин давтагдах бүртгэл үүсгэх, буруу үнэлгээ хийх зэрэг нь тус залилангийн жишээ юм. Компанийг үүсгэн байгуулахад мөн, өөрийн хөрөнгийг нэмэгдүүлэх/багасгах, нэгтгэх, салгах, өөрчлөхтэй холбогдуулан арилжааны дэвтэрт зориудаар худал бүртгэл оруулах, эсхүл буруу, худал, хуурамч, бодит баримтад харшлах баримт бичиг боловсруулах, мэдэгдэл гаргах, компанийн хэлбэрийг өөрчлөн бичих, баталгаа гаргах зэрэг нь Туркийн Худалдааны хуулийн (No 6102) (Арилжааны хууль) 562 дугаар зүйл (Article 562 of Turkish Commercial Code (No 6102))-д заасан эрүүгийн гэмт хэрэгт тооцогддог.

Засгийн газрын гэрээт залилан. Эрүүгийн хуулийн 235 дугаар зүйл (*Article 235, Criminal Code*)-д заасны дагуу тендер будлиантуулах, тендерийн гэрээг урвуулахыг хориглоно. Төрийн тендерийн үеэр тендер будлиантуулсан этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.

Австрали Улс: 1995 оны Эрүүгийн хууль нь Австралийн холбооны эрүүгийн гэмт хэрэгтэй холбоотой хууль тогтоомжийн гол хууль юм. Тус улсад эрүүгийн хуулийн хариуцлагыг муж, нутаг дэвсгэрийн, засгийн газар болон холбооны засгийн газарт хуваан явуулдаг. Энэхүү хуваагдал нь Австралийн үндсэн хуулийн дагуу холбооны засгийн газрын хууль тогтоох эрх мэдлийн хязгаарлагдмал байдалтай холбоотой юм. Австралийн эрх зүйн тогтолцоо нь Их Британийн эзэнт гүрний колоничлолын улмаас үүссэн юм. Энэхүү шалтгааны улмаас Австралийн эрүүгийн хуулийн ихэнх хэсгийг Английн хуулиас авсан байдаг³⁵.

Залилах гэмт хэрэгт тооцогдох хэргүүд. Хууран мэхлэх замаар эд хөрөнгө олж авах (Австралийн холбоо): Тухайн иргэн бусдын өмчийг тухайн эзэмшигчийн мэдлээс бүр мөсөн авахыг санаархан хууран мэхэлсэн, уг үл хөдлөх хөрөнгө нь төрийн эзэмшилд байх, хэрэв тухайн яллагдагч нь доорд дурдсан үйлдлийг гүйцэтгэсэн бол шүүх тухайн хүнийг залилах гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцно;

- Өөртөө болон өөр этгээдэд өмчлөх, эзэмших, хяналт тавих эрх олж авсан;
- Өмчлөх, асран хамгаалах, хянах эрхийг өөртөө хууль бусаар хадгалах; эсвэл
- Бусдыг ямарваа нэгэн гэмт хэрэг үйлдэхийг ятгах, эсвэл

³⁴ (Fraud under Turkish Law, celebilegal.com. 05/18/2020, retrieved from <https://www.celebilegal.com/fraud-under-turkish-law/>)

➤ Эрүүгийн хуулийн дагуу тухайн хүн тус эд хөрөнгийн төлбөрийг төлөхөд бэлэн байсан хэдий ч залилах гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруу нь хэвээр үлдэнэ гэж заасан байдаг (шударга бусаар олж авсан тохиолдолд).

Тухайн хүний эд хөрөнгийг бүр мөсөн салгах санаа агуулах: Тухайн яллагдагчийг залилан мэхлэх гэмт хэргийг хуульд заасан доорх тохиолдлуудад гэм буруутай гэж үзнэ:

➤ Бусдын эд хөрөнгийг эзэмшигч өөрийн эд хөрөнгийг өөрийн мэдлээс гаргах хүсэл зориггүй үед олж авах

➤ Яллагдагч нь бусдын эрхийг харгалзахгүй тухайн эд зүйлийг өөрийн өмч мэтээр захиран зарцуулахаар санаархах;

Үүнд, зээлдэгч нь бусдын эрхээс хамааралгүй үл хөдлөх хөрөнгийг өөрийн өмч адилаар захиран зарцуулах боломжтой. Гэвч, энэ нь зөвхөн зээл авсан тодорхой хугацаанд төдийгүй нөхцөл байдал нь тухайн эд хөрөнгийг шууд авах эсвэл захиран зарцуулахтай дүйцэхүйц эрхийг олгосон тохиолдолд боломжтой.

Мөнгөн шилжүүлгийн залилах гэмт хэрэг: Бусдыг гуравдагч этгээдэд шударга бусаар мөнгө шилжүүлэхэд хүргэсэн этгээд залилах гэмт хэрэгт гэм буруутайд тооцогдоно. Шударга бусаар авсан мөнгийг хоёр дахь этгээдийн (хохилогчийн) өмч гэж үздэг.

Ердийн дутагдлаас үүдсэн залилах гэмт хэрэг: Яллагдагч нь дутагдал (хомсдол)-ын улмаар үүссэн гэмт хэрэгт хэсэгчлэн буюу бүхэлд нь оролцсон бол тухайн гэмт хэрэгт гэм буруутайд тооцогдоно. Тухайн дутагдал нь доорх тохиолдол байсан эсэх нь хамаардаггүй болно:

-мөнгө эсвэл эд хөрөнгөтэй холбоотой

-тухайн зүйлийг тодорхой хугацааг дамнан олж авсан.

Залилан болон хулгайн гэмт хэрэг: Хэрэв сэжигтэнг залилангийн гэмт хэрэг үйлдсэн гэх үндэслэлээр яллагдагчаар татсан боловч шүүх түүнийг залилангийн гэмт хэрэгт буруутай гэж үзээгүй, харин хулгайн гэмт хэрэг үйлдсэн гэж үзсэн бол тухайн этгээдийн хулгайн хэргээр яллана. Үүний нэгэн адил хулгайн гэмт хэрэг үйлдсэн хэргээр яллагдагчаар татагдсан хэрнээ шүүх тэднийг хулгайн гэмт хэрэг үйлдсэн, харин залилах гэмт хэрэг үйлдсэн гэж үзэж байвал шүүх залилах гэмт хэрэг үйлдсэн гэж үзэж болно.

Санхүүгийн ашигтай байдал үүсгэх залилангийн гэмт хэрэг: Доорх байдлыг үндэслэн 1995 оны Эрүүгийн хуулийн 135.2 дахь хэсэг “Section 135.2 of the Criminal Code Act 1995 (Cth)” -аар шүүх гэм буруутайд тооцно:

➤ Хууран мэхлэх замаар шударга бусаар бусдаас санхүүгийн ашигтай байдал олж авсан, эсвэл

➤ Өнөөх этгээд нь төрийн өмчийн аж ахуйн нэгж байх

Эрүүгийн хуульд ийм төрлийн гэмт хэрэгт дээд тал нь 10 жилийн ял оноохоор заасан байдаг. Залилангийн гэмт хэрэгт ямар хариуцлага хүлээлгэх нь тухайн мужаас шалтгаалан мужууд өөрсдийн харьяалалдаа залилах гэмт хэргийн талаар өөр өөр хууль тогтоомжтой

байдаг. Гэвч залилах гэмт хэргийн хувьд Эрүүгийн хуульд зааснаар дээд тал нь 10 жил хорих ял оноодог.

Ашиг олох Залилах гэмт хэрэг. Шүүх тухайн этгээдийг залилах гэмт хэрэг үйлдсэн гэж үзэх хангалттай үндэслэлтэй байгаа тохиолдолд ял оноож болно:

- Бусдаас шударга бусаар ашиг олох зорилготой тодорхой үйлдлийг хийсэн;
- Нөгөө тал нь төрийн байгууллага байх

Тус гэмт хэрэг дээд талдаа 5 жилийн хорих ялтай.

Алдагдал учруулах Залилах гэмт хэрэг. Шүүх тухайн хүнийг доорх үндэслэлээр гэм буруутайд тооцож болно;

- Шударга бусаар бусдад хохирол учруулах тодорхой үйлдлийг хийсэн;
- Шударга бусаар алдагдал үүсэх эрсдэлийг бий болгосон
- Тухайн үйлдэл нь тодорхой алдаа гаргах, эсхүл алдагдлын томоохон эрсдэлийг дагуулна гэдгийг мэдэж байсан эсвэл найдсан;
- Нөгөө тал нь төрийн байгууллага байх

Тухайн этгээд дараах тохиолдолд нийтийн/төрийн албан тушаалтны эсрэг залилах гэмт хэрэгт гэм буруутайд тооцогдоно;

- шударга бусаар төрийн албан тушаалтныг үүргээ биелүүлэхэд нь нөлөөлөх аливаа үйлдлийг хийсэн
- Тухайн албан тушаалтан нь Австралийн холбооны буюу төрийн албан тушаалтан байна
- Үүрэг нь төрийн албан хаагчийн үүрэг байна.

Тус гэмт хэрэгт дээд тал нь 5 жилийн ял онооно.

БНХАУ: БНХАУ нь эрх зүйн тогтолцооны хувьд өвөрмөц хосолсон хэв шинж давамгайлсан социалист хэв шинжтэй улс бөгөөд эрүүгийн эрх зүйн хувьд гэм хэргийн тухай ойлголтыг материаллаг шинжээс тодорхойлон уг институтийн хувьд шинэ үеийн Хятадын гэсэн онцлогийг тусгаж илэрхийлсээр байна³⁶.

БНХАУ-ын хувьд Иргэний хууль³⁷, Эрүүгийн хуулийн ерөнхий суурь зарчмуудтай холбоотой, шүүхийн тайлбар зэргийг эс тооцвол “хууран мэхлэх”, “залилах” гэсэн шинжлэх ухааны нэр томъёог хараахан бүрэн дүүрэн тодорхойлоогүй байна. Гадаадын

³⁶ 18 <http://ru.china-embassy.org/rus/zfhz/zgflyd/t1330730.htm>

³⁷ 《最高人民法院关于贯彻执行〈中华人民共和国民事诉讼法〉若干问题的意见》法办发〔1988〕6号第条规定：“一方当事人故意告知对方虚假情况，或者故意隐瞒真实情况，诱使对方当事人作出错误意思表示的，可以认定为欺诈行为”。(БНХАУ-ын Иргэний хуулийн ерөнхий зарчмууд) хэрэгжүүлэхтэй холбоо бүхий арга замыг Ардын дээд шүүхийн 1988 оны №6 дугаартай шийдвэрийн 1-р зүйлд зааснаар: Аль нэг этгээд нь нөгөө талдаа худал мэдээллийг зориудаар мэдээлэх, эсвэл үнэн мэдээллийг зориудаар нуун дарагдуулж, санаа бодлоо буруу илэрхийлэхэд хүргэж байгаа нь залилан мэхэлсэн үйлдэл гэж үзэж болно.” хэмээн тайлбарласан байна.

зарим улс орнуудын эрх зүйн зохицуулалт, хууль тогтоомжийн хүрээнд “залилан”³⁸ гэсэн тайлбарыг өөр өөрөөр тодорхойлсон хэдий ч хүмүүсийг хууран мэхлэх, залилах зэрэг нийтлэг зүйлүүд байна. Онолын суурь ойлголтын үүднээс авч үзвэл хууль зүйн салбарын эрдэмтэн судлаачид “欺詐” эсвэл “诈骗” хэмээн томъёолсон бол олон улсын хамтын нийгэмлэгийн гишүүн орнууд эрх зүйн зохицуулалтад ихэвчлэн (fraud) гэж тодорхойлсон.

"Луйврын арга" гэдэг нь үнэнийг зохиох, нуун далдлах аргыг хэлдэг. Гэмт этгээд залилан мэхлэх замаар хууль бусаар хөрөнгө босгосон нь энэ гэмт хэргийн гол түлхүүр юм. Юуны өмнө залилах гэмт хэргийг олон улсын түвшинд улс орнуудын эрүүгийн хуульд тусгалаа олсон байдал, хуульд тогтоосон байдлаар нь албан тушаалын залилан, санхүүгийн луйвар, цагаан захтнуудын үйлдэл, аж ахуй нэгжийн луйвар зэрэгт холбогдох эрх зүйн хэм хэмжээ, хууль тогтоомжийн агуулгыг судалж буй нь энэ төрлийн гэмт хэргийг таслан зогсоох, эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгоход чиглэсэн хэм хэмжээг боловсруулж хамтран ажиллах хүчин чармайлт харьцангуй их байгаа нь³⁹ Монгол улсын хувьд энэ төрлийн гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох ач холбогдол бүхий туршлага болно гэж үзэж байна.

Энэ төрлийн гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлийг судлаачид өөрсдийн судалгааны бүтээлдээ олон талаас нь судлахыг зорьж буй бөгөөд нийгэм эдийн засгийн эрчимтэй хөгжлийн энэ цаг үед холбогдох хууль тогтоомж, эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгож, зах зээлийн уялдаат холбоо бүхий эмх цэгцтэй орчин нөхцөл чухал хэмээн онцолж байна. Хятад улсын тухайд залилах гэм хэргийн төрлийн хувьд авч үзэхдээ: Аж ахуйн нэгжийн залилангийн гэмт хэрэг, ялангуяа бүлэглэн залилан мэхлэх зэрэг гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалт нь эрүүгийн эрх зүйн судалгаа, зохицуулалтын бүтээн байгуулалтын гол агуулга байсаар ирсэн талаар хуульч, судлаач Jian Li Hong “Аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаа ба залилангийн гэмт хэргийн Эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалтын суурь нөхцөл байдал ба шинээр илэрч буй зарим асуудал” сэдэвт бүтээлдээ тусгажээ⁴⁰.

Хятадын судлаач Xia Yinghua “The Research of Non-governmental Financing Fraud Crime” сэдэвт судалгааны бүтээлдээ энэ төрлийн гэмт хэргийг хуулийн зүйл заалтаас нь харьцуулан судалж, зан үйл, субъектив байдлаас тодорхойлохыг хичээсэн байна.

Хуулийн заалтын хувьд хэрхэн тодорхойлсныг авч үзвэл:

БНХАУ-ын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 5 дугаар бүлэгт “өмчийн эсрэг гэмт хэрэг” гэж хуульчилсан байх бөгөөд уг бүлгийн 266 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “...Залилан мэхлэх аргаар улсын болон хувийн өмчийг ашиглан шамшигдуулж үлэмж хэмжээний хор уршиг учруулсан бол гурван жил хүртэл хорих ял шийтгэх, нэмэгдэл ялаар торгох”, мөн зүйлийн 2 дахь хэсэгт “... энэ хэргийн улмаас их хэмжээний хохирол

³⁸ “АНУ-ын нэгэн эрдэмтэн “хууран мэхлэх” 《欺詐》 гэдэг нь эерэг сэдлээр хууран мэхлэх, эсвэл эерэг сэдэлгүйгээр зайлсхийх замаар бусдын эрхийг өөрчлөх оролдлого” гэж тайлбарласан байдаг. Kerr, William Williamson: Kerr on the law of fraud and mistake, Sweet Maxwell, reprinted in USA, 1986 p.3

³⁹ Kan Jifeng. Criminal law protection of the legitimate rights and interests of private enterprises and entrepreneurs [N]. People Court Daily, 2021-06-10 (005).

⁴⁰ Jiang Lihong. Basic Situation and Innovative Development of Criminal Law Regulations for Enterprise Fraud Crime [J]. Legal latitude and longitude 2021 №7 p 48-50

учруулбал эд хөрөнгийг хурааж 3-10 жил хүртэлх хугацаагаар хорих ял шийтгээд нэмэгдэл ялаар торгож яллана”, уг зүйлийн 3 дахь хэсэгт онц их хэмжээний хохирол учруулсан бол эд хөрөнгийг хурааж 10 жилээс дээш хугацаагүй хорих ялаар шийтгэнэ, нэмж торгох ялыг оногдуулна гэж тус тус заажээ⁴¹.

Мөнгөн хадгаламжийг хууль бусаар ашиглах, санхүүгийн луйвар зэрэг залилангийн гэмт хэрэг нь 3-р бүлэгт социалист зах зээлийн эдийн засгийн дэг журмыг алдагдуулах гэмт хэрэг юм. Энэ заалтаас харахад дээрх гэмт хэрэг нь үндэсний хэмжээнд санхүүгийн дэг журмыг алдагдуулах үйлдэл бөгөөд ижил төсөөтэй үйлдэл, арга зам нь тодорхой буюу тодорхойгүй объектод олон хүний мөнгө хөрөнгийг авч дотоодын санхүүгийн байгууллагаас өндөр хүүгийн өгөөж амлах явдал юм. Энэ нь тодорхой хувь хэмжээний боловч гэмт хэргийг санаатай үйлдэх хэвээр байна гэж үзэх үндэслэлтэй юм.

Ял шийтгэлийн хувьд тодорхойлсныг авч үзвэл:

Хууль тогтоогчид мөнгөн хадгаламжийг хууль бусаар авах гэмт хэрэг, хөрөнгө мөнгө залилан мэхлэх гэмт хэргийг эрүүгийн хуулийн өөр өөр бүлэгт ангилаад зогсохгүй, энэ хоёрт оногдуулах ялын хэмжээ өөр өөр байдаг. Тухайлбал, төрийн ордыг хууль бусаар завших гэмт хэрэгт ялын доод хэмжээ нь гурван жилээс дээшгүй хугацаагаар хорих, эсхүл эрүүгийн хэрэг үүсгэн баривчлах, тодорхой хэмжээний мөнгөн торгууль оногдуулах, харин хөрөнгө мөнгө залилан мэхлэх гэмт хэргийн доод хэмжээ нь тодорхой хугацаагаар хорих ял байх бөгөөд 5 жилээс дээшгүй хугацаагаар хорих, эсхүл эрүүгийн хэрэг үүсгэн баривчлах, тодорхой хэмжээгээр торгох, ялын дээд хэмжээ нь гурваас доошгүй жил, харин арваас дээш жил хугацаагаар хорих ял, тодорхой хугацаагаар хорих ял ,торгуулийн хэмжээ, мөнгө босгох залилангийн дээд хэмжээнээс хамаарч нь цаазаар авах ял оногдуулна.

Эрүүгийн хуульд заасан үйлдэл түүнийг тодорхойлолтын хувьд:

Төрийн ордыг хууль бусаар ашиглах гэмт хэрэг, санхүүгийн хөрөнгө босгох замаар залилангийн гэмт хэргийн гол объект нь баримтыг хуурамчаар зохиосон эсэхэд голлон хамаардаг. Хөрөнгө мөнгө залилах, хууран мэхлэх гэмт хэрэг нь бодитойгоор гол баримт, хуйвалдааныг зохиож, мөнгө олох арга замыг зохиомлоор бий болгодог. Ерөнхийд нь авч үзвэл, эдийн засгийн өндөр үр өгөөжийг нь өгөөш болгож хохирогчид итгэж, сайн дураараа мөнгө хүлээлгэн өгөх гэх мэтээр ашигладаг ч бодитоор мөнгө олох арга байдаггүй. Харин мөнгөн хадгаламжийг хууль бусаар ашиглах гэмт хэрэг нь ерөнхийдөө зээл олгох, хөрөнгө оруулалт хийх гэх мэт хөрөнгийг бодитойгоор ашиглаж байгаа бөгөөд харьцангуй бодит хөрөнгө оруулалтын төслүүд байдгаараа онцлог. Зохиомол баримтуудын гол объект нь юу вэ? гэдгийг хуульд тусгайлан зааж тодорхойлсон зүйл байхгүй, шүүхийн тайлбарт холбогдох тодорхой тайлбар байхгүй байгаа нь бодит амьдрал дээр хэрхэн тодорхойлох асуудал шууд хүндрэл учруулж байгаа талаар судалгааны ажлын үр дүнд тодотгосон байна.

Хууль зүйн шинжлэх ухаанд судлагдахууны талаас судалж үзвэл, санхүүгийн хувьд цалин, орлогыг залилан мэхлэх гэмт хэргийн объектив тал нь "Хууль бусаар мөнгө босгохын тулд залилан мэхлэх арга хэрэглэж, хэмжээ нь харьцангуй их" байгаа нь нэгж,

⁴¹ Ц.Цэлмэг, Д.Оросоо "Залилах гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ" Нээлттэй Нийгэм Форум. Шүүхийн шийдвэрийн судалгаа: Цуврал 2. УБ., 2021. 176 дахь тал

хувь хүмүүс юм. Энэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдэгчид луйвардах замаар үнэнийг зохиох, нуун далдлах аргыг түлхүү хэрэглэдэг. Гэмт этгээд залилан мэхлэх замаар хууль бусаар хөрөнгө босгосон нь энэ гэмт хэргийн гол түлхүүр юм. Эндээс үзэхэд дараах зүйлийг анхаарах ёстой. Үүнд хөрөнгө босгох нь хууль бус байна, өөрөөр хэлбэл зөвшөөрөлгүй буюу хууль тогтоомж зөрчиж, олон нийтээс зохисгүй сувгаар хөрөнгө босгох арга, сан байгуулах, санхүүжилт, мөнгө босгох, татах арга хэрэгсэл болгон хөрөнгө мөнгө зарцуулж, хуурамч гэрчилгээний бичиг баримт ашиглаж, өндөр өгөөжтэй байж, олон нийтийг залилан мэхэлж байгаа нь эцсийн дүндээ хөрөнгө босгох нэрийн дор байна.

Залилан мэхлэх гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад шүүн хэлэлцэх талаар Ардын дээд шүүхийн тайлбарын 1 дүгээр зүйлд зааснаар: "Хууль бусаар хөрөнгө босгох"⁴² гэж хуулийн этгээд, бусад байгууллага, хувь хүнээс мөнгө босгох үйлдлийг хэлнэ. Эрх бүхий байгууллагын зөвшөөрөлгүйгээр олон нийтээс хуульд заасны дагуу холбогдох албадаас зөвшөөрөл авалгүйгээр, тодорхой бус нийгмийн объектууд болон олон нийтээс хөрөнгө босгох, хууль бусаар хөрөнгө босгох мөн чанарыг хууль ёсны хэлбэрээр нуун дарагдуулах, тодорхой хугацаанд хөрөнгө оруулагчдад үндсэн зээл болон хүүг төлнө гэж амласан. Мөнгөн хадгаламжтай холбоотой гэмт хэргийн объектив тал нь төрийн санхүүгийн удирдлага, захиран зарцуулах хууль тогтоомжийг зөрчиж, улсын хөрөнгө мөнгийг нуун дарагдуулах замаар ашиглах үйлдлийг хэлэх бөгөөд гэвч энэ нь "залилан мэхлэх" аргыг ашигладаггүй нь гэмт хэргийн объектив байдлыг ялгах түлхүүр юм.

БНХАУ-ын хувьд өнөөгийн бодит байдлаас харахад тус улсад ийм төрлийн гэмт хэрэгтэй хатуу тэмцэж байгаа талаар хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр олон нийтэд анхааруулан таниулж сурталчилж буй ажлыг эрчимтэй хэрэгжүүлж байгаа ч өндөр давтамжтай энэ төрлийн гэмт хэргүүд гарсаар байна. Энэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдэгчид нь эрүүгийн хууль тогтоомж, эрх зүйн зохицуулалт нь шүүгдэгчийг гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлж чадахгүй, хөрөнгө мөнгө босгохын тулд эрсдэлд орж, хууль ёсны хөрөнгө оруулалт, санхүүжилт авах журмыг үл тоож байгаа талаар ихэнх судалгааны үр дүн, бодит кейс, өгөгдлөөс харж болно.

Энэтхэг улс: Энэтхэгийн Эрүүгийн хууль (Indian Penal Code-IPC) нь Энэтхэгийн албан ёсны эрүүгийн хууль бөгөөд тус хуулиар эрүүгийн эрх зүйн харилцааг бүхэлд нь зохицуулсан байдаг.

Энэтхэг улсын эрүүгийн хууль 1860 (IPC-Indian Penal Code): Энэ нь Энэтхэгт үйлдэгдэж буй эрүүгийн гэмт хэргийн дийлэнх хувийг шийтгэх заалтуудыг тусгасан болно. Залилах гэмт хэргийн тухайд IPC нь эд хөрөнгийг шударга бусаар завших, итгэлийг нь эвдэх, эд хөрөнгийг хууран мэхлэх, шударга бусаар олж авах, хуурамчаар үйлдэх (бусад зүйл) зэргийг шийтгэдэг. Энэтхэгийн эрүүгийн хуульд залилах гэмт хэргийн тухай дараах байдлаар тусгажээ.

Эрүүгийн хуулийн (IPC) 415-420-р зүйл

415. Залилах- Аливаа хүнийг залилан мэхлэх, шударга бусаар өдөөн хатгах, хууран мэхлэх замаар аливаа эд хөрөнгийг хэн нэгэнд шилжүүлэх, эсхүл аливаа этгээдэд ямар

⁴² 《关于审理诈骗案件具体应用法律若干问题的解释》第3条

нэгэн эд хөрөнгөө үлдээхийг зөвшөөрүүлэх, эсхүл хийхийг хүсээгүй зүйлийг нь хийлгүүлэх, аливаа зүйлийг хийлгэхгүй гэж санаатайгаар өдөөх, хэрэв тухайн иргэн хуурагдаагүй боловч үйлдэл, эс үйлдэхүй нь тухайн хүний бие, сэтгэл, нэр хүнд, эд хөрөнгөд хохирол учруулсан, эсхүл хохироох магадлалтай бол түүнийг “залилах” гэдэг.

Эрүүгийн хуулийн 420-р зүйлд эд хөрөнгийг хууран мэхлэх, шударга бусаар бусдад өгөх асуудлыг авч үздэг. Эд хөрөнгийг залилан мэхлэх, шударга бусаар өдөөх- Шударга бусаар хууран мэхэлсэн этгээдийг ямар нэгэн эд хөрөнгөө хэн нэгэнд шилжүүлэх, үнэт цаасны бүхэлд нь буюу хэсэгчлэн, гарын үсэг зурсан, битүүмжилсэн, хөрвүүлэх боломжтой аливаа зүйлийг хийх, өөрчлөх, устгахыг өдөөн үнэт цаасанд оруулсан бол долоон жил хүртэл хугацаагаар хорих ял, мөн торгох ял шийтгэнэ⁴³.

Залилах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах газар (SFIO-Serious Fraud Investigation Office): Энэ нь 2013 оны компанийн тухай хуулийн дагуу байгуулагдсан олон салбартай байгууллага юм. SFIO нь цагаан захтны гэмт хэрэг болон залилангийн хэргийг мөрдөн шалгах үүрэгтэй. Мөрдөн шалгах төв товчоо (CBI-Central Bureau of Investigation): CBI бол Энэтхэгийн хамгийн том мөрдөн байцаах агентлаг юм.

Залилангийн шийтгэл нь залилангийн гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутай нь тогтоогдсон тохиолдолд өрийг барагдуулах ба зургаан сараас доошгүй хугацаагаар баривчлах, арван жил хүртэл хугацаагаар хорих, залилан мэхлэх гэмт хэрэгт холбогдсон хэмжээнээс багагүй, харин залилангийн гэмт хэрэгт холбогдсон хэмжээнээс гурав дахин нэмэгдэнэ. Тухайн залилангийн гэмт хэрэг нь нийтийн ашиг сонирхолд нийцсэн тохиолдолд хорих ялын хугацаа гурван жилээс багагүй байна.

Тайлбар: Тус хуульд компанийн болон аливаа байгууллагын үйл ажиллагаатай холбоотой залилах гэдэг нь аливаа этгээд эсвэл бусад этгээдийн аливаа хэлбэрээр, хууран мэхлэх, хууль бус ашиг олох зорилгоор хийсэн аливаа үйлдэл, эс үйлдэхүй, аливаа баримтыг нуун дарагдуулах, албан тушаалаа урвуулан ашиглах явдал юм⁴⁴.

Дүгнэлт: Тус судалгаанаас үзэхэд common law буюу нийтийн эрх зүйн тогтолцоотой улс орнуудад залилах гэмт хэргийн эсрэг хууль тогтоомж нь нийт муж эсвэл нутаг дэвсгэрийг хамарсан нийтлэг зохицуулалт бүхий нэг хуультай байхаас гадна тухайн тодорхой муж, нутаг дэвсгэрийн хүрээнд дээрх нийтлэг зохицуулалт бүхий хуулийг чиглэл болгон ашиглан өөрсдийн нарийвчилсан хуультай байгаа нь харагдаж байна. Мөн тус эрх зүйн бүлд хамаарах орнуудын тодорхой хэсэг нь (Үүнд Энэтхэг болон Австрали улсууд багтана) Англи улсын колонид байсны үндсэн дээр залилах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт нь Английн хууль тогтоомжоос улбаалан эш авсан нь харагдлаа. Дээрх нийтийн эрх зүйн орнуудад тус гэмт хэрэгт оногдуулах ялын дээд хэмжээ харилцан адилгүй хэдий ч ойролцоо байна.

Мөн Энэтхэг улсын залилах гэмт хэргийг Энэтхэгийн эрүүгийн хууль ба компанийн тухай хуулиар зохицуулдаг. Энэтхэг улсын эрүүгийн хуулийн 417-р зүйлд залилах гэмт хэргийн шийтгэлийг оноож өгсөн байдаг ба “Хууран мэхэлсэн хүнийг нэг жил хүртэл

⁴³ Indian Penal Code 1860, legislative.gov.in, retrieved from <https://legislative.gov.in/sites/default/files/A1860-45.pdf>

⁴⁴ The companies act 2013, mca.gov.in, retrieved from <https://www.mca.gov.in/Ministry/pdf/CompaniesAct2013.pdf>

хугацаагаар хорих, эсхүл торгох ялаар шийтгэн, эсхүл тус хоёр ялын шийтгэлийг зэрэг оноож шийтгэнэ.” гэж заасан. Харин компанийн тухай хууль нь залилах гэмт хэргийн нарийвчлан авч үзэж байгууллагатай холбоотой залиланг тусгаж өгсөн.

Австрали, Англи зэрэг хөгжингүй улсын тус гэмт хэрэгт оноох ялын дээд хэмжээ өндөр буюу 10 жил байхад Энэтхэг улсын залилах гэмт хэрэгт оногдуулах ялын дээд хэмжээ 3 жил байгаа нь хөгжиж буй орны ялын бодлого илт бага байгаа нь харагдаж байна. Үүнээс улбаалан Энэтхэг улсад нэг жилд бусад улсаас харьцангуй их залилах гэмт хэрэг гарч байгааг Энэтхэг улсын залилах гэмт хэргийн судалгаанаас харж болно. Англи улсад Залилах гэмт хэргийг хулгайн гэмт хэрэгт давхар тооцдог бол Австрали улсад Залилах гэмт хэрэг нь шүүхэд хангалттай нотолгоогоор нотлогдоогүй тохиолдолд Хулгайн гэмт хэргээр солигдох тохиолдол олон байдаг байна.

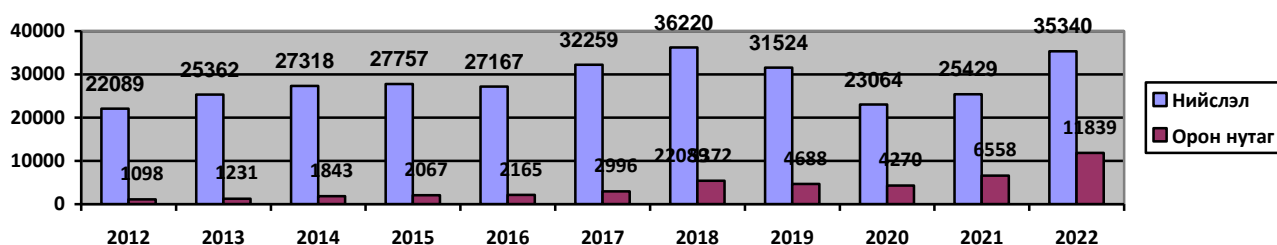
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРЭГТ ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

§2.1. Залилах гэмт хэргийн статистикт хийсэн дүн шинжилгээ

Тоон үзүүлэлтийн талаар

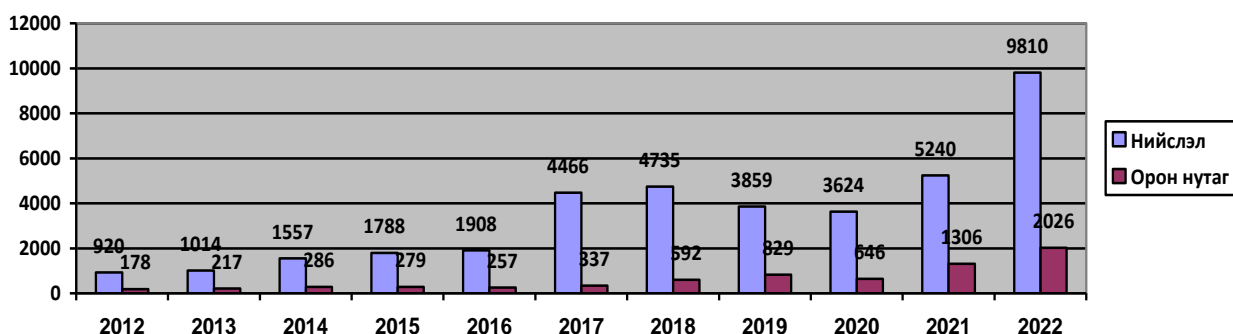
Цагдаагийн байгууллагын гэмт хэргийн мэдээллийн санд 2012-2022 онд бүртгэгдсэн 2002 оны Эрүүгийн хуулийн 148 дугаар зүйл, 2015 оны Эрүүгийн хуулийн 17.3 дугаар зүйлд заасан гэмт хэргийн тоон үзүүлэлтэд дүн шинжилгээ хийлээ. 2012-2022 онд нийт 313529 гэмт хэрэг бүртгэгдсэний 44127 буюу 14.1 хувь нь “Залилах” гэмт хэрэг эзэлж байна.

Зураг 1. Нийт гэмт хэргийг залилах гэмт хэрэгтэй харьцуулбал, /2012-2022 он/

Залилах гэмт хэрэг сүүлийн 2012-2018 онд жилд дунджаар 2396, 2018-2022 онд жилд дунджаар 5172, 2022 онд 11839 болж өсжээ. Энэ төрлийн гэмт хэргийн 84.4% нь нийслэлд, 15.6% нь орон нутагт үйлдэгджээ.

Зураг 2. Залилах гэмт хэргийг үйлдэгдсэн газраар нь, /2012-2022 он/

Цагдаагийн байгууллагад ирсэн 12615 гомдол, мэдээллийн 5420 эрүүгийн хэрэг үүсгэж, 7028 эрүүгийн хэрэг үүсгэхээс татгалзаж, 167 харьяаллын дагуу шилжүүлэн шийдвэрлэжээ.

Хүснэгт 1. Залилах гэмт хэргийг үйлдэгдсэн газраар нь харьцуулан харуулбал /2018-2022 он/

Нутаг дэвсгэрээр	2018 он	2019 он	2020 он	2021 он	2022 он	Нийт	5 ж/дунд
Баян-Өлгий	18	38	31	22	55	164	32.8
Говь-Алтай	45	22	20	49	47	183	36.6
Завхан	3	15	15	39	54	126	25.2
Увс	7	7	6	19	28	67	13.4
Ховд	16	52	50	67	134	319	63.8
Архангай	26	34	13	35	58	166	33.2
Баянхонгор	35	26	28	38	83	210	42
Булган	5	18	15	23	60	121	24.2
Орхон	83	11 4	84	95	185	561	112.2
Өвөрхангай	27	28	26	53	108	242	48.4
Хөвсгөл	33	51	26	273	323	706	141.2
Говьсүмбэр	3	15	19	15	24	76	15.2
Дархан-Уул	86	12 4	78	103	170	561	112.2
Дорноговь	37	31	37	99	163	367	73.4
Дундговь	10	17	23	31	28	109	21.8
Өмнөговь	27	29	26	87	103	272	54.4
Сэлэнгэ	55	48	40	104	112	359	71.8
Төв	24	17	30	22	71	164	32.8
Дорнод	27	41	34	46	70	218	43.6
Сүхбаатар	27	33	29	38	74	201	40.2
Хэнтий	29	49	26	48	76	228	45.6
Орон нутаг	623	80 9	646	1306	2026	5420	1084

<i>Баянгол</i>	1047	⁶³ 2	871	1238	2212	6000	608.3
<i>Баянзүрх</i>	1201	1004	1060	1286	2613	7164	1200
<i>Сүхбаатар</i>	904	⁶⁷ 5	548	836	1610	4573	914.6
<i>Сонгинохайрхан</i>	487	⁴⁷ 5	322	526	721	2531	506.2
<i>Хан-Уул</i>	442	⁴⁸ 4	341	604	1174	3045	609
<i>Чингэлтэй</i>	616	⁵⁵ 8	435	700	1382	3691	738.2
<i>Багануур</i>	12	15	15	23	9	94	18.8
<i>Багахангай</i>	1	0	1	1		3	0.6
<i>Налайх</i>	25	16	28	26	9	164	32.8
<i>Нийслэл</i>	4735	3859	3621	5240	9810	27265	5453
<i>Бусад</i>	14	20	3	12		52	10.4
<i>Нийт</i>	5372	4688	4270	6558	9813	32737	

Нийслэлд бүртгэгдсэн нийт гэмт хэргийн 7164 буюу 26.2% нь Баянзүрх дүүрэгт, 6000 буюу 22.1% нь Баянгол дүүрэгт, 4573 буюу 16.7% нь Сүхбаатар дүүрэгт, 2531 буюу 9.2% нь Сонгинохайрхан дүүрэгт, 3065 буюу 11.2% нь Хан-Уул дүүрэгт тус тус бүртгэгдсэн бол 3 буюу 0.01% нь Багахангай дүүрэгт бүртгэгдсэн байна.

Орон нутгийн хэмжээнд бүртгэгдсэн нийт хэргийн 561 буюу 10.3% нь Дархан-Уул аймагт, 561 буюу 10.3% нь Орхон аймаг, 706 буюу 13.2% нь Хөвсгөл аймагт, 359 буюу 6.6% нь Сэлэнгэ аймагт, 367 буюу 6.7% нь Дорноговь аймагт тус тус бүртгэгдсэн нь хамгийн их, 76 буюу 1.4% нь Говьсүмбэр аймагт, 28 буюу 0.5% нь Увс аймагт тус тус бүртгэгдсэн нь хамгийн бага байна.

Гэмт хэргийн төрөл он	2018	2019	2020	2021	2022
Хүнийг санаатай алах	192	197	192	194	199
Бусдын бие махбодид гэмтэл учруулах	9134	8265	7405	7637	9325
Хүчиндэх	519	481	401	439	550
Хулгайлах	12328	8968	5100	4579	6077
Дээрэмдэх	1497	868	404	366	485
Залилах	5358	4668	4270	6558	11839
Танхайрах	58	29	18	8	238

Залилах гэмт хэргийн 19558 хуурч мэхлэх, 7704 итгэл эвдэх, 1434 гэрээ, хэлцэл байгуулах, 547 мөнгө зээлэх үйлдлүүдийг хамгийн ихээр ашигласан байна.

Залилах гэмт хэрэг нь хохирогч, сэжигтэн хоёр бие биеэ тодорхой хэмжээнд мэддэг, эд хөрөнгийн болон санхүүгийн харилцаа үүсгэх хэмжээний итгэлцэл үүссэн байдаг онцлогтой гэмт хэрэг, гэтэл эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй гэмт хэргийн тоо сүүлийн 4 жилд өссөн нь гэмт хэргийн гаралт өссөн үндсэн шалтгаанаас гадна 2 шалтгаантай.

1. Нутаг дэвсгэрийн цагдаагийн газар, хэлтэст шалгагдаж байгаа энэ төрлийн гэмт хэргийг мэдээллийн санд бүртгэхдээ эзэнгүйгээр бүртгээд тодорхой хугацааны дараа эзэн холбогдогчийг тогтоосон байдлаар нөхөн бүртгэдэг.

2. Цахимаар залилуулсан гэмт хэргийн дийлэнх нь үл таних хүнд залилуулсан учир эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй шалгагдаж байгаа шалтгаанууд нь хэргийн тоо өссөн.

Залилах гэмт хэрэг даваа гаригт 5454, мягмар гаригт 5278, лхагва гаригт 5405, пүрэв гаригт 4320, баасан гаригт 4919, бямба гаригт 3212, ням гаригт 3092 тус тус бүртгэгдсэн бөгөөд өдрийн 06-12 цагт 12865, 14-19 цагт 14111, 19-22 цагт 2913, 22-06 цагт 2399 тус тус үйлдэгджээ.

Хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулсан нийт 4593 хэргийн 1374 буюу 29.9 хувийг “Facebook”, 66 буюу 1.4 хувийг “e-mail” буюу цахим шуудан, 7 буюу 1.4 хувийг “Instagram”, 650 буюу 14.2 хувийг веб сайт болон бусад мэдээллийн сүлжээ ашиглаж үйлдсэн бол “Twitter”, “Tik tok” зэрэг бусад мэдээллийн сүлжээг ашиглаж үйлдэгдсэн гэмт хэрэг бүртгэгдээгүй байна.

“Facebook” мэдээллийн сүлжээг ашиглаж үйлдсэн гэмт хэрэг 2019 онд 305 шалгагдсан бол 2020 онд 308, 2021 оны III улирлын байдлаар 761 тус тус шалгагдсан.

Үүнээс 54 хэрэг буюу 3.9 хувийг “Кибер орчинд хууль бусаар халдах”, 4 буюу 0.3 хувийг “Цахим хэрэгсэл ашиглаж Хувь хүний нууцад халдах”, 2 буюу 0.1 хувийг “Цахим сүлжээ ашиглаж Хүүхэд оролцуулж садар самууныг сурталчлах”, 1314 буюу 95.6 хувийг “Цахим хэрэгсэл ашиглаж Залилах” гэмт хэрэг;

“e-mail” цахим шуудан мэдээллийн сүлжээг ашиглаж үйлдсэн гэмт хэрэг 2019 онд 11 шалгагдсан бол 2020 онд 29, 2021 оны III улирлын байдлаар 26 хэрэг шалгагдсан. Үүнээс 13 буюу 19.7 хувийг “Кибер орчинд хууль бусаар халдах”, 53 буюу 80.3 хувийг “Цахим хэрэгсэл ашиглаж Залилах” гэмт хэрэг;

“Instagram” ашиглаж үйлдсэн гэмт хэрэг 2019 онд 1, 2020 онд 4, 2021 оны III улирлын байдлаар 2 хэрэг тус тус шалгагдсан. Үүнээс 1 буюу 14.3 хувийг “Кибер орчинд хууль бусаар халдах”, 6 буюу 85.7 хувийг “Цахим хэрэгсэл ашиглаж Залилах” гэмт хэрэг;

Бусад веб сайт, мэдээллийн сүлжээ ашиглаж үйлдсэн гэмт хэрэг 2019 онд 144, 2020 онд 167, 2021 оны III улирлын байдлаар 339 тус тус шалгагдсан. Үүнээс 52 хэрэг буюу 8.0 хувийг “Кибер орчинд хууль бусаар халдах”, 1 буюу 0.2 хувийг “Цахим хэрэгсэл ашиглаж Хувь хүний нууцад халдах”, 597 буюу 91.8 хувийг “Цахим хэрэгсэл ашиглаж Залилах” гэмт хэрэг тус тус эзэлж байна.

Цахим мэдээллийн аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг болон цахим сүлжээ, цахим хэрэгсэл ашиглаж үйлдэж буй гэмт хэргийн арга хэлбэр

Хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулсан нийт 4593 хэргийн 473 буюу 10.3 хувийг нийгмийн сүлжээ, хэрэглэгчийн нэвтрэх нэр, нууц үгийг хууль бусаар олж авах, 427 буюу 9.3 хувийг хэрэглэгчийн дансны болон зээлийн картын мэдээллийг хууль бусаар олж авах, 842 буюу 18.3 хувийг хувь хүнд сэдэл өгч, итгэл төрүүлэх замаар мэдээллийг олж авах, 18 буюу 0.4 хувийг компьютерын сүлжээнд вирус, хортой код тараах, спам халдлага үйлдэх аргаар үйлдэгдсэн байна. Дээрх хэргүүдийг Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан зүйлчлэлээр нь авч үзвэл:

Нийгмийн сүлжээ, хэрэглэгчийн нэвтрэх нэр, нууц үгийг хууль бусаар олж авах аргаар үйлдэгдсэн 473 хэргийн 40 буюу 8.5 хувийг Эрүүгийн хуулийн 26.1 дүгээр зүйлд заасан “Кибер орчинд хууль бусаар халдах”, 2 буюу 0.4 хувийг 13.10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 2.1-д заасан “Цахим хэрэгсэл ашиглаж хувь хүний нууцад халдах”, 1 буюу 0.2 хувийг 16.9 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн 2.1-д заасан “Цахим сүлжээ ашиглаж хүүхэд оролцуулж садар самууныг сурталчлах”, 430 буюу 90.9 хувийг 17.3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан “Цахим хэрэгсэл ашиглаж Залилах” гэмт хэрэг тус тус эзэлж байна.

Хэрэглэгчийн данс болон зээлийн картын мэдээллийг хууль бусаар олж авах аргаар үйлдэгдсэн 427 хэргийн 44 буюу 10.3 хувийг “Кибер орчинд хууль бусаар халдах”, 3 буюу 0.7 хувийг “Цахим хэрэгсэл ашиглаж хувь хүний нууцад халдах”, 380 буюу 89.0 хувийг “Цахим хэрэгсэл ашиглаж залилах” гэмт хэрэг тус тус эзэлж байна.

Хувь хүнд сэдэл өгч, итгэл төрүүлэх замаар мэдээллийг олж авах аргаар үйлдэгдсэн 842 хэргийн 19 буюу буюу 2.3 хувийг “Кибер орчинд хууль бусаар халдах”, 822 буюу 97.6 хувийг “Цахим хэрэгсэл ашиглаж залилах” гэмт хэрэг тус тус эзэлж байгаа бол “Цахим хэрэгсэл ашиглаж хувь хүний нууцад халдах”, “Цахим сүлжээ ашиглаж хүүхэд оролцуулж садар самууныг сурталчлах” гэмт хэрэг тус бүр 1 шалгагдсан байна.

Компьютерын сүлжээнд вирус, хортой код тараах, спам халдлага үйлдэх аргаар үйлдэгдсэн 18 хэргийн 15 буюу 83.3 хувийг “Кибер орчинд хууль бусаар халдах”, 3 буюу 16.7 хувийг “Цахим хэрэгсэл ашиглаж залилах” гэмт хэрэг эзэлжээ.

Мөн хэрэглэгчийн данс болон зээлийн картын мэдээлэлд хууль бусаар халдаж, иргэдийн данснаас мөнгө гуйвуулан авсан хэрэг 2019 онд 93 гарсан бол 2020 онд 99 болж 6-р буюу 6.5 хувиар, 2021 оны III улирлын байдлаар 188 болж 89-р буюу 89.9 хувиар тус тус өссөн бол хувь хүнд сэдэл өгч, итгэл төрүүлэх замаар мэдээллийг олж авах аргаар үйлдэгдсэн залилах гэмт хэрэг 2019 онд 197 гарсан бол 2020 онд 236 болж 39-р буюу 19.8 хувиар, 2021 оны III улирлын байдлаар 389 болж 153-р буюу 64.8 хувиар өссөн дүнтэй байна.

Гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол, хор уршиг, нөхөн төлүүлэх, арилгуулах талаар авсан арга хэмжээний талаар

2019, 2020 он, 2021 оны III улирлын байдлаар Эрүүгийн хуулийн Хорин зургаадугаар бүлэгт заасан “Цахим мэдээллийн аюулгүй байдлын эсрэг” гэмт хэрэг 453, мөн хуулийн 17.3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан “Цахим хэрэгсэл ашиглаж залилах” 4119, нийт 4572 гэмт хэргийн улмаас 1811 хүн, 8 хуулийн этгээдэд 12.781.765.586 төгрөг, 631.791 ам.доллар, 48.930 евро буюу нийт 14.7 тэрбум төгрөгийн хохирол учирсан байна.

Тодруулбал, “Цахим мэдээллийн аюулгүй байдлын эсрэг” гэмт хэргийн улмаас 231 хүн, 7 хуулийн этгээдэд 1.4 тэрбум төгрөг, 219.903,17 ам доллар буюу нийт 2.0 тэрбум төгрөгийн хохирол учирсан бол “Цахим хэрэгсэл ашиглаж залилах” гэмт хэргийн улмаас 1 хуулийн этгээд, 1580 хүнд 11.4 тэрбум төгрөг, 411.887,83 ам доллар, 48.930 евро буюу нийт 12.7 тэрбум төгрөгийн хохирол учирчээ.

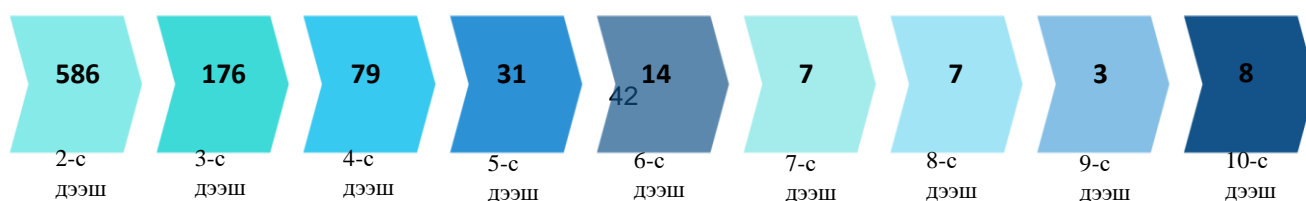
Харин 2019, 2020 он, 2021 оны III улирлын байдлаар мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад 177 хэргийн 279 хохирогч, 3 хуулийн этгээдэд нийт 539.369.241 төгрөг, 38.025 ам.доллар буюу нийт 645,7 сая төгрөгийн хохирол нөхөн төлөгдсөн байна.

Залилах гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн талаарх тойм судалгаа

Залилах гэмт хэргийн илрүүлэлт, шийдвэрлэлтийг нэмэгдүүлэх, мэдээллийн сан үүсгэж мөрдөн шалгах ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор цагдаагийн байгууллагын гэмт хэрэг, гомдол мэдээллийн болон ял шийтгэлийн нэгдсэн санд 2011-2021 онд бүртгэгдсэн залилах гэмт хэргийн холбогдогч сэжигтэн, яллагдагч, ялтны нийт 34.328 хүний мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийж, дүнг танилцуулж байна.

Энэ хугацаанд залилах гэмт хэрэгт цагдаагийн байгууллагын “Гомдол, мэдээллийн сан”-д 12319 холбогдогч, “Гэмт хэргийн сэжигтний мэдээллийн сан”-д 18264 сэжигтэн, яллагдагч, “Ял шийтгэлийн лавлагааны систем”-д 3745 ялтны мэдээлэл бүртгэгджээ.

Гомдол, мэдээллийн нэгдсэн сан: Цагдаагийн байгууллагад 2011-2021 онд иргэн, хуулийн этгээдээс нийт 12319 хүнд холбогдох залилах гэмт хэргийн шинжтэй гомдол, мэдээлэл ирсэн байна. Тус санд хоёроос дээш удаа 586, 3-аас дээш удаа 176, 4-өөс дээш удаа 79, 5-аас дээш удаа 31, 6-аас дээш удаа 14, 7-оос дээш удаа 7, 8-аас дээш удаа 7, 9-өөс

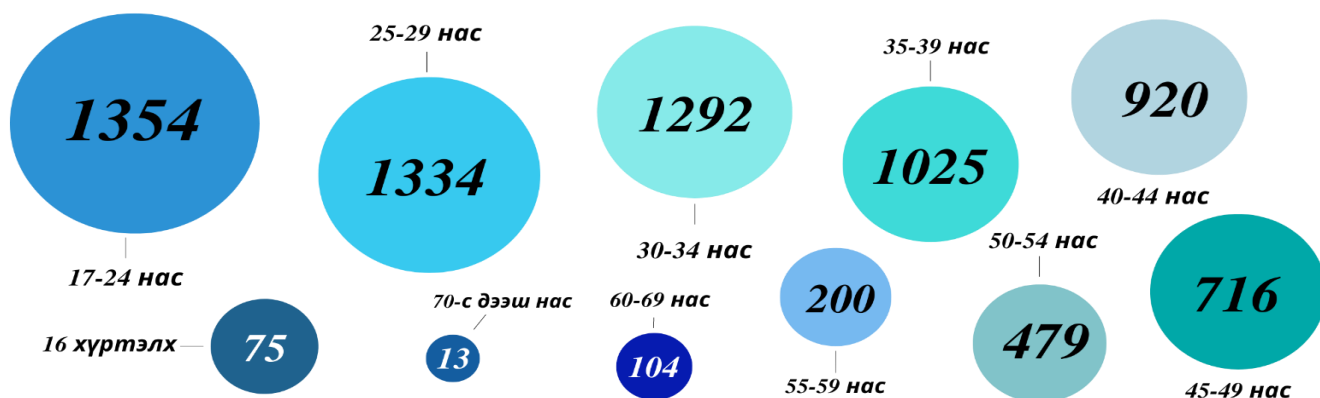
дээш удаа 3, 10-14 удаа бүртгэгдсэн 8 хүний мэдээлэл орсон бөгөөд анх удаа бүртгэгдсэн 11.408 хүний мэдээлэл байна.

Зураг 3. Залилах гэмт хэргийн шинжтэй гомдол, мэдээлэлд холбогдогчийн давтамж

Гэмт хэргийн мэдээллийн нэгдсэн сан: Залилах гэмт хэрэгт сэжигтэн, яллагдагчаар нийт 18264 хүн бүртгэгдсэнээс регистрийн дугаараар давхардлыг шүүж үзэхэд 7512 хүний мэдээлэл байна. Үүнээс 4833 буюу 64.3 хувь нь эрэгтэй, 2679 буюу 35.6 хувь нь эмэгтэй хүн байгаа ба 16 хүртэлх насны 75, 17-24 насны 1354, 25-29 насны 1334, 30-34 насны 1292, 35-39 насны 1025, 40-44 насны 920, 45-49 насны 716, 50-54 насны 479, 55-59 насны 200, 60-69 насны 104, 70-аас дээш насны 13 байна.

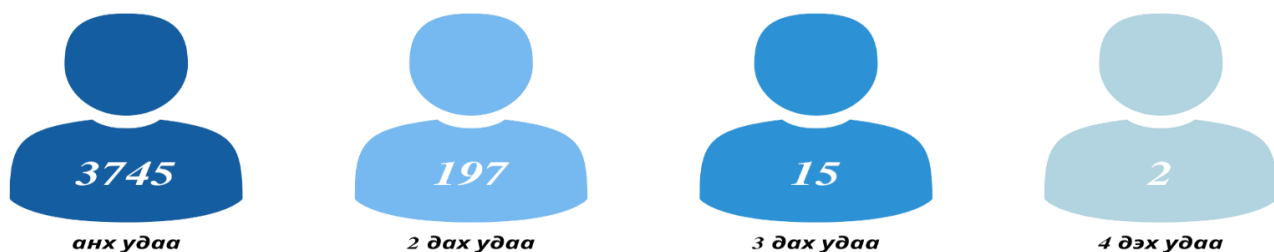
Анх удаа бүртгэгдсэн 5706, 826 давтан, 3-10 удаа 765, 11-20 удаа 114, 21-30 удаа 41, 31-40 удаа 16, 41-50 удаа 8, 51-304 хүртэлх давтамжтай 36 хүн байна.

Зураг 4. Залилах гэмт хэргийн сэжигтэн, яллагдагчийн насны бүтэц:

Ял шийтгэлийн лавлагааны систем: Залилах гэмт хэргээр нийт 3959 хүн ял шийтгэгдсэний 3745 анхны удаа, 197 нь 2 дахь удаа, 15 нь 3 дахь удаа, 2 хүн нь 4 удаагийн ял шийтгэл эдэлсэн байна.

Зураг 5. Залилах гэмт хэрэгт ял шийтгэгдсэн давтамжийн тоо:

Залилах гэмт хэрэгт нийт 18264 хүн сэжигтнээр тооцогдон мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад яллагдагчаар 15507 хүн татагдсан бөгөөд тэдгээрийн регистрийн дугаараар давхардлыг шүүж үзэхэд бодит 5764 хүний мэдээлэл гарч ирсэн.⁴⁵

Дээрх яллагдагчаар татагдсан хүмүүсийн 4262 анх удаа байгаа ба үүнээс 1333 буюу 31.2 хувь нь ял шийтгэгдсэн, мөн 2 буюу түүнээс дээш удаа 1502 хүн яллагдагчаар татагдсаны 915 буюу 70 хувь нь ял шийтгэл эдэлсэн байна.

Хүснэгт 3. Залилах гэмт хэрэг үйлдэгчдийн мэдээлэл: /2012-2021 он/

Залилах гэмт хэргийн үйлдлийн тоо	Залилах гэмт хэрэг үйлдсэн хүн	Давтамж	Ял шийтгэл эдэлсэн хүн	Хэдэн хувь нь ял шийтгэгдсэн эсэх
2-5 удаа	1128 хүн	2957	635	56.2%
6-10 удаа	178 хүн	1358	140	21.3%
11-15 удаа	67 хүн	851	55	17.9%
16-20 удаа	31 хүн	552	24	22.5%
21-25 удаа	25 хүн	566	17	32%
26-30 удаа	16 хүн	437	8	50%
31-35 удаа	9 хүн	290	9	100%
36-40 удаа	7 хүн	262	4	42.8%
41-50 удаа	8 хүн	358	5	37.5%
51-100 удаа	21 хүн	1419	9	57.1%
101-304 удаа	12 хүн	2062	9	25%
2-304 удаа	1502	-	915	-

Үүнээс үзвэл залилах гэмт хэрэгт 2-оос дээш удаа холбогдсон хүмүүсийн 61 хувь нь ял шийтгэгдсэн бол 39 хувь нь ял шийтгэл эдлээгүй бөгөөд хамгийн олон буюу 101-304 удаагийн давтамжтай 9 хүний 3 нь ял шийтгэл эдлээгүй байна. Жишээлбэл:

- А.Ананд нь 130 удаагийн (2017 онд 2, 2018 онд 9, 2019 онд 59, 2020 онд 27, 2021 онд 33 удаа Архангай, Баянхонгор, Говь-Алтай, Дорнод, Дундговь, Орхон, Дархан, Баянзүрх, Сүхбаатар, Хан-Уул, Чингэлтэй дүүрэг дамжин гэмт хэрэг үйлдсэн, одоо хэрэг нь анхан шатны шүүхийн шатанд байгаа) цахим орчинд бусдыг залилсан хэрэгт татагдсан боловч ял шийтгэл эдлээгүй байна.

- С.Номин-Эрдэнэ нь 114 удаа, Б.Батбаатар нь 229 удаа сэжигтэн, яллагдагчаар татагдан шалгагдсан хэдий ч ял шийтгэл эдлээгүй, мөрдөн шалгах ажиллагаанд байна.

⁴⁵ Судалгааны явцад санд мэдээлэл бүрэн ороогүй дутуу шивэгдсэн, бусад төрөлд бүртгэгдсэн, регистрийн дугаар тодорхойгүй 33 яллагдагчийн мэдээлэл байсан.

- М.Билгүүн нь 14 удаагийн гомдол, мэдээлэлд холбогдон бүртгэгдэж, гэмт хэрэгт сэжигтэн, яллагдагчаар 39 удаа татагдсан ч ял шийтгэл эдлээгүй бөгөөд прокуророос хилийн хориг цуцлах үед Монгол Улсаас гарсан, аль улсад байгаа нь тодорхойгүй байна.

Олон удаагийн хэрэг, үйлдэлд холбогдсон ял шийтгэл эдлээгүй хэргүүдээс үзвэл ихэвчлэн 20-30 насны залуучууд цахим орчинд бусдыг залилж улмаар мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад шинээр үйлдэл тогтоогдох, олон хохирогчтой хэргийг нэгтгэн шалгахад дахин давтан гэмт хэрэг үйлдэх, шүүхийн шатанд бусад хэрэг, үйлдлээ гарган хэргээ мөрдөн байцаалтын шатанд буцаах, хугацаа хожиж, хөөн хэлэлцэх хугацаа дуусгах зэрэг хуулийн хийдлийг ашиглан ял завшиж байна.

Залилах гэмт хэрэг өссөн сүүлийн 4 жилийг сонгон хорих ял эдлүүлэх албаны мэдээллээр 2018-2021 онд энэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдэж гэм буруутай нь шүүхээр тогтоогдон хорих ял эдэлж байгаа 615 ялтан байна.

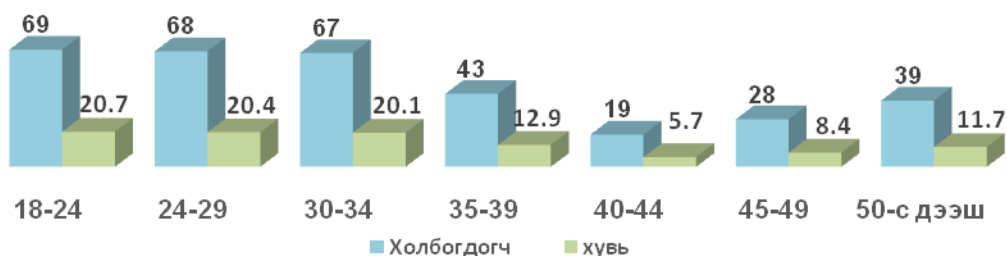
Цагдаагийн байгууллагын ял шийтгэлийн лавлагааны системд дээрх хугацаанд залилах гэмт хэрэг үйлдэж гэм буруутай нь тогтоогдсон 2559 хүнд хорих болон хорихоос өөр төрлийн ял оногдуулсан мэдээлэл байна. Эдгээрийн хүмүүсийн 93.7 хувь нь анх удаа ял шийтгэгджээ.

Хүснэгт 4. Залилах гэмт хэрэгт ял шийтгэгдсэн хүмүүсийн харьцуулалт /2017-2021 он/

Эрүүгийн хуулийн 17.3	2018 он	2019 он	2020 он	2021 он	Нийт
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын Хорих ял эдлүүлэх сан	77	129	202	150	558
Цагдаагийн байгууллагын ял шийтгэлийн лавлагааны сан	511	634	726	688	2559
Бүртгэгдсэн залилах гэмт хэрэг	5372	4688	420	6558	18512

Дээрх мэдээллээс харахад залилах гэмт хэрэг үйлдсэн хүнд оногдуулах хуулийн хариуцлага хөнгөн байгаа нь энэ төрлийн гэмт хэрэг өсөх үндсэн шалтгаан болсон гэж үзэхээр байна.

Зураг 6. Залилах гэмт хэрэгт 10-аас дээш удаа холбогдсон холбогдогчийн нас:

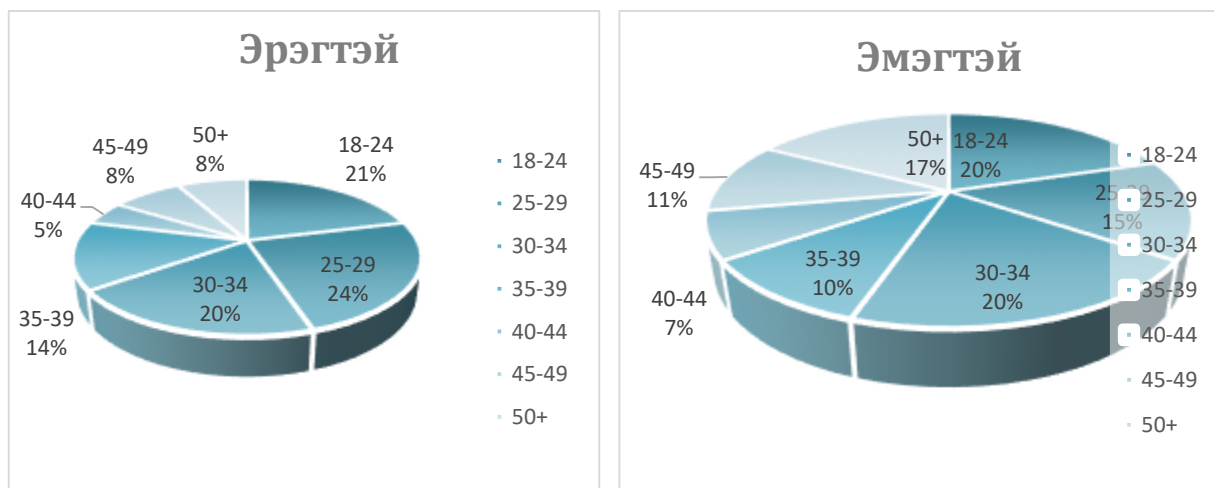

Эдгээр гэмт хэрэг үйлдэгчдийн 113 буюу 39.9 хувь эмэгтэй, 200 буюу 60.1 хувь нь эрэгтэй, насны хувьд 18-24 насных 69 буюу 20.7 хувь, 25-29 насных 68 буюу 20.4 хувь, 30-

34 насных 67 буюу 20.1 хувь, 35-39 нас 43 буюу 12.9 хувь, 40-44 нас 19 буюу 5.7 хувь, 45-49 нас 28 буюу 8.4 хувь, 50 дээш насных 39 буюу 11.7 хувийг эзэлж байна.

Дээрх холбогдогчдын 62.1 хувийг 18-34 насны залуучууд эзэлж байгаа нь залуус ажил, хөдөлмөр эрхлэхээс илүүтэй амар хялбар бусдыг хууран мэхэлж мөнгө олох, амьдрах хүсэл сонирхолтой үүсэж, энэ төрлийн гэмт хэргийг үйлдэж байна.

Зураг 7. Холбогдогчдын нас, хүйсийг харьцуулан харуулбал:

Цагдаагийн байгууллагын гомдол, мэдээлэл, гэмт хэргийн мэдээллийн нэгдсэн санд 10-аас дээш удаагийн давтамжтай 150, Эрүүгийн цагдаагийн албаны гүйцэтгэх ажлын туслах тоо бүртгэлийн санд бүртгэгдсэн 141, Мөрдөн байцаах албаны удаашралтай шалгагдаж байгаа хэргийн бүртгэлд орсон 42, нийт 333 залилах гэмт хэрэг дахин давтан үйлдэж болзошгүй сэжигтэй этгээдийн мэдээллийг нэгтгэн, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, мөрдөн шалгах ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх, ашиглах боломжтой санг үүсгэлээ.

Эдгээр 333 холбогдогчийн 120 нь одоогийн байдлаар эрүүгийн хариуцлага хүлээсэн, 213 эрүүгийн хариуцлага хүлээгээгүй байгаа ба үүний 119 буюу 55.8% нь эрэгтэй, 94 буюу 44.1% эмэгтэйчүүд эзэлж байна.

Энэхүү санд сэжигтэй этгээдийн овог, нэр регистрийн дугаар, гэрэл зураг, утасны дугаар, гэрийн хаяг, их дээд сургууль, гэрлэлт, үл хөдлөх хөрөнгө, банкны дансны мэдээлэл, эрхэлж байгаа ажил, өмнө эрхэлж байсан ажил, нийгмийн даатгалын түүх, цалингийн мэдээлэл, галт тэргээр зорчсон, улсын хилээр нэвтэрсэн эсэх, жолоочийн автомашины ломбардын эрэн сурвалжлалт гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдсон ял шийтгэлийн гэмт хэрэгт холбогдсон нутаг дэвсгэр, үйлдлийн арга, цахим хаяг, дагагчийн тоо, элссэн групп, хань харилцааны талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллүүд тусгагдсан.

Залилах гэмт хэргийн тоон үзүүлэлтэд хийсэн дүн шинжилгээ

Залилах гэмт хэргийн статистикаас үзэхэд, энэ төрлийн гэмт хэрэг сүүлийн жилүүдэд огцом өсөж, цаашид ч өсөх хандлагатай байна. Залилах гэмт хэрэг өссөн шалтгааныг 3 ангилж байна.

1. Хууль эрх зүйн өөрчлөлтийн хүрээнд,
2. Шинэ төрлийн гэмт үйлдэл бүртгэгдсэнээс,

3. Бусад нөхцөл байдлын улмаас.

1. Хууль эрх зүйн шинэчлэлт, өөрчлөлтийн улмаас гэмт хэргийн тоо өссөн.

Цагдаагийн байгууллага иргэнээс гэмт хэргийн шинжтэй гомдол, мэдээллийг хүлээн авч шийдвэрлэхдээ 2002 оны Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулиар 19 хоногт шалгаад гэмт хэргийн шинжтэй үйлдэл тогтоогдсон тохиолдолд Эрүүгийн хуулийн холбогдох зүйл заалтаар эрүүгийн хэрэг үүсгэн, мөрдөн байцаалтын ажиллагаа явуулж байсан. Шинээр батлагдсан Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд /2020.01.10-ны өдрийг хүртэл/ гэмт хэргийн шинжтэй, гомдол, мэдээллийг шалгах хугацаа 5 хоног гэж зааснаар шууд хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээж шалгаж байгаа нь гэмт хэргийн тоо өсөхөд нөлөөлж байсан. Тодруулбал, 2016 онд гомдол мэдээллийг 19 хоног шалгадаг байхад 779-д л эрүүгийн хэрэг үүсгэдэг байсан бол 2019 оны байдлаар 5 хоногт шалгалтын ажиллагаа явуулдаг байсантай холбоотойгоор 1232 болон өсжээ.

2002 онд батлагдсан Эрүүгийн хуулийн 148 дугаар зүйл буюу “Бусдын эд хөрөнгийг залилан мэхэлж авах” гэмт хэргийн хувьд хохирлын доод хязгаарыг зааж, дээрх үйлдлийн улмаас бага бус хэмжээний хохирол учирсан байхыг шаарддаг байсан бол шинэ Эрүүгийн хуулийн 17.3 дугаар зүйлд хохирлын хэмжээ заагаагүй, залилах гэмт хэргийн шинжтэй үйлдэл хийсэн, бусдад хохирол учруулсан бол гэмт хэрэг үйлдсэн гэж үздэг болсон нь гэмт хэргийн тоо тодорхой хувиар өсөх болжээ.

Энэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдсэн хүмүүст оногдуулах хуулийн хариуцлага сул байна. Тухайлбал, 2017-2019 онд шүүхээр 1189 хэрэгт 1028 хүн ял шийтгүүлсний 241 урьд ял шийтгэгдсэн хүн, 2 ба түүнээс дээш удаа ял шийтгэгдсэн 161, 3 ба түүнээс дээш удаа ял шийтгэгдсэн хүн 80 байна. Ял шийтгэлийн төрлөөр авч үзвэл 455 хүнийг торгож, 239 хүнийг хорих, 227 хүнийг нийтэд тустай ажил хийлгэх ялаар тус тус шийтгэсэн тоон мэдээллээс харж болохоор байна.

2. Шинэ төрлийн гэмт үйлдлүүд олноор бүртгэгдсэн нь гэмт хэргийн гаралт өсөх шалтгаан болж байна.

Цагдаагийн байгууллагын гэмт хэргийн мэдээллийн санд бүртгэгдсэнээр цахим орчинд залилуулсан гэх гомдол, мэдээлэл 2015 онд 17, 2016 онд 69, 2017 онд 136, 2018 онд 590, 2019 онд 641 бүртгэгдсэн ба 2019 онд бүртгэгдсэн энэ төрлийн гэмт хэргийг 2021 онтой харьцуулахад 6 дахин өсжээ.

Цахим орчинд үйлдэгдсэн залилах гэмт хэрэг ихэвчлэн фейсбүүк, мэйл хаягаар нэвтэрч хүний нэр барин мөнгө залилсан үйлдлүүд байна. Цахим залилангийн үйлдэл нь хэлбэрийн хувьд цахим шуудангийн луйвар, романс луйвар, зээл олгох, банкны залилан, үнэгүй бараа өгөх, мөнгө гуйх зэргээр үйлдэгджээ. Тодруулбал:

Цахим шуудангийн луйвар: - Манай улсын гадаад худалдаа эрхэлдэг иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагууд харилцагч талаас ирсэн цахим шууданд төлбөрийн данс солигдсон, өөрчлөгдсөн үндэслэлээр өөр дансанд төлбөрийг шилжүүлэхийг хүссэн цахим шуудан хүлээж авдаг ба тус шилжүүлгийг хийснээр цахим шуудангийн луйврын хохирогчид болдог.

Романс луйвар: Интернэт орчинд харилцаа тогтоон хүний итгэлийг олж аван улмаар үүнийгээ ашиглан залилангийн гэмт хэрэг үйлдэхийг романс луйвар гэж ойлгож болно.

Зээл олгох: Цахим шуудан болон олон нийтийн сүлжээ сайтуудаар маш бага хүүтэй барьцаагүй, баталгаатай зээл гэх утгатай захидал болон нийтлэлүүд нийтлэгддэг. Үүний дагуу хэн нэгэн холбогдоход гэмт этгээд та эхлээд авах гэж байгаа зээлийнхээ тодорхой хувийг шимтгэлд төлөх ёстой, дараа нь та татвараа төлөх ёстой гэх нэрийдлээр луйврын гэмт хэргийг үйлддэг байна.

Банкны залилан: Таны имэйл хаягт банкны албан ёсны мэт хуурамч имэйл хаяг ирэх ба танаас банкны мэдээлэл асууж, баталгаажуулахыг шаарддаг. Банк хэзээ ч таны хувийн мэдээллийг асууж имэйл явуулдаггүй. Харин гэмт этгээд таны хувийн мэдээллийг өөрийн болгосноор дурын гэмт хэргээ үйлдэх нөхцөл боломж нь бүрдсэн байдаг.

Үнэгүй бараа: Гэмт этгээдүүд онлайннар олон улсад нэр хүндтэй хүмүүс болон байгууллагын нэрийг барьж та азтан боллоо, та үнэгүй авах боломжтой гэх утга бүхий имэйлийг таны имэйл рүү явуулна. Улмаар та хожсон эсвэл үнэгүй авах боломжтой бараагаа авахын тулд таны кредит карт, гэрийн хаяг болон бусад мэдээллийг асуух болно. Хэрэв та өөрийн мэдээллээ өгсөн тохиолдолд дансан дахь мөнгөө алдах эрсдэлтэй.

Мөнгө гуйх: Онлайннар таны танилын хаягаас эсвэл таны танилын хаягтай төсөөтэй хуурамч хаягаас танруу яаралтай мөнгө зээлээч, өнөөдөр орой эсвэл маргааш өглөө өгнө, хүүтэй нь хамт өгнө гэж урьдчилан бэлтгэсэн дансанд хохирогчоос мөнгийг нь залилж авдаг байна.

Дээрх гэмт хэргүүдээс иргэдийн фэйсбүүк хаягийн нэвтрэх нэр, нууц үгийг авах, таах зэргээр хууль бусаар нэвтэрч ойр дотны хүн, найз нөхөд рүү нь эзэмшигчийн өмнөөс чат бичиж мөнгө залилж байгаа хэрэг ихэвчлэн үйлдэгдсээр байна.

Олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргаар үйлдэгдсэн гэмт хэрэгт богино хугацаанд их хэмжээний мөнгөөр, олон тооны иргэд хохирчээ.

Тухайлбал, Олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын аргаар үйлдсэн Бүгд Найрамдах Казахстан Улсын иргэн Маженов Марат нарт холбогдох эрүүгийн ... дугаартай хэрэгт “Жи тайм корпорейшн” ХХК-ийг үүсгэн байгуулж, улмаар “олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын арга” ашиглан 3 сарын хугацаанд 12.365 иргэнийг 38.161.778.857 төгрөгийн буюу их хэмжээний хохирол учруулан залилсан хэргийг онцлон дурдаж болох байна.

Монгол Улсын иргэн Г.Номин, Г.Төгөлдөр нарт холбогдох эрүүгийн ... дугаартай хэрэгт Г.Төгөлдөр нар нь 2017 оны 01 дүгээр сарын 31-ний өдөр “Бизнесийн зөвлөгөө өгөх, Гадаад худалдаа, Худалдааны зуучлал” чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулахаар “Юнит сайклер” ХХК-ийг үүсгэн байгуулан 1-6 үе, шат түвшинтэй, эхний хүн 55.000-2.020.000 төгрөгийг төлж элсэн, өөрийн араас 2 хүн элсүүлэх буюу 2+2 зарчмаар хүн элсүүлэн нийт “олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны луйврын арга” ашиглан давхардсан тоогоор 3.848 иргэнээс 3.504.830.020 төгрөгийг төвлөрүүлэн уг хэргийн улмаас 659 хүнд 814.576.000 төгрөгийн хохирол учруулсан хэргүүдийг дурдаж болохоор байна.

3. Бусад нөхцөл байдлаас шалтгаалсан гэмт хэргүүд:

Цагдаагийн байгууллагад хөдлөх болон үл хөдлөх хөрөнгийг худалдах, худалдан авах, түрээслэх, түрээслүүлэх, арилжих, өндөр хүүтэй мөнгө зээлэх нэрээр гэрээ байгуулж, хохирогчийн эд хөрөнгийн эзэмших, өмчлөх эрхийг шилжүүлэн авахдаа өөрсдийн

үйлдлийг гэмт хэргийн шинжгүй, иргэний эрх зүйн харилцааны явцад үүссэн гэрээний маргаантай асуудал болгож харагдуулах зорилгоор нотариатаар батлуулж, хууль зүйн хувьд хүчин төгөлдөр акт мэтээр үйлдэж байна.

Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх хуулийн процесс удаан, шүүхийн тэмдэгтийн хураамж төлөхөөс зайлсхийж цагдаад ханддаг явдал элбэг байгаа нь залилах гэмт хэрэг өсөх шалтгаан болж байна.

§2.2. Залилах гэмт хэргийн шийдвэрлэлт

Прокурорын байгууллага

Прокурорын байгууллагын 2017 оны сүүлийн хагасаас 2022 оны 10 сарын 01-ний өдрийг хүртэлх хугацааны залилах гэмт хэргийн шийдвэрлэлтэд дүн шинжилгээ хийв.

Прокурорын байгууллагад залилах гэмт хэрэг:

2017 оны сүүлийн хагаст 3657 хэрэгт хэрэг бүртгэлтийн ажиллагаа явуулж 413 хэрэгт эрүүгийн хэрэг үүсгэж, яллагдагчаар татах тухай тогтоол үйлдэж, 573 хэргийг,

2018 онд 10088 хэрэгт хэрэг бүртгэлтийн ажиллагаа явуулснаас 1888 хэрэгт эрүүгийн хэрэг үүсгэж, яллагдагчаар татах тогтоол үйлдэж, 2687 хэргийг,

2019 онд 12899 хэрэгт хэрэг бүртгэлтийн ажиллагаа явуулснаас, 2261 хэрэгт эрүүгийн хэрэг үүсгэж, яллагдагчаар татах тогтоол үйлдэж, 4486 хэргийг,

2020 онд 12582 хэрэгт хэрэг бүртгэлтийн ажиллагаа явуулснаас 3245 хэрэгт эрүүгийн хэрэг үүсгэж, яллагдагчаар татах тогтоол үйлдэж, 4299 хэргийг,

2021 онд 12919 хэрэгт хэрэг бүртгэлтийн ажиллагаа явуулснаас 4912 хэрэгт эрүүгийн хэрэг үүсгэж, яллагдагчаар татах тогтоол үйлдэж, 2664 хэргийг,

2022 оны 10 сарын 01-ний өдрийг хүртэл хугацаанд 16321 хэрэгт хэрэг бүртгэлтийн ажиллагаа явуулснаас 6885 хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээснээс 6081 хэрэгт эрүүгийн хэрэг үүсгэж, яллагдагчаар татах тогтоол үйлдэж 2519 хэргийг тус тус хааж шийдвэрлэжээ.

Дээрх тоон мэдээллээс үзэхэд, 2017 оны сүүлийн хагаст нийт хэрэг бүртгэлтийн хэргийн 27%-ийг, 2018 онд 45.3%-ийг, 2019 онд 52.3%-ийг, 2020 онд 60%-ийг, 2021 онд 58.6%-ийг, 2022 оны эхний 10 сарын байдлаар 52.7%-ийг тус тус шийдвэрлэжээ. 2020, 2021 онуудад прокурорын байгууллагын шийдвэрлэлт өндөр байсан нь ковид 19 цар тахлын үеийн хязгаарлалтын арга хэмжээтэй холбоотойгоор шийдвэрлэлт нэмэгдсэн байх боломжтой байна.

Дээрх хугацаанд нийт 20848 хэрэгт мөрдөн байцаалтын ажиллагаа явуулснаас 352 хэргийг хэрэгсэхгүй болгож, 14350 хэргийг нэгтгэж, 146 хэргийг түдгэлзүүлж, 4104 хэргийг шүүхэд шилжүүлжээ.

Хүснэгт №5. Прокурорын байгууллагын шийдвэрлэлт

№	он	Бүртгэгдсэн	Нийт хяналт тавьсан хэрэг бүртгэлтийн хэрэг	Хаасан	Эрүүгийн хэрэг үүсгэж, яллагдагчаар татсан
1		2017 оны сүүлийн хагас	3657	573	413
2		2018 он	10088	2687	1888
		2019 он	12899	4486	2261

3				
4	2020 он	12582	4299	3245
5	2021 он	12919	2664	4912
6	2022 оны 10 сарын 01-ний байдлаар	16321	2519	6081

Шүүхийн байгууллага.

Шүүхээр шийдвэрлэгдсэн хэргийн талаарх мэдээллийг “shuukh.mn” сайтаас түүвэрлэн авч дүн шинжилгээ хийлээ.

Залилах гэмт хэрэг Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр 2017.07.01-2022.10.01-ний өдрийн хооронд 3223, эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүхээр мөн хугацаанд 942, Эрүүгийн хэргийн хяналтын шатны шүүхээр 121 хэрэг тус тус шийдвэрлэгджээ. Эдгээр хэргүүдээс 72 хэргийг түүвэрлэн сонгон авч үзлээ.

Уг 72 хэрэгт нийт 82 шүүгдэгч ял шийтгүүлсэн ба 21 хэрэгт хорих ял, 10 хэрэгт зорчих эрхийг хязгаарлах ял, 35 хэрэгт торгох ял, 5 хэрэгт нийтэд тустай ажил хийлгэх ял, 1 хэрэгт торгох, зорчих эрхийг хязгаарлах ял хамтад нь оногдуулжээ.

Хорих ялын хамгийн дээд хэмжээ нь 7 жил 6 сарын хорих ял байгаа бол торгох ялын дээд хэмжээ 1,200,000 төгрөг байна. Залилах гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлын тухайд 100.000- 1.786.040.000 төгрөгийн хохирол учруулжээ. Шүүхээс шийдвэрлэгдэж байгаа хэргийн тухайд хохирлыг нөхөн төлүүлэхээр шийдвэртээ тусгадаг боловч шүүгдэгчийн эдийн засгийн чадамжгүй байх нь олонтой тул энэ нь бодит байдал дээр хэрэгжихэд хүндрэлтэй байдал үүсгэдэг байна.

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АРГА ЗАМ

§3.1. Залилах гэмт хэрэг мөрдөн шалгахад тулгамдаж буй асуудал

Залилах гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах асуудал сүүлийн жилүүдэд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах байгууллагад тулгамдаад буй асуудлын нэг яахын аргагүй болоод байгаа билээ.

Учир нь энэ төрлийн гэмт хэргийн талаар мөрдөгчид тодорхой түвшний ойлголт, мэдлэггүйгээс болж авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг оновчтой хэрэгжүүлж чадахгүй, энэ нь цаашлаад хэргийг бүрэн бодитой тогтооход хугацаа их зарцуулах, зарим тохиолдолд шийдвэрлэж чадахгүй байдалд хүргэдэг байна. Залилах гэмт хэрэг хэргийн харьяаллаар цагдаагийн байгууллагын харьяалах гэмт хэрэг бөгөөд зарим тохиолдолд субъектээс хамаарч, эсхүл Улсын Ерөнхий прокуророос харьяалал тогтоовол бусад /АТГ-г/ байгууллагад шилжүүлж болно.

Энэ төрлийн гэмт хэргийг шалгаж тогтоохдоо мөрдөн шалгах байгууллагын албан хаагчид Улсын Дээд шүүхийн 2006 оны 12 сарын 21-ний өдрийн 51 дугаартай Эрүүгийн хуулийн 148 дугаар зүйлд заасан “Бусдын эд хөрөнгийг залилан мэхэлж авах” гэмт хэргийг иргэний эрх зүйн гэрээний харилцаанаас үүссэн маргаанаас ялгаж, зөв шийдвэрлэхэд анхаарах зарим асуудлын талаарх тогтоолыг баримталбал зохино. Уг тогтоолыг шүүхийн практикт одоо болтол хэрэглэгддэг тул түүнд агуулагдаж байгаа хэм хэмжээг мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахдаа хэрэглэх нь шүүхээр хэрэг маргаан шийдвэрлэхэд ач холбогдолтой.

Залилах гэмт хэргийг шалгахын тулд түүнд агуулагдаж байдаг зарим онцлогийг тооцож үзэх зайлшгүй шаардлагатай. Тухайлбал, энэ төрлийн гэмт хэргийн хохирогч тодорхой цаг хугацааны дараа буюу гэмт хэрэг үйлдэгдсэнээс хойш багагүй хугацаа өнгөрсний дараа хууль хяналтын байгууллагад ханддаг, иргэний эрх зүйн харилцаа байж болохуйц гэрээ, хэлцэл байгуулагдсан байдаг зэргийг дурдаж болох юм.

Залилах гэмт хэргийн мөрдөх ажиллагааны агуулга нь гэмт этгээд хохирогчийн хүсэл сонирхлыг гүйцэтгэх БОЛОМЖТОЙ БАЙСАН эсэхийг л шалгаж тогтооход чиглэгдэнэ. Боломжгүй байсан бол яагаад, түүнийг нь хохирогч яагаад боломжтой гэж ойлгосон, боломжтой гэж ойлгуулахад юу, ямар үг хэллэг, баримт ашигласан зэргийг тодорхойлох нь маш чухал. Энэ нь ямар ч төрлийн залилах гэмт хэрэг дээр хэрэгжих боломжтой агуулга юм.

Залилах гэмт хэргийн хохирогч өөрийгөө хохирсон гэж ойлгох үед гэмт этгээд хилийн чанадад оргон зайлах, хохирогчийн эд хөрөнгийг дамжуулан цааш захиран зарцуулсан байдаг зэрэг хүндрэлтэй нөхцөл байдал үүсдэг.

Гэмт хэргийн талаарх гомдол мэдээллийг цагдаагийн байгууллагад ямар ч хэлбэрээр буюу амаар, бичгээр, цахимаар, утсан холбоо ашиглаж ирүүлж болно.

Гэмт хэргийн талаарх гомдол мэдээллийг хүлээн авсан даруйд мөрдөгч тухай үйл явдалд дүн шинжилгээ хийж, цаашдын авч хэрэгжүүлэх мөрдөн шалгах ажиллагааг тодорхойлно. Залилах гэмт хэргийн үйлдлийн арга бүрийг хуульчлан өгөх боломжгүй

бөгөөд зөвхөн Эрүүгийн хуулийн 17.3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн диспозицид заасан үйлдлийн шинжийг агуулсан байхыг онцгой анхаарах нь чухал.

Цагдаагийн байгууллагад түгээмэл бүртгэгдсэн залилах гэмт хэргийн үйлдлийн аргуудаас дурдвал, харилцан тохиролцож гэрээ хэлэлцээр байгуулах замаар үүргийн гүйцэтгэлийг санаатайгаар хангахгүй орхих, анхнаасаа үүргийн гүйцэтгэл хангах боломжгүй хэдий ч тухайн нөхцөл байдлыг нуун далдлах, хуурч мэхлэх замаар гэрээ хэлэлцээр байгуулах, хуурамч бичиг баримт ашиглаж эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн авах, гадаад улсад, боловсролын байгууллагад зуучилж өгнө, байр түрээслүүлнэ гэх зэргээр залилах тохиолдолд дийлэнх бүртгэгджээ.

Аливаа бүртгэгдсэн гэмт хэргийг шалгахдаа ямар ч төрлийн байснаас үл хамаарч тухай хэрэг маргаанд хамаарах хэм хэмжээний актын талаар болон тухайн хэм хэмжээний актыг хэрхэн хэрэглэдэг, үйл явдлын механизмын талаар тодорхой судалгаатай байх нь мөрдөх ажиллагааны үр дүнг нэмэгдүүлнэ. Тухайлбал, гэрээ байгуулан залилсан гэх агуулга бүхий гомдол мэдээлэлд Иргэний тухай хуульд заасан гэрээний эрх зүйн хэм хэмжээний талаар зохицуулалтын талаар тодорхой мэдэгдэхүүнтэй байх нь чухал. Гэрээ байгуулсан бүр иргэний хэрэг маргаан гэх ойлголт маш том өрөөсгөл гэдгийг анхаарах хэрэгтэй.

Гэмт хэргийн шинжтэй гомдол мэдээлэл ирсэн даруйд шаардлагатай лавлагаа, мэдээллийг холбогдох байгууллагаас цаг алдалгүй авахаар албан бичиг, прокурорын тогтоолыг хүргүүлэх нь цаг хугацааны хувьд давуу байдлыг бий болгодог.

Гэрээ байгуулсан тохиолдолд заалт тус бүрийг уншиж дүгнэлт хийхээс гадна үзлэг хийж, үзлэгийн явцад гэрээг хураан авах, эсхүл хохирогчоос баримт хүлээн авсан тэмдэглэл үйлдэж авч болно. Хэрэв үзлэгийн явцад хураан авах шийдэлд хүрч байгаа тохиолдолд 24 цагийн дотор хяналтын прокурорт тайлбар гаргаж, зөвтгүүлэх шаардлагатай.

Гэрээг уншиж дүн шинжилгээ хийснээр талуудын хүсэл сонирхол, үүргийн гүйцэтгэлийн талаар тодорхой мэдэгдэхүүнтэй болсны үндсэн дээр талууд харилцан үүргээ гүйцэтгэх боломжтой байсан эсэх, нэг тал нь үүргийн гүйцэтгэл хангаагүй бол ямар шалтгааны улмаас гүйцэтгэж чадаагүй болох талаар шалгаж тогтооход анхаарах хэрэгтэй. Учир нь гэрээний гүйцэтгэл хангаагүй болгон залилах гэмт хэрэг биш учраас гэрээний гүйцэтгэлийн явцад аль нэг талын буруутай үйл ажиллагаанаас бус харин 3-дагч этгээдээс хамаарч үүрэг гүйцэтгэх боломжгүй болсон бол үүнийг залилах гэмт хэрэг гэж үзэх боломжгүй. Гэвч гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх боломжгүй болсон тухай нөхцөл байдлыг өөрт ашигтай байдлаар буюу үүргээ гүйцэтгэхгүй байхад чиглэсэн аливаа үйлдэл хийж буй, өөрөөр хэлбэл, үүргээ гүйцэтгэхээс санаатайгаар зайлсхийж буй үйлдэл нь хожим үүссэн гэмт санаа бодлоор залилах гэмт хэрэг үйлдэж буй хэлбэр болно.

Гадаад улсад зорчих виз найдвартай мэдүүлж өгнө гэх агуулга бүхий залилах гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг шалгахдаа эрх бүхий этгээд мөн эсэхийг шалгахдаа эхэлнэ. Тухайлбал, Монгол Улсын Гадаад хэргийн ямаар уламжлуулан БНСУ-ын Монгол Улсад суугаа бүрэн эрхт Элчин сайдын газраас тухайн зуучилж өгнө гэсэн этгээд нь БНСУ руу зорчих визний материал хүлээн авах эрхтэй эсэхийг тодруулна, үүний дараагаас тухайн этгээдийн дансны хуулгаар гэмт хэрэг үйлдсэн гэх хугацааны хуулгыг гаргуулан авч

холбогдох шалгалтын ажиллагааг эхлүүлж болно. Хохирогчоос мэдүүлэг авахдаа тухайн этгээдийн талаар хаанаас олж мэдсэн, хэрхэн хандсан, хэдийн хугацаанд хэдэн төгрөгийг шилжүүлсэн зэргийг тодруулж тухайн этгээдийн үйлдлийг тодруулах чиглэлээр явуулна.

Залилах гэмт хэргийн халдлагын зүйл нь бусдын эд хөрөнгө бөгөөд түүний үнэлгээгээр тухайн үйлдлийн нийгмийн аюулын шинж тодорхойлогдоно. Тиймээс эд хөрөнгийн учир холбогдол, үнэ өртгийг мэргэжлийн байгууллагаар процессын зөрчилгүй тодорхойлох нь туйлын чухал асуудлуудын нэг.

Сүүлийн үед виртуал хөрөнгийн арилжааны асуудал эрчимжсэнтэй холбоотойгоор виртуал хөрөнгө залилах тохиолдол цөөнгүй бүртгэгдэх болсон. Энэ төрлийн гэмт хэргийг шалгахдаа тухайн хөрөнгө байрлаж буй дотоодын цахим бирж дэх виртуал хөрөнгө байршиж байгаа хэтэвчний түүхээс залилуулсан гэх виртуал хөрөнгийг анх хэдэн төгрөгөөр /доллар/ авсныг нь үзлэгийн явцад тодорхойлж хохирлыг тухайн үеийн ханшаар тодорхойлох нь илүү бодитой. Учир нь виртуал хөрөнгийн онцлог нь байнгын савлагаатай, тогтсон ханшгүй байдаг учраас цаг, минутаар үнэ нь өөрчлөгдөж байдаг тул хохирлыг өөр аргаар тодорхойлох ямар ч боломжгүй. Харин хохирогчийн тухайн виртуал хөрөнгөөс олж авах боломжтой байсан ашгийг иргэний журмаар шүүхэд гаргах эрх нь нээлттэй хэвээр байгаа.

Залилах гэмт хэргийн хохирогчийн эд хөрөнгийг хэрхэн хуурч мэхэлж авсан, үйлдлийн арга, одоо эд хөрөнгө хаана байгаа талаар тодорхойлох нь чухал. Хэдийгээр гэмт этгээд хөрөнгийг цааш нь борлуулсан байсан ч энэ нь тухайн эд хөрөнгийг худалдан авсан шинэ өмчлөгчөөс гэрчийн мэдүүлэг авах замаар гэмт этгээдийн үйлдлийг нотолж болох талтай. Гэмт этгээдийн хохирогчийн эд хөрөнгийг өөрийн болгосны дараа хэрхэн захиран зарцуулсныг нарийн шалгах нь ач холбогдолтой. Хэрхэн зарцуулж байгаагаас хувийн хэрэгцээндээ хэрэглэсэн гэдгийг тодорхойлох боломж бүрддэг.

Дээр дурдсанчлан залилах гэмт хэргийн онцлог, тодорхой цаг хугацааны дараа хууль хяналтын байгууллагад мэдэгддэг тул гэмт этгээд Монгол Улсын хилээр гарсан асуудал цөөнгүй байдаг. Энэ хүрээнд холбогдогчийн талаарх мэдээллийг холбогдох байгууллагаас гаргуулан авч шаардлагатай арга хэмжээг шуурхай авч хэрэгжүүлнэ.

Одоогийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хуулиар Монгол Улсын хилээр гарахгүй байх хязгаарлалт тогтоохыг зөвхөн яллагдагчид холбогдуулан хэрэглэх процесстой, яллагдагчаар татах хүртэл тухайн этгээдийг нуугдаж, оргон зайлахгүй байх талаас боломжит ажиллагааг авч хэрэгжүүлнэ. Ингэхдээ мөрдөн шалгах ажиллагааг шуурхай хэрэгжүүлж, эрүүгийн хэрэг үүсгэж, яллагдагчаар татаж, холбогдох таслан сэргийлэх арга хэмжээ авах нь чухал.

Цагдаагийн байгууллагад хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтад байгаа залилах гэмт хэргийн шийдвэрлэлтийн удаашрал нь эзэн холбогдогч нь тодорхойгүй эсхүл оргон зайлсан, салбарын эрх зүйн зохицуулалтын талаарх мэдлэг, чадвар дутмаг, 3-дагч этгээдээс шаардлагатай гэсэн үндсэн шалтгаануудаар удааширдаг байна.

Хуурамч бичиг баримт ашигласан тохиолдолд тухайн хуурамч бичиг баримтад холбогдох шинжилгээ хийлгэж дүгнэлт гаргуулна. Залилах гэмт хэрэг үйлдэх явцдаа хуурамч бичиг баримт ашигласан бол Эрүүгийн хуульд заасан хуурамч бичиг баримт үйлдэх гэмт хэргээр давхар зүйлчлэхгүй. Учир нь хуурамч бичиг баримт үйлдэх нь гэмт

этгээдийн эцсийн зорилго биш бөгөөд зөвхөн залилах гэмт хэрэг үйлдэх арга хэрэгсэл болж байдаг.

Гэмт хэрэгт холбогдон шалгагдаж байгаа этгээдийн холбогдох лавлагаануудыг, тэр дундаа хөрөнгийн талаарх мэдээллийг сайтар шалгах нь чухал. Практикт мөрдөгч нар гэмт этгээдийн банк дахь данснуудын хүрээнд санхүүгийн мөрдлөг хийдгээс зарим тохиолдолд нуугдмал эд хөрөнгийг илрүүлэхгүй өнгөрөх тохиолдолд түгээмэл байдаг. Тухайлбал, ББСБ дахь хадгаламж, банкнуудын хадгаламжийн хайрцаг, виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид агуулагдаж буй хэтэвч зэрэгт гэмт этгээдийн талаарх мэдээллийг шалгахгүйгээр орхигдуулах тохиолдол байдаг.

Гэмт этгээдийн нуугдмал эд хөрөнгийг илрүүлэх ажиллагаа нь эд хөрөнгө хураах албадлагын арга хэмжээг хангах, бусдын хохирлыг барагдуулах зэрэг онцгой ач холбогдолтой бөгөөд гэмт этгээдийн талаарх санхүүгийн бүхий л мэдээлэл /зээл, хадгаламж г.м/ нь тухайн этгээдийн эдийн засгийн чадамжийг давхар тодорхойлдог учраас аливаа хэлбэрээр үүргийн гүйцэтгэл хангах боломжтой байсан эсэхэд дүгнэлт хийхэд дөхөм болдог.

Залилах гэмт хэргийн үйлдлийн арга бүр өөрийн онцлогтой тул, бусад цагдаагийн байгууллагад ижил үйлдлээр гэмт хэрэг бүртгэгдсэн эсэхийг тодруулсны үндсэн дээр холбон шалгах ажиллагааг давхар хэрэгжүүлнэ. Олон үйлдэлтэй залилах гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахад төлөвлөлт чухал үүрэгтэй байдаг тул мөрдөгч гэмт хэрэг тус бүр дээр нарийвчилсан төлөвлөгөөг боловсруулж, түүндээ мөрдөн шалгах, техник ажиллагаануудыг тэмдэглэж биелэлтийг хангана.

Залилах гэмт хэрэг нь бусдыг эд хөрөнгийг хууль бусаар авч буй гэмт үйлдэл бөгөөд зөвхөн бусдын эд хөрөнгийг хууль бусаар шилжүүлэн авсан тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээнэ. Гэтэл практикт тухайн эд хөрөнгийг гэмт этгээд захиран зарцуулж буй үйлдэлд ач холбогдол өгөлгүйгээр гэмт этгээдэд ашигтай нөхцөл байдал бий болгодог. Тухайлбал, одоогийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй Эрүүгийн хуулийн 18.6 дугаар зүйлийн 1-д: Гэмт хэргийн улмаас олсон хөрөнгө, мөнгө, орлого гэдгийг мэдсээр байж түүнийг авсан, эзэмшсэн, ашигласан, түүний хууль бус эх үүсвэрийг нь нуун далдлах, гэмт хэрэг үйлдэхэд оролцсон аливаа этгээдэд хуулийн хариуцлагаас зайлсхийхэд туслах зорилгоор өөрчилсөн, шилжүүлсэн, түүний бодит шинж чанар, эх үүсвэр, байршил, захиран зарцуулах арга, эзэмшигч, эд хөрөнгийн эрхийг нуун далдалсан бол хариуцлага хүлээлгэхээр хуульчилсан. Өөрөөр хэлбэл, залилах гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас олсон хохирогчийн эд хөрөнгийг гэмт этгээд өөрийн үзэмжээр захиран зарцуулж буй үйлдэлдээ давхар хариуцлага хүлээх ёстой гэсэн үг юм.

Аливаа гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх нэг арга хэрэгсэл нь гэмт хэрэг үйлдэх нь сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгчид ашиггүй, хохиролтой байх явдлаар илэрхийлэгддэг. Хэрэв дээрх байдлаар давхар зүйлчлэн хариуцлага хүлээлгэвэл энэ төрлийн гэмт хэрэг тодорхой түвшинд буурах боломжтой юм.

Залилах гэмт хэргийн хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд хамаарах байнга үйлдэж амьдралын эх үүсвэр болгосон үйлдлийг чанарын болон тоон үзүүлэлтээр тодорхойлно. Чанарын үзүүлэлтийг тухайн олсон хууль бус эд хөрөнгийг хэрхэн зарцуулсан /ахуй хэрэгцээндээ хоол хүнс, хувцас, тээврийн хэрэгсэл худалдаж авсан, аливаа өр, зээлээ төлсөн, сургалтын

төлбөр төлсөн, эмчилгээндээ зарцуулсан, нийгмийн даатгалын шимтгэл төлсөн г.м/байдлаар тогтооно.

Өөрөөр хэлбэл, амьдралын хэрэгцээгээ хангасан эсэх юм. Тоон үзүүлэлтийг 1 жилийн дотор 3 ба түүнээс дээш тооны үйлдлийг хамааруулна. Ингэхдээ аль нэг үйлдэлдээ эрүүгийн хариуцлага хүлээгээгүй байх, үйлдэл хооронд хөөн хэлэлцэх хугацаа дуусаагүй байхаар тодорхойлогдоно. Чанарын болон тоон үзүүлэлтийг зэрэг хангаагүй үйлдэл нь шүүхийн шатанд эргэлзээтэй нөхцөл байдлыг бий болгодог тул шүүгдэгчид ашигтай байдлаар шийдвэрлэгдэх боломжтой байдаг.

Тухайлбал, гэмт этгээд 3 удаагийн үйлдлээр нийт 1.000.000 төгрөгийн хохирол бусдад учруулсан нь байнга үйлдсэн гэж үзэх боловч, амьдралын эх үүсвэрээ хангасан эсэхэд эргэлзээ бий болгож байна. Учир нь 1.000.00 төгрөгөөр бүтэн 1 жилийн хугацаанд амьдрах боломжгүй бөгөөд өөр хөрөнгийн эх үүсвэрээр ахуйгаа хангаж байсан нь тодорхой харагдаж байна.

4.2. Залилах гэмт хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагааг удаашруулахад нөлөөлж буй шалтгаан

Залилах гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахдаа хэрэгт хийгдэх ажиллагааг шуурхай, оновчтой төлөвлөхгүй, түүвэр болон шалгах төлөвлөгөөгүй ажиллах нь цаг хугацаа алдах, хэргийн бодит байдлыг тогтоох, хэргийн шийдвэрлэлтийг удаашруулахад хамгийн их нөлөөлж байна. Хэргийн түүвэр болон шалгах төлөвлөгөө гаргана гэдэг нь бид мөрдөн шалгах ажиллагааны цар хүрээг тогтоож, улмаар уг ажиллагааг ямар хугацаанд хэрхэн гүйцэтгэх арга боловсруулан, түүнд тулгуурлан хийгдэх ажиллагааны дарааллыг тогтоож өгөх өндөр ач холбогдолтой юм.

1. Хэргийн оролцогч нараас мэдүүлэг авахдаа хэт богино, оновчгүй асуулт тавьж цөөн үгээр хариулт авч байгаа нь тухайн нотлох баримт нотлох баримтын ач холбогдлоо алдаж байгаад анхаарах шаардлагатай.

Бид хэргийн оролцогчоос мэдүүлэг авахдаа Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 25.1 дүгээр зүйлд заасан журмыг баримтлан авахаас гадна мэдүүлэгт Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 16.2 дугаар зүйлд заасан “нотолбол зохих байдал”-ын хүрээнд буюу гэмт хэрэг гарсан байдал, гэмт хэргийг хэзээ, хаана, хэн, ямар аргаар үйлдсэн /үйлдэгдсэн/, гэмт хэрэг үйлдэхэд ямар арга, техник, бичиг баримт ашигласан болон эрүүгийн хуульд заасан бусад байдал, гэмт хэргийг үйлдсэн этгээдийн тухай, гэмт хэргийг үйлдэх үеийн сэдэлт, зорилго, гэм буруугийн хэлбэр, эрүүгийн хуульд заасан яллагдагчийн ялыг хүндрүүлэх, хөнгөрүүлэх нөхцөл байдал, гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол, хор уршгийн шинж чанар, хэр хэмжээ, гэмт хэрэг үйлдэхэд нөлөөлсөн шалтгаан нөхцөл, гэмт хэргийн хадлагын зүйл, алдагдсан эд зүйл, онцлог шинж зэргийг заавал тусгаж байх шаардлагатай.

Мөн хуулийн 16.3 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Мэдүүлэгч өгөгч мэдүүлгийнхээ эх сурвалжийг зааж чадаагүй бол тухайн мэдүүлэг дангаараа нотлох баримт болохгүй” гэж заасныг анхаарах шаардлагатай.

Эрүүгийн хуулийн 17.3 дугаар зүйлд заасан “Залилах” гэмт хэрэг нь ихэнхдээ хохирогчийг төөрөгдүүлэх, зохиомол байдлыг зориуд бий болгох зорилгоор бусадтай

гэрээ байгуулж, нотариатаар батлуулах, эсхүл хэн нэг иргэн аж ахуй нэгж, төрийн байгууллагатай гэрээ байгуулсан гэж хуурамч баримт бичиг ашиглах явдал их байдаг.

Гэтэл бид тухайн хэргийн оролцогчоос мэдүүлэг авахдаа дээрх бичиг баримтыг хэн, хэзээ, ямар аргаар үйлдсэн, уг баримтыг яагаад хуурамч гэж үзэж байгаа талаар мэдүүлэгт огт тусгахгүй байгаагаас тухайн оролцогчийн мэдүүлэг эрүүгийн хэрэгт нотлох чанараа алдаж байна.

Нэгэнт бид хэргийн оролцогчоос дээрх бүх байдлыг тодруулан мэдүүлэгт авсан тохиолдолд тухайн мэдүүлэгт ашигласан бичиг баримтыг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 16.10 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу оролцогчоос гаргуулан авч хэрэгт хавсаргах шаардлагатай.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 25.1 дүгээр зүйлийн 8 дах хэсэгт “Мэдүүлэг өгөх хүн баримт бичиг, бичлэг ашиглаж болно. Мэдүүлэг өгөхдөө ашигласан зүйл тухайн хүний үйлдсэн зураглал, хүснэгт, зургийг бүрэн эхээр нь эсхүл хуулбарыг нь тэмдэглэл хавсаргаж болох ба энэ тухай тэмдэглэлд тусгана” гэж заасан байдаг тул тухайн гэрчээс гарган өгсөн баримт бичгийг уг журмын дагуу гаргуулан авч мэдүүлгийг тэмдэглэл хэдэн хуудас баримт бичиг гарган өгсөн талаар тусгаж мэдүүлгийн тэмдэглэлд хавсаргах ёстой.

2. Маркетинг, аудит, эдийн засаг, бичиг судлалын шинжилгээ хийхэд шаардагдах баримт бичгийг хэргийн оролцогчоос хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу цуглуулж, бэхжүүлдэггүй, шинжээч томилохдоо ямар баримтаар юуг тогтоолгох нь, уг тогтоолгож байгаа асуудал эрүүгийн хэрэгт нотолгооны ямар ач холбогдолтой болох нь тодорхойгүй, шинжилгээнд хүргүүлж буй баримтууд шаардлага хангахгүй, шинжлэх, тогтоолгох асуудлыг бүрэн хамааруулдаггүй зэрэг байдлаас хэргийн бодит үнэнийг тогтоох боломжгүй болдог нь хэргийг шийдвэрлэхгүй удааширч байгаа шалтгаан болж байна.

Өнөөдөр практикт гарч буй нийтлэг алдаа нь аливаа байгууллагын санхүүгийн бичиг баримтыг гэнэт л шинжээч томилох тогтоолд хагас дутуу зааж өгөөд шинжилгээнд хүргүүлж байгаа байдал ажиглагдаж байгаа ба гэтэл уг баримтыг хэзээ, хэнээс, хэрхэн гаргуулан авсан нь тодорхойгүй, шинжилгээнд хүргүүлсэн баримт ямар цаг хугацаанд хамаарах, ямар бичиг баримт болох нь тодорхойгүй байна.

Бид шинжилгээ хийх шаардлагатай бичиг баримтыг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 16.6 дугаар зүйлд зааснаар “Хуулийн этгээд, албан тушаалтан, иргэний баталсан болон бичсэн баримт бичиг, эрүүгийн хэрэг ач холбогдолтой баримтат мэдээллийг тухайн төрийн байгууллагаас үнэн зөвийг баталгаажуулан ирүүлсэн тохиолдолд нотлох баримт болно” гэж заасан байдаг тул шинжилгээний объектыг эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 24.5 дугаар зүйлийн 2 дэх хэсэгт заасны дагуу албан бичгээр гаргуулан авах боломжтой юм.

Мөрдөн шалгах ажиллагааг шуурхай гүйцэтгэх, эрүүгийн хэрэгт ач холбогдол бүхий нотлох баримтыг бүрэн дүүрэн гарган авахдаа эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 23.1 дүгээр зүйлд заасны дагуу “үзлэг” хийх, мөн хуулийн 24.1 дүгээр зүйлд заасны дагуу “нэгжлэг” хийх замаар хуулийн этгээд, иргэнээс гаргуулан авах нь албан бичгээр гаргуулан авахаас илүү өндөр ач холбогдолтой юм.

Мөн хэргийн оролцогчдоос бичиг судлалын шинжилгээнд шаардлагатай бичгийн хэв, загвар авахдаа эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 27.9 дүгээр зүйлд заасан журмын дагуу бэхжүүлэн авч, мөн хуулийн 28.1 дүгээр зүйлд заасны дагуу тэмдэглэл үйлдэж авах шаардлагатай:

3. Хохирогчийн залилагч гэх этгээдэд өмчлөлөө шилжүүлэн өгсөн хөдлөх болон үл хөдлөх эд хөрөнгө, бэлэн мөнгөний зарцуулалт, эцсийн хүлээн авагчийг тогтоохгүй байгаагаас хэрэг шийдвэрлэх явц удааширч байна.

Эрүүгийн хуулийн 17.3 дугаар зүйлд заасан “залилах” гэмт хэргийн хамгийн гол шинж бол тухайн хохирогчийн хөдлөх болон үл хөдлөх эд хөрөнгө, бэлэн мөнгөний өмчлөлийг залилагч этгээд өөрт болон бусад этгээдэд шилжүүлэн авах явдал юм.

Тухайн залилагч этгээд хохирогчийн эд хөрөнгийн өмчлөх эрхийг шилжүүлэн аваад цааш хэнд ямар зорилгоор өгсөн, шилжүүлсэн, хохирогчтой байгуулсан гэрээний дагуу зарцуулсан уу, эсхүл бусдад өөрийн өр төлбөрт шилжүүлсэн үү гэдгийг тогтоохгүйгээр бид хэргийг шийдвэрлэх боломжгүй юм.

1. Хуулийн байгууллагад шалгагдаж буй залилах гэмт хэргийн шинжтэй хэрэг маргаан дээр залилагч этгээдээс шүүхийн байгууллагад сөрөг нэхэмжлэл гарган иргэний эрх зүйн шинжтэй хэрэг маргаан үүсгэж байгаа нь мөрдөн шалгах ажиллагаа, хэргийн шийдвэрлэлтийг цаг хугацааны хувьд удаашруулах, хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг дуусгах гэсэн санаа зорилго агуулж байж болзошгүй.

2. Залилах гэмт хэргийг үйлдэгчид таслан сэргийлэх арга хэмжээг оновчтой аваагүй, тодорхой хязгаарлалтуудыг шуурхай тогтоолгоогүйгээс хохирогч, хохирлын тоо хэмжээ нэмэгдэх, дахин гэмт хэрэг үйлдэж мөрдөн шалгах ажиллагааг удаашруулдаг.

3. Залилах гэмт хэрэгт холбогдсон этгээд, түүний хамаарал бүхий этгээдийн банк, санхүүгийн байгууллагад эзэмшдэг данс, хөдлөх болон үл хөдлөх эд хөрөнгө, автомашин, газар, нуугдмал эд хөрөнгийг тогтоох, эд хөрөнгийг битүүмжлэх, захиран зарцуулах эрхийг хязгаарлах арга хэмжээг авах шаардлагатай.

4. Гэмт хэрэгт холбогдон шалгагдаж болзошгүй, иргэний хариуцагчаар татагдах магадлалтай этгээдүүдийг гэмт хэргийн санд сэрдэгдсэн этгээдээр зарлан мэдээлж, эрэн сурвалжлах арга хэмжээг цаг алдалгүй авах.

4.3. Залилах гэмт хэрэг иргэний эрх зүйн гэрээний маргаанаас ялгагдах шинж

- Залилах гэмт хэрэг нь нийгмийн хор аюулын шинжээрээ түүнтэй төстэй иргэний эрх зүйн зөрчлөөс үлэмж их байдаг.

- Зөрчлийн хувьд бодит хохирол, алдагдал, олох байсан орлого, зардал, материаллаг бус хохирол нөлөөлдөг.

- Залилах гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний объектив талын шинж болох хуурч, эсхүл баримт бичиг, эд зүйл, цахим хэрэгсэл ашиглаж, эсхүл зохиомол байдлыг зориудаар бий болгох, сүсэг бишрэлийг далимдуулах, бодит байдлыг нуух замаар бусдыг төөрөгдөл оруулж, эсхүл урьдын харилцааны явцад бий болсон итгэлийг урвуулан ашиглах үйлдэл нь ашиглан шамшигдуулах шинжийг агуулдаг,

- Залилах гэмт хэрэг үйлдэгдсэний улмаас үүссэн эрүүгийн эрх зүйн харилцаанд нэг талаас зөвхөн бусдыг залилан мэхэлсэн этгээд, нөгөө талаас төр оролцдог,
- Гэмт буруугийн хэлбэр сэдэлт зорилго, хуурч мэхлэх, ашиг олох, эд хөрөнгийг буцааж өгөхгүйгээр өөрийн өмчлөлд шилжүүлэн авах шинжтэй байдаг,
- Залилан мэхлэх гэмт хэргийн субъект нь зөвхөн 16 насанд хүрсэн хүн байдаг бол иргэний эрх зүйд хувь хүнээс гадна асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч байж болдог,
- Байгалийн давагдашгүй хүч, нийгэм, эдийн засгийн харилцааны зохицуулалтын өөрчлөлт, гэнэтийн осол, өвчин эмгэг, хорио цээр зэргээс үл шалтгаалах хүчин зүйл буюу нөхцөл байдал урьдчилан тооцоолох боломжгүйгээр гэнэт өөрчлөгдсөний улмаас гэрээний үүрэг биелэгдээгүйг залилан мэхлэх гэмт хэрэг гэж үзэхгүй,
- Гэрээний харилцаа нь Иргэний хууль тогтоомжийн дагуу үүсэж, гэрээний биелэлтийн талаар мэдээлэл солилцож, харилцан гомдлын шаардлага гаргаж, гэрээгээ дүгнэж байсны эцэст эрсдэлд орсны улмаас үүссэн маргааныг, өөрөөр хэлбэл гэрээний эрсдэлийг залилах гэмт хэрэг гэж үзэхгүй,
- Харин гэрээгээр хүлээсэн үүрэг нь биелэгдэх боломжгүй болмогц түүгээр шалтаглаж бусдын эд хөрөнгө, эсхүл түүнийг өмчлөх эрхийг бүгдийг буюу заримыг шилжүүлэхгүй байх гэмт санаа зорилго төрж, үүнийгээ хэрэгжүүлэхийн тулд эзэмшигч, өмчлөгчийг төөрөгдүүлэх замаар хуурч мэхлэх, итгэл эвдэх, тодорхой үйлдэл хийсэн нь хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагааны явцад тогтоогдвол залилан мэхлэх гэмт хэрэг гэж үзэж, эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ,
- Иргэний хуулийн 56 /Хүчин төгөлдөр бус байх хэлцэл/, 57 /Хүчин төгөлдөр бус гэж тооцож болох хэлцэл/, 58 /Ноцтой төөрөгдлийн улмаас хийсэн хэлцэл/, 59 /Хууран мэхэлж хийсэн хэлцэл/, 60 /Хүч хэрэглэж хийсэн хэлцэл/ дугаар зүйлд тус тус заасан хэлцлээс үүссэн маргаанд шунахайн сэдэлтээр, бусдын эд хөрөнгө, эсхүл түүнийг эзэмших эрхийг хуурч мэхлэх буюу итгэл эвдэх аргаар олж авах гэсэн гэмт санаа зорилго байдаггүй тул уг хэлцлүүдээс үүссэн маргаан болгон гэмт хэрэг болохгүй. Харин дээрх хэлцлүүдээр халхавчлан шунахай сэдэлтээр хуурч мэхлэх буюу итгэл эвдэх аргаар бусдын эд хөрөнгө, эсхүл түүнийг өмчлөх эрхийг хууль бусаар авсан бол залилан мэхлэх гэмт хэргийн шинжтэй гэж үзнэ,
- Гэмт этгээд өөрийн үйлдлийг нуух, төөрөгдүүлэх үүднээс зээлийн гэрээ байгуулах, гэрээ байгуулснаар өмчлөгчийн эд хөрөнгө, мөнгийг буцаан төлөх итгэл төрүүлэх үйлдэл залилах төрлийн гэмт хэргүүдэд нийтлэг ажиглагддаг,
- Иргэний эрх зүйн маргааны шинжтэй асуудлыг залилах гэмт хэргийн шинжтэй болгох, хохирлоо хуулийн байгууллагаар дамжуулан гаргуулах гэсэн санаа зорилго нийгэмд нийтлэг байгааг анхаарах,
- Гадаад улсад гэрээгээр ажиллуулна, виз гаргаж өгнө гэх нэрээр бусдыг залилсан хэргүүд ихээхэн бүртгэгддэг. Мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад хохирогч нь залилагч этгээдийг хуурамч бичиг баримт бүрдүүлсэн, эрх олгосон, үүргээс чөлөөлсөн баримтыг хуурамчаар үйлдсэн гэдгийг урьдчилан мэдэж байсан гэх байдал тогтоогддог. Иймд хохирогч өөр төрлийн гэмт хэргийн хамтран оролцогч болох, тухайн хэргийг өдөөгч болдог гэдгийг анхаарч мөрдөн шалгах ажиллагааг явуулах нь зүйтэй. Жишээлбэл: 1. Р нь

иргэн Б-д Солонгос улсын виз гаргаж өгнө гэж хуурч мэхлэн, бэлэн мөнгө залилсан гэмт хэрэг үйлджээ. Ингэхдээ Б-д нийгмийн даатгалын хуурамч бичилт бүхий дэвтрийг гаргуулсан байна. Хохирогч Б нийгмийн даатгалын дэвтэр дээр бичигдсэн байгууллага, аж ахуйн нэгжид ажил үүрэг гүйцэтгэж байгаагүй, хуурамч дэвтэр гаргуулж байгааг мэдэж байсан ч виз нь гарч байвал бусад зүйл хамаагүй гэсэн хандлага гаргасан гэж мэдүүлдэг, мөн хуурамч дэвтэр хийхэд шаардагдсан бэлэн мөнгийг Р-д өгсөн байдаг. Энэ нь нэг талаас залилах гэмт хэргийн хохирогч болж байгаа ч, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 23.2-1 дэх хэсэгт заасан “Хуурамч баримт бичиг үйлдэх, ашиглах” гэмт хэргийг үйлдсэн үндэслэлээр яллагдагчаар татагдах үндэслэл болсон байна,

- Гадаадын иргэн, гадаад оронд үйлдэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчилтэй холбоотой мөрдөн шалгах ажиллагааны хүрээнд эрх зүйн харилцан туслалцаа үзүүлэх гэрээний дагуу тухайн улсаас мэдээ мэдээлэл гаргуулан авах шаардлага байнга гардагт анхаарах.

§3.2. Залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ, хэрэгжилт, үр дүн

“Ятгах тусам нягтал” нөлөөллийн арга хэмжээний үр дүнд хийсэн дүн шинжилгээ⁴⁶.

Дүн шинжилгээ хийх хэрэгцээ, шаардлага:

Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн нийт гэмт хэргийн бүтцэд залилах гэмт хэргийн хувийн жин тогтмол өссөөр байна. Тухайлбал, 2021 онд залилах гэмт хэрэг 6558 бүртгэгдэж байсан бол 2022 онд 11839 болж өсжээ. Мөн санхүүгийн залилан, луйврын шинжтэй гэмт хэргийн улмаас иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллагад учирсан хохирлын хэмжээ 2016 онд 2 тэрбум орчим төгрөг байсан бол 2017 онд 6.4 тэрбум, 2018 онд 9.9 тэрбум төгрөг болж өсөж, 2019 онд 13 тэрбум төгрөгт хүрсэн байна.

Энэ нөхцөл байдалтай холбоотойгоор Цагдаагийн Ерөнхий газар, Монгол банк, Монголын банкны холбоо хамтран иргэдийг санхүүгийн залилан, луйвраас сэрэмжлүүлэх зорилго бүхий “Ятгах тусам нягтал” аяныг 2020 оны 1 дүгээр сарын 2-ны өдрөөс 2020 оны 1 дүгээр сарын 31-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд улсын хэмжээнд зохион байгуулсан.

Дээрх арга хэмжээ нь залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд бодитойгоор нөлөөлсөн эсэхэд дүн шинжилгээ хийж, цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар санал, зөвлөмж боловсруулах шаардлагатай байна.

Дүн шинжилгээний зорилго, зорилт:

“Ятгах тусам нягтал” нөлөөллийн арга хэмжээний үр нөлөөг тоон болон чанарын аргаар тодорхойлоход дүн шинжилгээний зорилго оршино. Энэ зорилгын хүрээнд дараах зорилтуудыг дэвшүүлсэн. Үүнд:

1. “Ятгах тусам нягтал” аяны хүрээнд зохион байгуулсан үйл ажиллагаанд дүн шинжилгээ хийх;
2. Залилах гэмт хэргийн тоон үзүүлэлтэд дүн шинжилгээ хийж, өсөлт, бууралтын түвшин, түүнд нөлөөлсөн хүчин зүйлийг “Ятгах тусам нягтал” арга хэмжээ болон бусад хүчин зүйлтэй холбон тодорхойлох;
3. “Ятгах тусам нягтал” арга хэмжээний хүрээнд залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх талаарх иргэдийн хандлагад гарсан өөрчлөлтийг санал асуулгын аргаар тодорхойлох;
4. Статистикийн тодорхой аргачлалд үндэслэн залилах гэмт хэргийн чиг хандлагыг тодорхойлох зэрэг болно.

Дүн шинжилгээ хийсэн арга зүй:

Дүн шинжилгээ хийхдээ тоон мэдээнд дүн шинжилгээ хийх, санал асуулга, прогнозчлох аргыг ашигласан. 2019, 2020 оны 1 дүгээр сарын гэмт хэргийн нөхцөл байдлын мэдээ, 324 иргэнээс авсан санал асуулгын дүн, “Ятгах тусам нягтал” арга хэмжээний хүрээнд зохион байгуулсан арга хэмжээ, “Нэг хором”, “Яараад яахав дээ”,

⁴⁶ Хууль зүйн доктор (Ph.D) Б.Энхболд.

“Дураараа биш ээ дүрмээрээ”, “Ойлгоё, Хүндэлье” зэрэг өмнө зохиогдож байсан нөлөөллийн арга хэмжээний үр дүнг тус тус харьцуулан дүн шинжилгээ хийсэн болно.

$$\text{Бодсон томьёо: } \text{Өсөлт, бууралтын хувь} = \frac{\text{Тухайн сарын түвшин}}{\text{Өмнөх сарын түвшин}} * 100\% - 100\%$$

Энэ өсөлт, бууралт нэмэх гарвал өссөн, хасах гарвал буурсан гэх үзүүлэлтийг харуулна.

Саруудын дундаж өсөлт, бууралтыг тооцоолох томьёо:

$$\text{Дундаж өсөлт, бууралтын хувь} = \frac{\text{2-12 дахь сарын өмнөх сарын түвшинтэй харьцуулсан өсөлт, бууралтын нийлбэр}}{11}$$

“Ятгах тусам нягтал” нөлөөллийн арга хэмжээний хүрээнд хэрэгжүүлсэн ажил, арга хэмжээнд хийсэн дүн шинжилгээ

Залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хэрэгжүүлсэн “Ятгах тусам нягтал” нэгдсэн арга хэмжээг 2020 оны 1 дүгээр сарын 2-ны өдрөөс 2020 оны 1 дүгээр сарын 31-ний өдрийн хооронд зохион байгуулжээ.

Уг арга хэмжээнд төв, орон нутгийн Цагдаагийн газар, хэлтсийн бие бүрэлдэхүүн Мөрдөн байцаах алба, тасаг оролцож, залилах гэмт хэргийн үйлдлийн арга, шалтгаан, нөхцөл, түүнээс хэрхэн урьдчилан сэргийлэх арга замыг тодорхойлоход чиглэсэн 578 ажил, арга хэмжээ зохион явуулж, энэ төрлийн гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг арилгах, урьдчилан сэргийлэх, мөрдөгчийн мэдэгдэл 228 бичиж, 100 мэдэгдлийн хариуг авч, 45 мэдэгдлийн мөрөөр хийсэн ажлыг газар дээр нь шалгасан байна.

Арга хэмжээний хүрээнд 326 төрийн, 119 төрийн бус, 402 аж ахуйн нэгж, байгууллагад аяныг сурталчлах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх яриа таниулга хийж, иргэдэд чиглэсэн 300 төрлийн 859 ажил арга хэмжээг зохион явуулсан байна.

Улаанбаатар хотын 4 чиглэлийн төв зам дагуу самбар, “JCDesaux” ХХК-ийн 28 автобусны буудал, “ССТS” ХХК-ийн зам дагуух 20 самбар нийт 52 самбарт мэдээлэл байршуулж, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх 2 төрлийн зөвлөмжийг 20305 ширхгийг олон нийтэд тарааж, үүрэн холбооны оператор компанийн нийт 2.568.214 хэрэглэгчид “Ятгах тусам нягтал”, “Залилагчид боломж бүү олго” гэсэн агуулгатай зорилтот мессеж хүргэж ажиллажээ.

Арга хэмжээний хугацаанд нийтийн цахим сүлжээгээр ухуулга нөлөөллийн болон сэрэмжлүүлэх видео контент 16, сэрэмжлүүлэх зурган постер 7, шууд дамжуулалт нэвтрүүлэг 18, зорилтот болон бусад бичлэг 19, мэдээ 38, нийт 98 мэдээ, мэдээлэл, контентыг инстаграм, твиттер, фейсбүүк, youtube хуудаст оруулсныг давхардсан тоогоор 8.740.231 хүн үзэж, 860.150 хүн бусадтай хуваалцаж, 1.125.128 хүнд таалагдсан байна.

№	Төрөл	Тоо	Үзсэн хүний тоо	Хуваалцсан тоо	Таалагдсан байдал
1	Урьдчилан сэргийлэх, нөлөөллийн видео контент	6	3,854,289		
2	Цахим шууд дамжуулалт	8	1,254,367		
3	Зорилтот мэдээ, мэдээлэл	9	1,356,248		
4	Зурган постер		1,568,359	5746	16418
5	Орон нутгийн мэдээ, мэдээлэл	8	706,968	4536	412290
Нийт		8	8,740,231		

Мөн арга хэмжээний талаар “MYONPT”, “Монгол HD”, “TV5”, “UBS”, “TV9”, “MN25”, “VTV”, “SBN” зэрэг 23 телевиз, өдөр тутмын 5 сонин, 37 сайт, 6 ФМ радиогоор 26 мэдээ сурвалжлаг, 112 ярилцлага өгсөн.

Мэдээллийн агуулгыг ангилан авч үзвэл:

1. Хөдлөх болон үл хөдлөх эд хөрөнгийг худалдах, худалдан авах, түрээслэх, түрээслүүлэх, арилжих, барьцаалах, иргэд хооронд өндөр хүүтэй мөнгө зээлэх нэрээр бусдыг залилах;

2. Гадаад улсад зорчих виз гаргаж өгнө;

3. Иргэдийн цахим шуудан, фейсбүүк хаягт хууль бусаар нэвтрэн тэдний нэрээр ойр дотнын найз, нөхөд, ах, дүү нараас яаралтай мөнгөний хэрэгцээ гарлаа туслаач гэж мөнгө шилжүүлж авах;

4. Иргэдээс гар утас худалдаж авна, утсаар чинь яриад өгье гэх зэргээр гар утас залилах;

5. Хуурамч баримт бичиг ашиглан бусдын эд хөрөнгийн өмчлөх эрхийг залилах,

6. Олон шатлалт маркетинг, пирамид тогтолцооны арга буюу олны нэрлэж заншсан сүлжээний бизнес;

7. Төрийн байгууллагад ажилд оруулахад зуучлах нэрээр бусдыг залилах зэрэг үйлдлийн аргаар төрөлжүүлэн залилах гэмт хэрэгт хохирохоос сэрэмжлүүлсэн мэдээ байна.

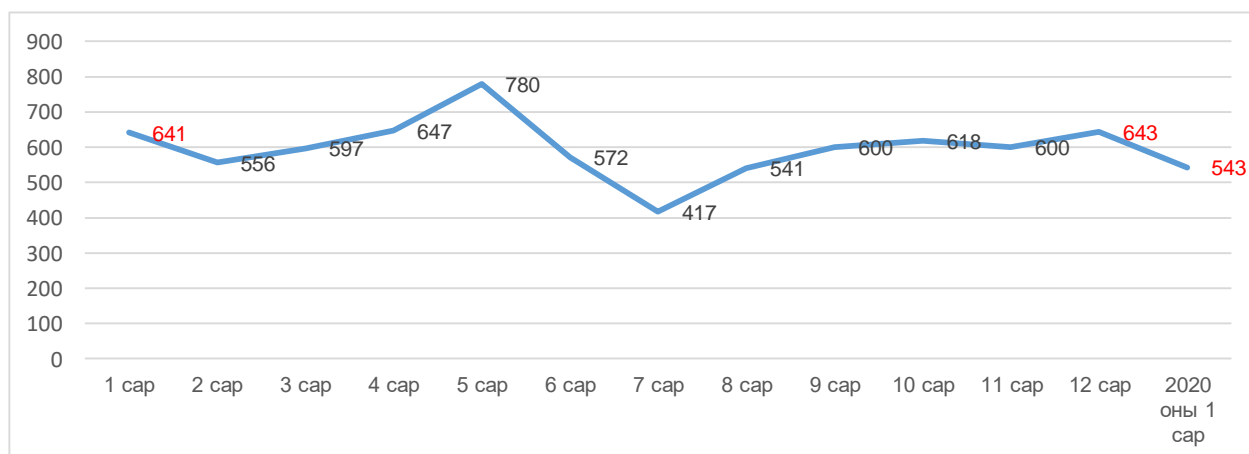
Залилах гэмт хэргийн нөхцөл байдалд хийсэн шинжилгээ

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.3 дугаар зүйлд заасан гэмт хэрэг улсын хэмжээнд 2020 оны 1 дүгээр сард 543 бүртгэгдсэн нь өмнөх оны 1 дүгээр сартай харьцуулахад 15.3%-иар буюу 98 хэргээр буурсан. Үүнээс нийслэлд үйлдэгдсэн гэмт хэрэг 17.1%-иар буюу 92 хэргээр, орон нутагт үйлдэгдсэн гэмт хэрэг 6%-иар буюу 6 хэргээр тус тус буурсан байна.

Дээрх тоон мэдээнээс үзэхэд, “Ятгах тусам нягтал” нөлөөллийн арга хэмжээ залилах гэмт хэргийн гаралтад нөлөөлсөн байх боломжтой ч өмнөх оны мөн үетэй харьцуулж шууд дүгнэх боломжгүй. Гэмт хэргийн нөхцөл байдал нь нийгэм, эдийн засгийн өөрчлөлттэй шууд холбоотой, түүнээс хамаарч байдаг хувьсамтгай үзэгдэл юм.

2019 онд залилах гэмт хэрэг 7303 бүртгэгдсэн нь өмнөх онтой харьцуулахад 1931 буюу 26.4%-иар өссөн бөгөөд хэргийн хөдөлгөөнд дүн шинжилгээ хийж үзвэл, 5 дугаар сард 780 хэрэг бүртгэгдсэн нь (10.6%) хамгийн өндөр үзүүлэлт байсан бол 7 дугаар сард 417 болж буурсан (5.7%) нь тухайн жилийн хамгийн бага үзүүлэлт байжээ. (Зураг 7)

Зураг 8. Залилах гэмт хэргийн хөдөлгөөнд хийсэн шинжилгээ (2019 оны 1-12 сар, 2020 оны 1 сар)

Залилах гэмт хэргийн сарын дундаж өсөлтийн хурдыг тодорхойлох зорилгоор сар бүрийн тоон үзүүлэлтэд дүн шинжилгээ хийж үзвэл, 6, 7 дугаар сард 27 орчим хувь буурсан бол 8 дугаар сард 29.7% өсөж, сарын дундаж өсөлтийн хурд 1.43% байжээ. (Хүснэгт №1)

Хүснэгт 8. 2019 онд бүртгэгдсэн залилах гэмт хэргийн динамик эгнээний шинжилгээ (1-12 сар)

2019 он	Бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тоо	Өсөлт/ буралт
1 сар	641	
2 сар	556	-13.2
3 сар	597	7.3
4 сар	647	8.3
5 сар	780	20.5

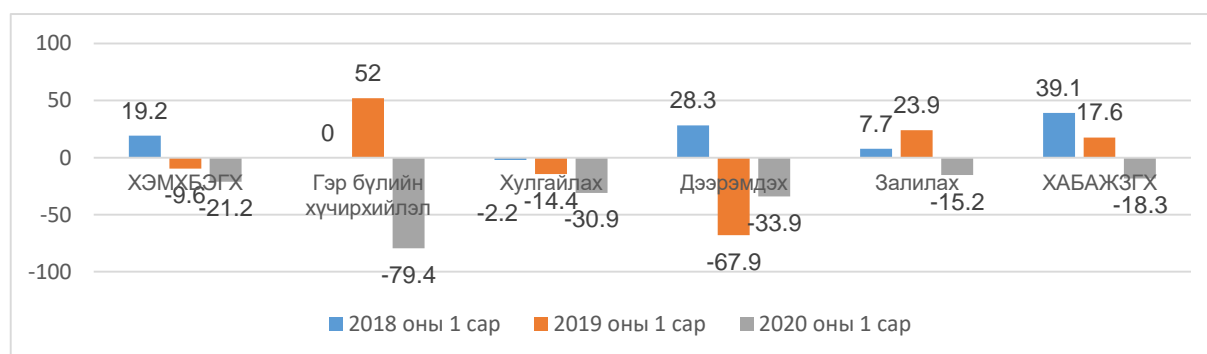
6 сар	572	-26.6
7 сар	417	-27.0
8 сар	541	29.7
9 сар	600	10.9
10 сар	618	3
11 сар	600	-2.9
12 сар	643	7.1
Дундаж өсөлт, бууралтын хувь		1.43
2020 оны 1 сар	543	-15.5
Дунджаас өссөн/ буурсан хувь		-14.07

Дээрх тоон үзүүлэлтээс дүгнэхэд, 2020 оны 1 дүгээр сард залилах гэмт хэрэг 543 бүртгэгдсэн нь өмнөх сартай харьцуулахад 15.5 хувь, харин өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 15.3 хувиар тус тус буурсан нь жилийн дунджаас 14.07 хувиар доогуур үзүүлэлт байсан нь залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор явуулсан нөлөөллийн арга хэмжээ үр дүнтэй байсныг харуулах үзүүлэлт юм.

2020 оны 1 дүгээр сард бүртгэгдсэн зарим төрлийн гэмт хэргийг өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад мөн буурсан үзүүлэлттэй байна. Энэ нь нөлөөллийн арга хэмжээ явуулсантай холбоотойгоор залилах гэмт хэргийн буурсан гэх дүгнэлтийг эргэлзээтэй болгож байна.

Сүүлийн 3 жилийн 1 дүгээр сард бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тоон үзүүлэлтэд шинжилгээ хийж үзвэл, хулгайлах гэмт хэрэг жил дараалан буурсан бол дээрэмдэх, хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэргүүд сүүлийн 2 жил, залилах, тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэргүүд зөвхөн 2020 онд буурсан байна. (График №2)

Зураг 9. Зарим төрлийн гэмт хэргийн нөхцөл байдлыг өмнөх оны мөн үетэй харьцуулсан байдал (2018-2020 он хувиар)

Дээрх судалгаанаас үзэхэд, түгээмэл үйлдэгддэг зарим төрлийн гэмт хэрэг өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад бүгд буурсан үзүүлэлттэй байна.

Түүнчлэн 2019 онд бүртгэгдсэн зарим төрлийн гэмт хэргийг сар бүрээр харьцуулан сарын дундаж өсөлт, бууралтыг 2020 оны 1 дүгээр сартай харьцуулах байдлаар залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр явуулсан нөлөөллийн арга хэмжээний үр дүнг тооцох боломжтой. Зарим төрлийн гэмт хэргийн нөхцөл байдлыг харьцуулан үзүүлбэл:

Хүснэгт 9. Зарим төрлийг гэмт хэргийн нөхцөл байдалд хийсэн динамик эгнээний шинжилгээ (2019, 2020 он)

2019 он	Залилах ЭХ-17.3		Хулгайлах ЭХ-17.1		ХЭМХБЭГХ ЭХ-11.1-11.6		ГБХҮ ЭХ-11.7		Дэдрэмдэх ЭХ-17.2		ХАБТАЖ ЭГХ ЭХ-27.1-10	
1 сар	641	(%)	1306	(%)	82	(%)	4		106	(%)	147	(%)
2 сар	556	-13.2	904	-30.7	74		8	(%)	97	-8.4	155	5.4
3 сар	597	7.3	1098	21.4	85		3		127	30.9	224	44.5
4 сар	647	8.3	1071	-2.4	82		6	-27.0	108	-14.9	209	-6.6
5 сар	780	20.5	1200	12.0	92		3	-25.7	118	9.2	258	23.4
6 сар	572	-26.6	1034	-13.8	85		2		87	-26.2	259	0.3
7 сар	417	-27.0	1238	19.7	81		9	-39.3	112	28.7	241	-6.9
8 сар	541	29.7	1167	-5.	83		2		99	-11.6	244	1.2
9 сар	600	10.9	1085	-7.0	86		5	45	90	-9.0	232	-4.9
10 сар	618	3	1219	12.3	96		4		105	16.6	216	-6.8
11 сар	600	-2.9	977	-19.8	83		8	23.5	90	-14.2	180	-16.6
12 сар	643	7.1	640	-34.4	49		1		40	-55.5	122	-32.2
Дундаж өсөлт,		1.43										

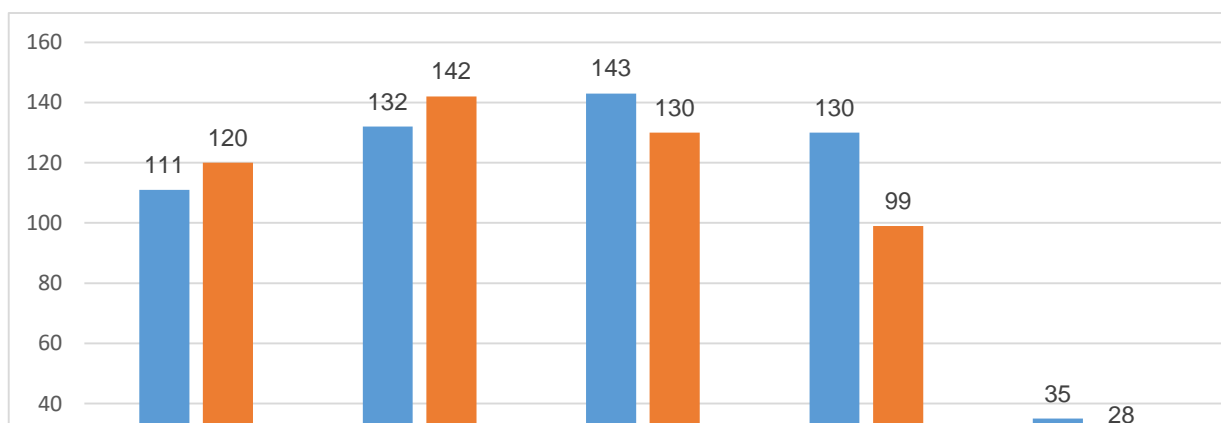
бууралт			-4.3		-2.9		-3.1		-4.9		0.06	
2020 оны 1 сар	543	-15.5	902	40.1	65 1	30	1 5	25	70	75	120	-1.6
Дунджаас өссөн, буурсан хувь		-14.07		36.6		27.1		21.9		71.1		-1.54

2020 оны 1 дүгээр сард бүртгэгдсэн гэмт хэргийг өмнөх сартай харьцуулбал залилах гэмт хэрэг 15.5%, хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг 1.6% буурч, хулгайлах гэмт хэрэг 40.1%, дээрэмдэх гэмт хэрэг 75%, гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэрэг 25%, хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг 30%-иар тус тус өссөн байна.

Залилах гэмт хэрэг нь үйлдэгдсэн даруйдаа бүртгэгдэх нь харьцангуй цөөн байдгаараа бусад төрлийн гэмт хэргээс онцлогтой юм. “Ятгах тусам нягтал” нөлөөллийн арга хэмжээ энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд хангалттай ойлголт өгсөн эсэхийг бүртгэгдсэн гэмт хэргийн үйлдэгдсэн цаг хугацаагаар шалгаж болно.

2019, 2020 оны 1 дүгээр сард бүртгэгдсэн залилах гэмт хэргийн үйлдэгдсэн цаг хугацаагаар нь авч үзэв.

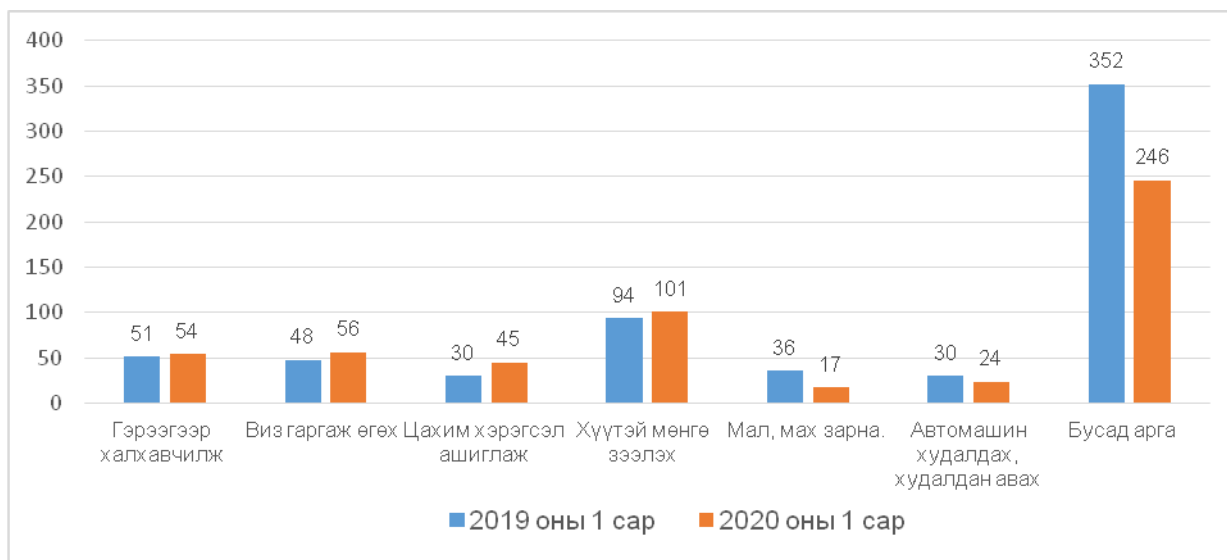
Зураг 10. Нэгдүгээр сард бүртгэгдсэн залилах гэмт хэргийн үйлдэгдсэн хугацаа, тоогоор

2019 оны 12 дугаар сард үйлдэгдээд 2020 оны 1 дүгээр сард бүртгэгдсэн хэрэг 142 байсан нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 1.5%, 1 дүгээр сард үйлдэгдээд тухайн сардаа буюу 1 дүгээр сард бүртгэгдсэн хэрэг 120 байсан нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 1.4%-иар тус тус өссөн үзүүлэлт юм. Харин 3-4 жилийн өмнө үйлдэгдээд 1 дүгээр сард бүртгэгдсэн гэмт хэрэг 33 (3.1 дахин), 5-8 жилийн өмнө үйлдэгдсэн 8 хэргээр (2 дахин) өсжээ. Бусад хугацааны хувьд онцын өөрчлөлтгүй байна. Энэ нь нөлөөллийн арга хэмжээ бүртгэгдсэн хэрэгт бага зэрэг нөлөөлсөн гэж дүгнэж болно.

Нөлөөллийн арга хэмжээ явагдсан хугацаанд залилах гэмт хэрэг үйлдсэн аргыг өмнөх оны мөн үетэй харьцуулан үзвэл, гэрээгээр халхавчилж үйлдсэн хэрэг 5.8%, виз гаргана гэж үйлдсэн хэрэг 16.6%-иар, цахим хэрэгсэл ашиглаж үйлдсэн хэрэг 50%, хүүтэй мөнгө зээлүүлнэ гэсэн хэрэг 7.4%-иар тус тус өссөн бол мал мах зарна гэж залилсан хэрэг 52.7%, автомашин худалдах, худалдан авах явцад залилсан хэрэг 20%, бусад хэлбэрээр залилсан хэрэг 30.1%-иар тус тус буурчээ.

Зураг 11. Залилах гэмт хэрэг үйлдсэн аргыг харьцуулсан байдал, тоогоор

Бусдын эд хөрөнгийг залилан мэхлэх гэмт хэрэг үйлдэхдээ гэрээгээр халхавчлах, виз гаргах, цахим хэрэгсэл ашиглах, хүүтэй мөнгө зээлүүлэх зэрэг аргаар үйлдсэн гэмт хэргийн хувьд нөлөөллийн арга хэмжээ шууд нөлөөлөөгүй байна. Дээрх аргаар үйлдэгдсэн гэмт хэргүүд нь үйлдэгдэх үедээ хууль ёсны мэт харагдаж иргэд төөрөгдөх магадлал өндөр, нөгөө талаар нөлөөллийн арга хэмжээ зохион байгуулахаас өмнө үйлдэгдсэн байх боломжтой. Иймээс нөлөөллийн арга хэмжээ дээрх аргаар үйлдэгдэж байгаа хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд нөлөө үзүүлсэн эсэх нь тодорхой хугацааны дараа бүртгэгдсэн гэмт хэргийн үзүүлэлтээр тодорхойлогдоно.

Харин бага хэмжээний эд хөрөнгө болон эд хөрөнгө нь тэр даруйдаа иргэд хооронд шилжих боломжтой мал мах, автомашин худалдах, худалдан авах болон нэг удаагийн илт хууль бус үйлдлээс урьдчилан сэргийлэхэд нөлөөллийн арга хэмжээ шууд нөлөөлсөн гэж дүгнэж болно.

6.1.3. “Ятгах тусам нягтал” нөлөөллийн арга хэмжээ иргэдийн хандлагад нөлөөлсөн байдалд хийсэн шинжилгээ

Залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор “Ятгах тусам нягтал” нөлөөллийн арга хэмжээний үр нөлөөг шалгах зорилгоор Улаанбаатар хотын 324 иргэнээс асуулга авч, дүнг нэгтгэсэн.

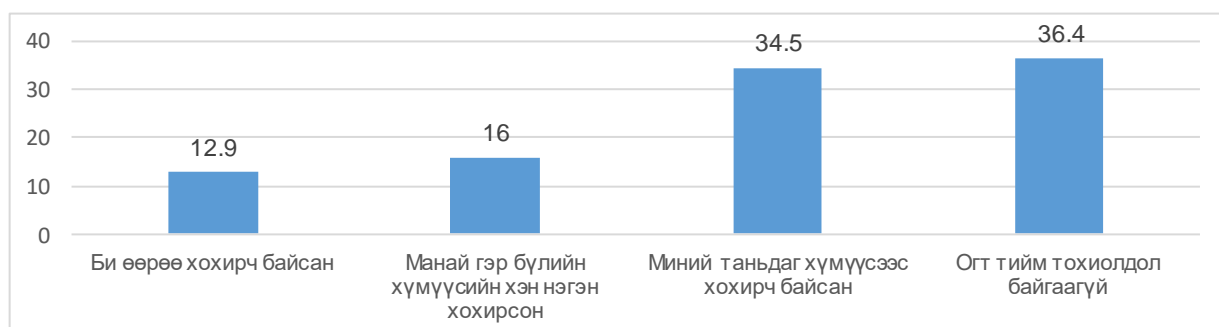
Судалгаанд оролцогчдын 44.6 хувь эрэгтэй, 55.4 хувь эмэгтэй хүмүүс байсан бөгөөд “Ятгах тусам нягтал” нөлөөллийн арга хэмжээний талаарх мэдээллийг хамгийн их хүлээн авсан эх сурвалжаа нэрлэнэ үү? гэсэн асуултад судалгаанд оролцогчдын 45.7 хувь нь facebook хаягаас мэдээлэл хүлээн авсан гэж хариулжээ.

Зураг 12. “Ятгах тусам нягтал” нөлөөллийн арга хэмжээний талаарх мэдээлэн хүлээн авсан эх сурвалж, хувиар

Залилах гэмт хэргийн тархалт хүн амын дунд ямар түвшинд байгааг тодорхойлох зорилгоор “Та болон таны ойр дотны хэн нэгэн хүн өнгөрсөн жилийн хугацаанд ямар нэгэн хэлбэрээр өөрийн эд хөрөнгөө бусдад залилуулж байсан тохиолдол байгаа юу?” гэсэн асуулт тавьж, иргэдээс өгсөн асуултыг нэгтгэн харуулбал.

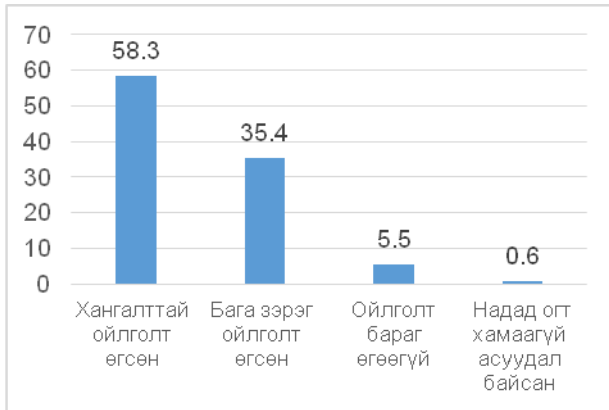
Зураг 13. Залилах гэмт хэрэгт хохирсон байдал, хувиар

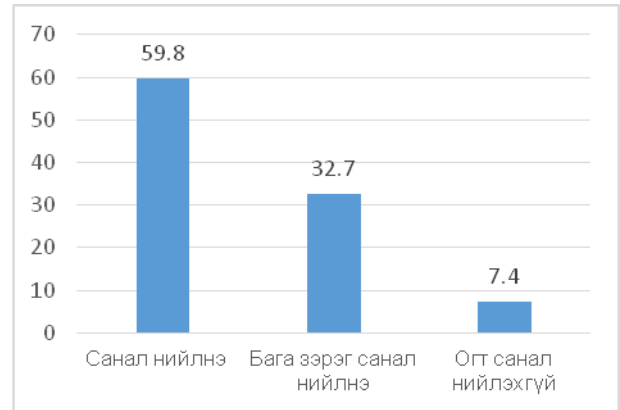
Судалгаанаас харахад, иргэд өөрөө болон ойр дотны хэн нэгэн хүн залилах гэмт хэргийн улмаас хохирч байсан гэж 63.3% нь хариулжээ. Эндээс үзэхэд, иргэдийн дунд бусдын эд хөрөнгийг залилах явдал бодитойгоор оршиж байгаа харуулж байна.

Иргэд энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд нөлөөллийн арга хэмжээ хэрхэн нөлөөлсөн байдлыг тодорхойлох үүднээс дараах 2 асуултыг тавьж, хариултыг график №10,11-т нэгтгэн харуулав.

Зураг 14. “Та энэ аяны хүрээнд өөрийгөө залилах гэмт хэрэгт өртөхөөс хамгаалах хангалттай ойлголттой болсон гэж дүгнэж байна уу?”

Зураг 15. “Ятгах тусам нягтал” нөлөөллийн арга хэмжээ залилах гэмт хэрэгт өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх талаар олон нийтэд хангалттай нөлөөлсөн гэдэгтэй санал нийлэх үү?

Судалгаанд оролцсон иргэдийн 93 орчим хувь нь “Ятгах тусам нягтал” нөлөөллийн арга хэмжээ хувь хүнд болон олон нийтэд хангалттай мэдээлэл өгч, өөрсдийгөө хамгаалах мэдлэгтэй болгож чадсан гэдэгтэй санал нийлсэн байна.

Зураг 16. “Ятгах тусам нягтал” нөлөөллийн арга хэмжээ таныг ямар ба нэгэн чухал шийдвэр гаргахад нөлөөлж чадсан уу? гэсэн асуултад хариулсан байдлыг үзье.

Дээрх асуултыг бататгах зорилгоор “Та цаашид өөрийн эд хөрөнгө, түүний эзэмших эрхтэй холбоотой асуудлыг бусдад шилжүүлэхдээ нягталж сонор сэрэмжтэй байх үүднээс “Ятгах тусам нягтал” зөвлөмжийг баримтлах уу?” гэсэн асуултад судалгаанд оролцогчид 100 хувь дээрх зөвлөмжийг дагаж мөрдөнө гэж хариулжээ.

ДҮГНЭЛТ

Сүүлийн 10 жилийн хугацаанд залилах гэмт хэрэг 79 хүртэл хувиар өссөн нь нийгэм, эдийн засгийн суурь шалтгаанаас хамааралтай байна. Үүнд:

1. Хүн амын нягтрал суурьшил, эдийн засгийн хөгжлийг даган нийслэлд энэ төрлийн гэмт хэргийн 85.4 хувь нь үйлдэгдэж байна. Корреляцийн шинжилгээнээс үзвэл энэ үзүүлэлт цаашдаа хэвээр хадгалагдана. Хүн ам ихтэй Нийслэлийн Баянзүрх, Баянгол, Сүхбаатар дүүргүүд, Дархан-Уул, Орхон, Сэлэнгэ, Хөвсгөл аймгуудад энэ төрлийн гэмт хэрэг өснө.

2. Залилах гэмт хэрэг үйлдэгчдийн нийгмийн байдлыг судалж үзэхэд 45 орчим хувь нь тусгай дундаас дээш боловсролтой, 60 орчим хувь нь ажилгүй, 50 хувь нь 30-45 насны хүмүүс үйлджээ. Энэ нь ахуйн хүрээнд үйлдэгдэж байгаа залилах гэмт хэргийн нийтлэг дүр зураг бөгөөд ажилгүйдэл энэ төрлийн гэмт хэрэгт нөлөөлж байгааг харуулж байна.

3. Залилах гэмт хэргийг цахим хэрэгсэл, сүлжээ ашиглах, олон шатлалт сүлжээний бизнесээр халхавчлах аргаар тус тус үйлдэж байна. Эдгээр аргаар үйлдэгдэж байгаа иргэд нь өөрсдийн буруутай үйл ажиллагаа, шуналаас энэ төрлийн гэмт хэрэгт өртөж хохирсон байна. Залилах гэмт хэргийг зохион байгуулалттайгаар, удаа дараа үйлдэгчид нь хохирогчийг урьдчилан судалж, тэдэнд чиглэсэн урхи тавих аргаар үйлдэж байгаа тул залилах гэмт хэрэгт хохирогчдын дэлгэрэнгүй судалгааг гаргаж дүн шинжилгээ хийх хэрэгтэй байна.

4. Цагдаагийн байгууллагаас энэ оны 01 дүгээр сараас эхлэн залилах гэмт хэргийг бууруулах чиглэлээр үе шаттай зохион байгуулж байгаа “Ятгах тусам нягтал”, “Нягтлах тусам аюулгүй” нэгдсэн арга хэмжээ үр дүнгээ өгч, нийгэмд сэрэмжлүүлсэн, нөлөөллийн ажлуудыг хийж байгаа нь энэ оны эхний 10 сарын байдлаар гэмт хэргийн гаралт 14.7 хувиар буурсан үзүүлэлтээс харагдаж байх тул цаашид иргэдэд чиглэсэн шинэлэг, сэрэмжлүүлж, сануулсан урьдчилан сэргийлэх ажил, арга хэмжээг холбогдох мэргэжлийн байгууллагатай хамтран түгээх нь гэмт хэргийн гаралт буурахад нөлөөлнө гэж дүгнэж байна.

5. Мөн энэ төрлийн гэмт хэргийг дотооддоо шалгаж буй зүйлчлэл, ажлын үзүүлэлтэд хяналт шалгалтын ажлыг зохион байгуулах шаардлагатай байна. Учир нь иргэд хоорондын гэрээ хэлцлийг цагдаагийн байгууллага шалгахгүй шүүх шийдвэрлэнэ гэсэн халхавчийн дор энэ төрлийн гэмт хэргүүд шалгагдахгүй ял завших орчин бүрдүүлж болохгүй байна.

6. Залилах гэмт хэрэгт холбогдон шалгагдсан, хэрэг нь хэрэгсэхгүй болсон, эрүүгийн хэрэг үүсгэхээс татгалзаж шийдвэрлэсэн, хөөн хэлэлцэх хугацаа дууссан гэх этгээдүүдийг олж судлах, дахин давтан гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх, хань хамсаатныг тогтоох, далд нууц байдлаар үйлдэгдэж байгаа болон эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй хэргүүдийг илрүүлэх, ял эдэлж байгаа этгээдүүдийн дунд мэдээлэл цуглуулах зэргээр энэ төрлийн гэмт хэргийн холбогдогчдын талаарх хэсэгчилсэн судалгааг хийж, алба, нэгжийн хамтарсан ажиллагааг сайжруулснаар гэмт хэргийг илрүүлэх эерэг талтай гэж үзэж байна.

7. Залилах гэмт хэргийн шийдвэрлэлтийг ахиулах чиглэлээр шүүх, прокурорын байгууллагатай уулзалт, хэлэлцүүлэг хийж, тулгамдсан асуудлыг хэлэлцэн, шийдвэрлэх шаардлагатай байна. Тухайлбал, прокурорын байгууллага хэргийн дугаар өгөх, зүйлчлэл тогтоох, таслан сэргийлэх арга хэмжээ авах, хэрэг нэгтгэх зэрэгт удаашралтай ханддаг, хэргийн харьяалал тогтоох зэрэгт үл ойлголцол үүсгэдэг, ажлыг хүндрүүлдэг зэрэг асуудал байнга тулгардаг, шүүхэд хэрэг хянан шийдвэрлэх процесс удаан, шүүхийн шатнаас хэрэг буцаадаг, хөнгөн ял оноодог, бүлэглэн үйлдсэн гэмт хэргийг нэгэнд нь үүрүүлдэг зэрэг нь энэ төрлийн гэмт хэрэг өсөх, хэрэгтэн ял завших, оргон зайлах, хөөн хэлэлцэх хугацаа дуусах, дахин давтан гэмт хэрэг үйлдэх нөхцөлийг бүрдүүлдэг байна.

8. Иргэн хуулийн этгээдээс ирүүлсэн залилангийн шинжтэй гомдол, мэдээллийн 50 гаран хувь нь эрүүгийн хэрэг үүсгэхээс татгалзаж хаадаг, сэжиглэсэн этгээдийн талаарх мэдээллийг шивдэггүй, дутуу шивж байгаа нь холбогдогчийг тогтоох, бүртгэл хяналтад авахад учир дутагдалтай байгааг анхаармаар байна.

9. Дэлхий нийтээр цахим хэрэглээг өргөнөөр ашиглаж байгаа энэ үед манай улсад 2.7 сая хүн олон нийтийн сүлжээний идэвхтэй хэрэглэгч болж, өдөр бүр 50 мянга гаруй гүйлгээг онлайн банкаар дамжуулан хийдэг болсон цаг үед цахим орчинд залилуулсан гэмт хэрэгт иргэд олноор хохирч байна.

10. Энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр мэргэшсэн алба хаагчдыг бэлтгэж, дагнан тогтвортой ажиллуулах, нийт алба хаагчдад энэ төрлийн гэмт хэргийн талаар ойлголт, мэдээлэл өгч, цахим хуудсаар нь дамжуулан сэрэмжлүүлэг өгөх ажлыг зохион байгуулах нь урьдчилан сэргийлэх ач холбогдолтой юм.

11. Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр нийгэмд чиглэсэн соён гэгээрүүлэх, уламжлалт зан заншлаа дээдлэх, хөдөлмөрлөж идэвхтэй аж төрөх, эерэг зөв ёс суртахууны талаарх нэвтрүүлгүүд цөөрч худалдаа арилжаа, сугалааны азтан болох, амар хялбар байдлаар ашиг хонжоо олох сэдлийг нийгэмд түгээсэн нэвтрүүлэг суваг бүрээр гарч байгааг мэдэгдэл, шаардлага өгч зогсоох шаардлагатай байна.

САНАЛ

1. Нийслэл, дүүргийн засаг захиргааны нэгжийн удирдлагын дэмжлэгтэйгээр иргэдэд хууль зүйн зөвлөгөө, тусламж үзүүлэх үйлчилгээний цэгийг нутаг дэвсгэртээ нэмэгдүүлж, эрх зүйн тусламж үзүүлэх, зөвлөгөө өгөх, мэдээ, мэдээлэл түгээх ажлыг зохион байгуулах;

2. Хэвлэл мэдээллийн байгууллага, банк санхүү, худалдаа үйлчилгээний газруудад болон цахим орчинд залилах болон санхүүгийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх агуулга бүхий санамж, сэрэмжлүүлгийг байршуулж, нөлөөллийн ажлыг идэвхжүүлэх;

3. Хувь хүний болон байгууллагын интернэт сүлжээнд холбогдсон бүх компьютерт лицензтэй үйлдлийн систем, вирусийн хамгаалалтын систем зэргийг заавал суулгах, үл таних хүнээс ирсэн хавсралт, файл зэргийг нээхгүй байх, мөнгөний гүйлгээ, худалдан авалт хийхдээ цахим шуудангаар ирсэн данс, баримт, гэрээ зэргийг лавлан асууж шалгадаг байх талаар мэдээлэн сурталчилж, сэрэмжлүүлэх;

4. *Залилах гэмт хэргийн мэдээллийн санд* “иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гарсан эсэх” гэсэн чагтыг нэмж, Иргэний хэргийг хянан шийдвэрлэх шүүхэд шалгагдаад шийдвэрлэсэн хэргийг дахин цагдаагийн байгууллагад гомдол гаргасан эсэхэд сангаар хяналт тавих;

5. Монголын нотариатчидын танхимтай хамтарч, гэрчилж байгаа аливаа гэрээ, хэлцлийн нэгдсэн мэдээллийн санг үүсгэж бүртгэх, эрх бүхий байгууллага хэргийг шуурхай шалгаж шийдвэрлэхийн тулд сангаас мэдээлэл авах системийг бий болгох ажлыг зохион байгуулах;

6. Эрүүгийн хуулийн 17.3 дугаар зүйлд заасан хуурах, зохиомол байдлыг зориудаар бий болгох, баримт бичиг, цахим эд зүйл ашиглах, сүсэг бишрэлийг далимдуулах, бодит байдлыг нуух замаар бусдыг төөрөгдөлд оруулж, нэр хүнд, урьдын харилцааны итгэлийг урвуулан ашиглах зэрэг залилах гэмт хэргийн үйлдлийн аргуудыг илрүүлэх, баримтжуулах, нотлох баримтаар үнэлүүлэх талаар прокурорын байгууллагаас чиглэл авах;

7. “Залилах” гэмт хэргийн хохирогчдын сэтгэл зүйн байдалд мэргэжлийн судалгааны байгууллага, сэтгэл зүйчидтэй хамтран нөлөөллийн хүчин зүйлийн судалгааг хийж, урьдчилан сэргийлэх ажилд хэрэгжүүлэх саналуудыг хүргүүлж байна.

8. Иргэд анхан шатны санхүүгийн харилцааг хэрхэн хуулийн хүрээнд явуулах эрх зүйн мэдлэггүй, холбогдох газар очиж зөвлөгөө авах талын ойлголтгүй байгаа нь гэмт хэрэгт холбогдох, хохирох шалтгаан болж байгаа тул нийслэл, дүүргийн засаг захиргааны нэгжийн удирдлагын дэмжлэгтэйгээр иргэдэд хууль зүйн зөвлөгөө, тусламж үзүүлэх үйлчилгээний цэг, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр өгөх зөвлөмж, цахимаар хүргэх санамж сэрэмжлүүлэг, мэдээ, мэдээллийг түгээх ажлыг эрчимжүүлэх;

9. Мөрдөгчид цахим хөгжсөн энэ цаг үед банк санхүү, үүрэн телефоны газраас мэдээлэл, лавлагаа, зөвшөөрөл авахад цаг хугацаа алдах явдал түгээмэл байх тул цахим гэмт хэрэгтэй тэмцэх техник технологийн шийдлүүдийг ашиглан төрийн болон банк, санхүүгийн байгууллага, үүрэн телефоны газрууд, нотариатчидын танхим зэрэг газраас

лавлагаа, зөвшөөрөл авах, мэдээлэл солилцох ажиллагааг сайжруулах ажлыг зохион байгуулах;

10. Залилах гэмт хэргийн шийдвэрлэлтийг ахиулах чиглэлээр шүүх, прокурорын байгууллагын удирдлагатай уулзалт, хэлэлцүүлэг хийж, хэргийн дугаар өгөх, зүйлчлэл тогтоох, таслан сэргийлэх арга хэмжээ авах, хэрэг нэгтгэх зэрэг мөрдөн шалгах ажиллагааг хүндрүүлдэг, удаашруулдаг, шүүхийн шатнаас хэрэг буцаадаг, хөнгөн ял оноодог, бүлэглэн үйлдсэн гэмт хэргийг нэгэнд нь үүрүүлдэг зэрэг залилагч нарт ял завших боломжийг олгож байгаа нөхцөл байдал, факт зөрчлүүдийг бодитоор нь гаргаж хэлэлцэх, прокурор, шүүгчийг чадавхжуулах;

11. Цахим орчинд үйлдэгдэж байгаа залилах гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр алба хаагчдад нэгдсэн сургалт орж, энэ чиглэлээр дагнан ажиллаж байгаа алба хаагчдын компьютер, техник хэрэгслийг сайжруулах, цахим орчинд ажиллах дадал чадварыг суулгах зэрэг мэргэшүүлэх сургалтыг зохион байгуулах;

12. Олон нийтийн болон үйлчилгээний газар, банк санхүү, худалдааны газруудад залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх агуулга бүхий санамж, сэрэмжлүүлгийг байршуулж, мэдээлэн таниулах ажлыг идэвхжүүлэх.

Цахим мэдээллийн аюулгүй байдлаа хангаж, үл таних хүнээс ирсэн хавсралт, файл зэргийг нээхгүй байх, мөнгөний гүйлгээ, худалдан авалт хийхдээ цахим шуудангаар ирсэн данс, баримт, гэрээ зэргийг лавлан асууж шалгах, олон нийтийн сүлжээ, цахим худалдааны мэдээлэл дор гар утас, холбогдох мэдээллээ тавих нь эрсдэл учруулж болзошгүй зэрэг мэдээллийг сэрэмжлүүлэх, урьд нь энэ чиглэлээр хийгдсэн видео, контентуудыг идэвхжүүлэн түгээх зэрэг ажил, арга хэмжээг зохион байгуулах санал, зөвлөмжийг Эрүүгийн цагдаагийн алба, Мөрдөн байцаах алба, Сургалтын нэгдсэн төв, НЦУГ, Урьдчилан сэргийлэх хэлтэс, Хэвлэл мэдээллийн төв, Кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтэст хүргүүлэх саналтай байна.

1. Залилах гэмт хэрэг болон санхүүгийн луйвраас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор нөлөөллийн арга хэмжээг үргэлжлүүлэн зохион байгуулж, үр дүнг хагас жил тутам тооцож байх;

2. Иргэдийн эрх зүйн мэдлэгийг дээшлүүлэх талаарх сургалтыг нутаг дэвсгэрийн цагдаагийн байгууллага, хуульчдаар дамжуулан тогтмол зохион байгуулж, үр дүнг тооцож байх;

3. Иргэд хөдлөх болон үл хөдлөх хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэх гэрээ, хэлцэл хийхдээ хуульчийн зөвлөгөө авах ажилд дэмжлэг үзүүлэх;

4. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 32.2 дахь хэсэгт заасны дагуу гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, түүнийг таслан зогсоохтой холбоотой хойшлуулшгүй мэдээ, мэдээлэл, видео контентыг хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр үнэ төлбөргүй нийтэлж, нэвтрүүлэх, энэ чиглэлээр цагдаагийн байгууллагаас хэвлэл мэдээллийн байгууллагатай санамж бичиг байгуулах, хамтран ажиллах;

5. Хууль зөрчсөн болон хялбар аргаар мөнгө, эд хөрөнгө олох боломжийн талаар олон нийтэд уриалсан, сурталчилсан бизнесийн үйл ажиллагаа, хувь хүний үйлдлийг

илрүүлэх, таслан зогсоох, хянах чиглэлээр хариуцсан нутаг дэвсгэртээ тогтмол хяналт тавьж ажиллах;

6. Гадаад улсын виз гаргах, материал хүлээн авах албан ёсны гэрээт компанийн жагсаалтыг тухайн улсын Элчин сайдын яамнаас гаргуулан авч, олон нийтэд мэдээлэх ажлыг тогтмолжуулах, мэдээллийг тухай бүр шинэчлэх, иргэд визний материал бүрдүүлэн өгөхдөө албан ёсны компани мөн эсэхийг шалгаж хэвшихэд чиглэсэн арга хэмжээ зохион байгуулах;

7. Богино хугацаанд өндөр хүүтэй мөнгө зээлэх, зээлдүүлэх үйл ажиллагаа явуулж буй хувь хүн, хуулийн этгээдийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих, таслан зогсоох;

8. Банк, санхүүгийн байгууллагатай хамтран энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн сургалт, сурталчилгааны ажил тогтмол зохион байгуулах;

9. Зохистой цахим хэрэглээг бий болгоход чиглэсэн эрх зүйн орчин бүрдүүлэх, цахим орчинд байршуулах мэдээллийн агуулгад хяналт тавих, цахим орчинд бусдад туслахыг уриалсан, хандив бараа ажил үйлчилгээ үзүүлэх санал болгосон мэдээллийг зөвшөөрөлтэйгөөр байршуулах тогтолцоог бүрдүүлэх боломжийг судалж, нэвтрүүлэх зэрэг болно.